

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Radka Šimková

Znalecké dokazování v trestním řízení

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Tematický okruh: Trestní právo

Datum vypracování práce: 20. 10. 2020

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 306 073 znaků včetně mezer.

Radka Šimková

V Praze dne 20. 10. 2020

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za odborné vedení této práce a cenné rady, které přispěly k jejímu dokončení. Dále děkuji synovi, který mi pomohl se závěrečnou grafickou úpravou práce.

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Znalecké dokazování v trestním řízení-obecný úvod.....	10
3	Zajišťování a dělení důkazů	13
4	Zásady dokazování.....	16
5	Vývoj znalecké činnosti v trestním řízení na našem území a v Policii ČR.....	19
5.1	Vývoj znaleckého práva	19
5.2	Kriminalistický ústav	24
5.3	Věda a výzkum.....	29
5.4	Pyrotechnická služba Policie ČR.....	31
5.5	Odbory kriminalistické techniky a expertiz a oddělení kriminalistické techniky	34
5.6	Oddělení kriminalistické techniky.....	37
6	Nový zákon o znalcích	41
6.1	Rozdíly proti stávajícímu zákonu o znalcích.....	42
6.2	Znalec dle nového zákona o znalcích.....	45
6.3	Znalecká kancelář.....	48
6.4	Znalecký ústav.....	49
6.5	Znalecké přestupky.....	51
7	Komparace právních úprav	53
7.1	Kontinentální úprava	53
7.2	Země common law	59
7.3	Slovensko	60
8	Znalec v trestním řízení.....	64
8.1	Znalecké dokazování před zahájením trestního stíhání.....	64
8.2	Znalecké dokazování v rámci vyšetřování	66
8.3	Znalecké dokazování v hlavním líčení.....	67
8.4	Konzultant v trestním řízení	70
8.5	Přibrání znalce - § 105 trestního řádu.....	71
8.5.1	Výběr znalce.....	71
8.5.2	Úkol znalce.....	72
8.5.3	Námitky.....	73
8.5.4	Přibrání dvou znalců.....	74
8.6	Poučení znalce - § 106 trestního řádu.....	74
8.7	Příprava posudku - § 107 trestního řádu.....	75
8.8	Výslech znalce - § 108 trestního řádu	78

8.9	Vady posudku - § 109 trestního řádu	79
8.10	Posudek ústavu - § 110 trestního řádu.....	80
8.11	Znalecký posudek předložený stranou - § 110a trestního řádu	81
8.12	Znalecký posudek.....	82
8.13	Závěry znaleckého zkoumání	88
8.14	Odborné vyjádření	89
8.15	Trestné činy znalců.....	94
9	Znalci.....	101
9.1	Znalec – fyzická osoba	101
9.1.1	Podmínky pro jmenování znalce – fyzické osoby	101
9.1.2	Znalec ad hoc.....	104
9.1.3	Znalecký slib	104
9.1.4	Povinnosti znalce při výkonu znalecké činnosti.....	105
9.1.5	Konzultant znalce	106
9.1.6	Mlčenlivost znalce.....	108
9.1.7	Nestrannost znalce.....	109
9.1.8	Přestupky znaleckých subjektů.....	110
9.1.9	Odměna znalce	111
9.1.10	Pozastavení a zánik činnosti znalce.....	113
9.2	Kriminalistický znalec.....	114
9.3	Znalecké ústavy	116
10	Tým DVI České republiky	118
10.1	Ustanovení týmu DVI a jeho úkoly.....	118
10.2	Právní opora činnosti týmu DVI.....	120
10.3	Nasazení týmu DVI v ČR.....	122
10.4	Proces provádění identifikace obětí.....	124
11	Závěr.....	127

1 Úvod

Přestože exaktní vědy vstoupily na pole kriminalistiky a posléze i do trestního procesu před více než 100 lety, je zvolené téma rigorózní práce Znalecké dokazování v trestním řízení stále velmi aktuální. Dokazování pomocí znaleckého zkoumání je dnes standardem v trestních řízeních, kde jsou pro objasnění důležité skutečnosti třeba odborné znalosti. Využívání technických prostředků, odborných poznatků a vědomostí znalců při objasňování trestné činnosti poskytuje orgánům činným v trestním řízení značné možnosti k objasnění události, zjištění objektivní pravdy o uplynulém skutku a následnému usvědčení pachatele. Znalecký posudek je přímo citován v ustanovení § 89 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“) mezi dalšími důkazními prostředky, tedy jako důkaz *sui generis*. Nejde pouze o specifický důkaz, který zajišťuje orgán činný v trestním řízení, nýbrž tato možnost je dána i straně obhajoby, pokud ovšem splní všechny náležitosti požadované trestním řádem v § 110a včetně doložky znalce o tom, že si je vědom následků při podání vědomě nepravdivého znaleckého posudku.

Je nutno zmínit, že téma znalectví v trestním řízení není v odborné literatuře nikterak hojně zpracováno a v mnoha případech reflektuje autorka v rigorózní práci vlastní zkušenosti, které načerpala v průběhu svého dlouholetého služebního působení v Kriminalistickém ústavu Policie České republiky a výkonu funkce přísedícího u Městského soudu v Praze. Význačné monografie o znaleckém dokazování v trestním řízení vyšly v 70. letech minulého století, např. „Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy“ z roku 1974 od prof. J. Musila, a „Znalecký posudok ako dôkazný prostriedok v československom trestnom konaní“ z roku 1976 od V. Matherna. Ojedinelým počinem v roce 2001 bylo zpracování tohoto tématu bývalým kriminalistou doc. J. Chmelíkem v monografii „Znalecké dokazování“. Teprve v posledních zhruba 10 letech vyšlo po dlouhé době několik odborných publikací, které se problematice znalectví opět velmi podrobně a komplexně věnují. Za nejzásadnější považuji vydání titulů „Postavení znalce v trestním řízení“ od M. Fryštáka a Z. Krejčího z roku 2009, ve stejném roce „Zákon o znalcích a tlumočnících Komentář“ od L. Dörfla, dále z roku 2013 „Znalectví“ od L. Křístka a z roku 2015 „Znalecké právo“ od další dvojice autorů P. Ševčíka a L. Ullricha.

Cílem rigorózní práce je objasnit podrobně celý znalecký proces v trestním řízení od přiřazení znalce k vypracování znaleckého posudku či odborného vyjádření, poukázat na rozdíly mezi oběma znaleckými výstupy a vysvětlit postavení znalce před soudem.

V následujících kapitolách jsou podrobně rozpracovány klíčové instituty, jež významně formují podobu znaleckého práva v trestním řízení. Obecný úvod rigorózní práce je zaměřen na zhodnocení úlohy, významu a obecných zásad znaleckého dokazování v trestním procesu. K získání podstatných informací ze zajištěných důkazů, k jejich správnému pochopení a vyvození přesných závěrů, je potřeba aplikovat poznatky z vědy a techniky, a to prostřednictvím specifických metod a postupů. Vysoce odbornými znalostmi disponuje omezený okruh odborníků, a právě oni umožňují vydělení podstatných informací a jejich zpřístupnění pro orgány činné v trestním řízení. Jsou tedy zprostředkovateli mezi vědou a těmito orgány. Objasnění kriminálních deliktů je velmi úzce spojeno s odbornými znalostmi znaleckých subjektů z různých oborů, odvětví a specializací znalecké činnosti. Posouzení odborných skutečností znalci slouží orgánům činným v trestním řízení jako podklad pro jejich rozhodování a k provádění řady právních úkonů. Proto se podrobně věnují znalcům, a to jak fyzickým, tak i právnickým osobám, tedy těm, kteří jsou oprávněni provádět znalecké zkoumání. Vysvětluji, za jakých okolností dochází ke jmenování znalce nebo zapsání znaleckého ústavu do Seznamu ústavů kvalifikovaných pro znaleckou činnost (dále jen „Seznam ústavů“) podle zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění posledních předpisů (dále jen „zákon o znalcích“), a jak jsou řešeny nedostatky tohoto zákona v praxi.

Část práce věnuji historii vývoje znalectví v českých zemích od 2. poloviny 19. století a vzniku znalecké služby v Policii České republiky (dále jen „Policie ČR“) a jejím předchůdci, kterou dnes představují tyto významné znalecké instituce: Kriminalistický ústav Policie ČR (dále jen „Kriminalistický ústav“), Pyrotechnická služba Policie ČR (dále jen „Pyrotechnická služba“), odbory kriminalistické techniky a expertiz krajských ředitelství Policie ČR (dále jen „OKTE“). Každé z nich patří jedna kapitola. Poukazuji na systém znalecké přípravy pracovníků zmíněných policejních znaleckých institucí. Zmiňuji obsah služební činnosti kriminalistických techniků, jejímž pokračováním je znalecké zkoumání.

Nejrozšířenější formou využívání odborných poznatků v trestním řízení je znalecký posudek nebo odborné vyjádření. Ty jsou vyžadovány v případech, kdy jsou pro objasnění věci potřebné odborné znalosti z určitého oboru, kterými orgán činný v trestním řízení nedisponuje. Z tohoto důvodu další část práce pojednává podrobně o znaleckém posudku i odborném vyjádření, jejich porovnání a rozdílech. Zmiňuji pozici znalce a zpracovatele znaleckého posudku za znalecký ústav v jednání před soudem.

Stručně komparuji právní úpravu znalecké problematiky evropských zemí¹ a podrobněji rozebírám slovenskou právní úpravu znaleckého dokazování.

V souvislosti se znaleckou činností upozorňuji i na novum v Policii ČR - vybudování týmu DVI České republiky, který je školen pro provádění identifikace obětí hromadných neštěstí, k níž dochází právě díky využití znaleckého zkoumání. Spojitost s trestním řízením bude naplněna v případech vyšetřování trestných činů obecného ohrožení, souvisejících s terorizmem, aj., při kterých nejčastěji dochází k úmrtí většího počtu osob najednou a činem poznamenaný stav těl neumožňuje jejich ztotožnění pouhou rekognicí. V této kapitole využívám poznatků ze svého několikaletého působení na pozici zástupce vedoucího týmu DVI.

V práci průběžně popisuji a srovnávám současnou právní úpravu znaleckého práva se zákonem č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech (dále jen „nový zákon o znalcích“), který bude účinný od 1. 1. 2021. Systematika a uspořádání práce v zásadě kopíruje systematiku současného zákona o znalcích a trestního řádu a souslednost jednotlivých kapitol tak sleduje řazení institutů v hlavě páté oddíl čtvrtý trestního řádu.

Závěr práce obsahuje mimo jiné zhodnocení současné i nastávající právní úpravy s akcentací na problematické oblasti.

Pomocí metody analýzy, syntézy a deskriptivní metody důsledně rozebírám kompletně stávající zákon o znalcích a ustanovení v trestním řádu týkající se postavení znalce v trestním řízení. Na tyto instituty vnáším ucelený pohled nejen z teoretického ale i z praktického hlediska, společně se snahou poukázat na možné nedokonalosti některých ustanovení. Dominantní metodou zkoumání je v rigorózní práci analyticko-syntetický postup, kombinovaný s deskripcí a evaluací judikatury. Komparativní a historický výklad je doplňován i judikaturou a mnoha příklady, jejichž cílem je přiblížit fungování daného institutu v aplikační praxi, případně poukázat na nedostatky, které lze současné právní úpravě vytknout.

¹ V části Věcného záměru k zákonu o znalcích jsou použity pasáže z „Analýzy znalecké a tlumočnické činnosti v okolních státech EU“ zpracované JUDr. Jiřím Matznerem. Ph.D., LL.M., který daný materiál pro potřeby Ministerstva spravedlnosti poskytl. Čerpáno bylo rovněž z Bělohávek, A. J., Hátová, R. Znalci v mezinárodním prostředí – v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Vydání první. Praha: C. H. Beck, 2011 (str. 324. a.n.)

Domnívám se, že předkládaná práce může být pro obor trestního práva přínosem, neboť reflektuje téma pohledem zevnitř policejního znaleckého ústavu s využitím praktických poznatků, historie i současnosti znaleckých pracovišť Policie ČR, postavení kriminalistických znalců a popsáním problematiky identifikace obětí hromadných neštěstí. Jde o závažné téma související se znaleckým dokazováním, kterým se dosud v právní odborné literatuře nikdo takto podrobně nezabýval.

2 Znalecké dokazování v trestním řízení-obecný úvod

Znalecké dokazování je významným a nezastupitelným institutem trestního procesu. Je součástí zákonem upraveného postupu orgánů činných v trestním řízení a znalců směřujícího k poznání odborných skutečností důležitých pro rozhodnutí ve věci samé. Předmětem znaleckého dokazování je odborná okolnost důležitá pro trestní řízení, která má být objektivně zjištěna. K tomu poslouží důkazní prostředek jako zdroj poznání předmětu důkazu, jehož prostřednictvím získává orgán činný v trestním řízení potřebné poznatky. Důkazem se pak rozumí informace plynoucí z procesních úkonů, kterou se orgán činný v trestním řízení přesvědčuje o skutečnosti důležité pro rozhodnutí ve věci nebo pro správný postup v trestním procesu. Jde vlastně o výsledné informace, které orgán činný v trestním řízení získá provedením konkrétního důkazního prostředku. Třebaže trestní řád nevykládá explicitně pojmy důkaz, důkazní prostředek a pramen důkazu, aplikační praxe se jednotně ustálila na jejich významech. Důkazem se rozumí přímé poznatky získané z jakéhokoliv důkazního prostředku v průběhu procesu dokazování. Procesní činnost orgánu činného v trestním řízení, nebo obhajoby vedoucí k poznání skutečnosti, která má být zjištěna, je důkazním prostředkem. Jde o nástroj získání přímého poznatku o předmětu dokazování. Pramenem důkazu jsou buď osoby, nebo věci, jakožto nositelé relevantních informací.²

Dokazování je v trestním řádu upraveno v hlavě páté v ustanoveních § 89 až § 118. Tato ustanovení představují určitý návod pro racionální postup orgánů činných v trestním řízení při vytváření skutkového podkladu pro jejich rozhodnutí. Jejich dodržování je zárukou zákonného procesu vedeného proti obviněnému a garancí uplatnění jeho práv a podmínkou přípustnosti použití každého důkazu. Proces dokazování můžeme rozdělit do tří fází:

1. orgány činné v trestním řízení mají za povinnost vyhledat vše, co může být použito jako důkazní prostředek (tj. vyhledávání důkazů); korelace s tématem rigorózní práce spočívá např. v nalezení stop na místě činu nebo na těle oběti činu,
2. v další fázi musí orgány činné v trestním řízení vyhledané důkazy v procesní formě zajišťovat a provádět je (tj. procesní zajištění důkazů a jejich provedení); zajištěné stopy (viz bod 1 věta druhá) jsou předány ustanovenému znalci ke zkoumání a následnému zpracování odborného vyjádření nebo znaleckého posudku,

² Císařová D., Fenyk J., Gřivna T. a kol. Trestní právo procesní, 5. vyd. Praha: ASPI, 2008, 284 s.

3. na závěr jsou orgány činné v trestním řízení povinny prověřit každý důkaz v jednotlivostech a následně i ve vzájemných souvislostech mezi důkazy navzájem, což je předpokladem pro objektivní vyhodnocení důkazů (tj. prověrka a vyhodnocení důkazů a obecně neplatí, že znalecké dokazování má vyšší důkazní hodnotu než ostatní důkazní prostředky)³.

Důkazy mohou být vyhledány, procesně zajištěny, provedeny a vyhodnoceny pouze v souladu se zákonem. Pokud by tomu tak nebylo, šlo by o důkaz nezákonný. Důkaz by de facto existoval, ale nebylo by možno jej v trestním procesu použít. Pokud však došlo v souvislosti s důkazy k nepodstatným vadám trestního řízení, které lze dodatečně zhojit, jde o neúčinnost relativní a po odstranění vad lze tento důkaz použít. Obdobně je možno hodnotit důkazy získané nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení. Takové nesmějí být použity v trestním řízení. Jejich absolutní neúčinnost neplatí pouze v případě, kdy je důkaz použit proti osobě, která takového donucení nebo hrozby donucení použila⁴.

Demonstrativní výčet důkazů, resp. důkazních prostředků je uveden v ustanovení § 89 odst. 2 trestního řádu. Jsou jimi zejména:

- a) výslech osob (obviněného, svědka, znalce),
- b) znalecké posudky a listiny,
- c) ohledání místa činu.

Znalecký posudek je za dodržení zákonných ustanovení vnímán jako důkaz přímý. Z judikátů vyplývá, že není soudy připuštěn jako přímý důkaz (R 8/1993) výsledek polygrafického, jinak také fyziodetekčního vyšetření (tzv. detektor lži), třebaže pracoviště poskytující stále častěji tyto služby zejména policejním orgánům je součástí Kriminálního ústavu, jakožto znaleckého ústavu zapsaného ve II. oddíle Seznamu ústavů. Jde o metodu za použití přístrojového vybavení, které evokuje objektivitu zjištění. Vyšetřované osoby však mohou reagovat na položené otázky pozitivně např. vlivem asociace s navozenou tematikou. Jediný nepřímý důkaz není dostatečný k prokázání hlavní skutečnosti. Výsledky fyziodetekčního vyšetření jsou z výše zmíněného důvodu předkládány orgánům

³ Fryšták M., Krejčí Z. Postavení znalce v trestním řízení, 1. vyd. Masarykova univerzita, 2009, (Edice učebnic PrF MU č. 430) 9 s.

⁴ Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. Vydání. Praha: Leges, 2013, 380 s.

činným v trestním řízení v podobě „Zprávy o fyziodetekčním vyšetření“ a nikoli formou znaleckého posudku.

Obdobně si v procesu dokazování stojí metoda pachové identifikace. Nelze spoléhat pouze na psa, byť perfektně vycvičeného, jako na jediný důkazní prostředek. Vlivem např. indispozice či vnějších okolností může pes označit jinou osobu nebo jinou pachovou konzervu než ty, které se váží k předmětnému skutku. Kladný výsledek pachové zkoušky vypovídá pouze o tom, že dotyčná osoba byla na místě prověřovaného skutku nebo se její pach nachází na zájmovém předmětu⁵, ale to ještě neprokazuje, že táž osoba je pachatelem objasňovaného trestného činu (viz např. hojně medializovaný případ Lukáše Nečesaného nejprve odsouzeného a později vyviněného z trestného činu vraždy kadeřnice v Hořicích ve stadiu pokusu, jehož pachová stopa byla nalezena v kadeřnictví, ale chyběl další přímý důkaz, který by bezprostředně prokázal jeho útok na ženu)⁶. Ačkoliv v oboru kriminalistická odorologie, jehož součástí je metoda pachové identifikace, jsou v Seznamu znalců zapsány ke dni dokončení této práce 3 osoby, jež mohou provádět znalecká zkoumání, neznamená to, že jejich znalecké posudky obstojí jako jediný důkaz před soudem. Zpravidla se tito znalci vyjadřují ve znaleckém posudku ke správnému způsobu zajištění stop a následnému procesu porovnávání s jinými pachovými stopami.

Obě techniky obstojí pouze jako nepřímé důkazy spolu s ostatními v uzavřeném řetězci dalších důkazů. Je zákonnou povinností orgánu činném v trestním řízení vyhledávat i jakékoliv další důkazní prostředky, které napomohou k objasnění věci.

⁵ Rozhodnutí NS ČR sp. zn. 4 Tz 107/2002 ze dne 15. 4. 2003.

⁶ Nečesaný dostal odškodné 1,2 milionu, chce celkem 20 milionů Kč - Česká justice. Domovská stránka - Česká justice [online]. Copyright © 2020 Všechna práva vyhrazena [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2020/03/necesany-dostal-odskodne-12-milionu-chce-celkem-20-milionu-kc/>. Soud Nečesaného opět zprostil obžaloby. Státní zástupkyně pro něj navrhovala 13 let vězení - Aktuálně.cz. Zprávy - Aktuálně.cz[online]. Copyright © [cit. 29.06.2020]. Dostupné z:<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/statni-zastupkyne-navrhuje-necesanemu-13-let-vezeni-za-pokus/r~13b89840574711e8a44c0cc47ab5f122/>

3 Zajišťování a dělení důkazů

Dokazováním je podle ustanovení § 89 trestního řádu nutné zjistit zejména

- a) zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin,
- b) způsob a okolnosti jeho spáchání, jakož i okolnosti vylučující protiprávnost činu,
- c) zda skutek spáchal obviněný a z jakých pohnutek, jeho věk a motiv,
- d) podstatné okolnosti mající vliv na posouzení povahy a závažnosti činu, ale i důvody vylučující trestnost,
- e) podstatné okolnosti k posouzení osobních poměrů pachatele,
- f) podstatné okolnosti umožňující stanovení následku, výše škody, případně výše bezdůvodného obohacení,
- g) okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání, tzv. kriminogenní faktory, jejichž zjištění je nezbytné pro uložení konkrétního postihu pachatele, ale i pro prevenci trestné činnosti.⁷

Znalecké zkoumání může napomoci orgánům činným v trestním řízení zjistit relevantní okolnosti ve většině výše uvedených bodů. Způsob spáchání trestného činu ozřejmí např. balistika při spáchání trestného činu za použití střelné zbraně (postavení střelce, dráha letu střely), mechanoskopie při spáchání trestného činu vloupání za použití kovového nástroje (shoda páčidla se stopami zanechanými na vstupu do vyloupeného objektu), soudní lékařství objasní korelaci pachatelova způsobu a intenzity útoku s utrpěnými poraněními, identifikovat pachatele lze na základě daktyloskopie (otisk jeho papilárních linií na předmětu z místa činu), genetiky (zanechání biologických stop pachatele za nehty bránící se oběti při jejím napadení), antropologie (záběry pachatele z kamerových systémů, nález kosterních pozůstatků) či biomechaniky (rozbor pachatelovy chůze, odhad jeho výšky vzhledem k okolním předmětům), psychologický a psychiatrický rozbor pachatele vysvětlí pohnutky jeho jednání a popíše traumata, která utrpěla jeho oběť, obor oceňování movitých věcí stanoví výši škody způsobené trestným činem atd.

⁷ Císařová D., Fenyk J., Gřivna T. a kol. Trestní právo procesní, 5. vyd. Praha: ASPI, 2008, 290 s.

Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. Vydání. Praha: Leges, 2013, 390 s.

Rozsah dokazování se odvíjí od povahy případu, stadia řízení a dosavadních výsledků dokazování. Není třeba provádět dokazování u skutečností, které jsou pravdivé nebo o nich nejsou pochybnosti nebo jsou považovány za všeobecně známé, tzv. notoriety. Rovněž předmětem dokazování nejsou právní normy České republiky.

Dokazování probíhá v několika fázích. Nejprve orgán činný v trestním řízení důkazy vyhledá, procesně zajistí, provede jejich prověrku a na závěr jejich vyhodnocení. Na vyhledávání důkazů se velkou měrou podílejí kriminalističtí technici, kteří v souladu s ustanovením § 113 trestního řádu provádějí ohledání místa činu a s tím spojené zajišťování kriminalisticky relevantních předmětů a stop, které jsou zpravidla předávány dál ke znaleckému zkoumání. Tito policejní odborníci jsou rovněž školeni k tomu, aby ve spolupráci s policejním orgánem dokázali důkazní prostředky správně procesně zajistit a nemohlo tak dojít v jakémkoliv stadiu trestního řízení k jejich zpochybnění či dokonce odmítnutí. Obecný způsob zajištění předmětů a stop je popsán v interním aktu řízení policejního prezidenta, kterým je pokyn policejního prezidenta č. 100/2018, o kriminalistickotechnické činnosti. Důkazy nesmějí být opatřovány nezákonným způsobem, donucením ani hrozbou takového donucení. Vzhledem k tomu, že každá ze stran může vyhledat a předložit důkaz nebo jeho provedení navrhnout (§ 89 odst. 2 trestního řádu), jsou orgány činné v trestním řízení povinny provést a vyhodnotit všechny shromážděné důkazy, resp. důkazní prostředky. Se stejnou pečlivostí musí objasňovat okolnosti svědčící jak v neprospěch pachatele, tak i v jeho prospěch. Provádění a hodnocení bývá často časově sousledné. Konečné hodnocení všech důkazů je provedeno v meritorním rozhodnutí a podrobně pak v jeho odůvodnění.

Za pramen (nositele) důkazu lze označit

- a) osobu, pak jde o důkaz osobní (výslech, ohledání osob) a
- b) věc, pak jde o důkaz věcný (ohledání předmětů, přečtení listiny).

Důkazy můžeme rozdělit podle vztahu

- a) k dokazované skutečnosti na
 - 1. přímé, umožňující přímý poznatek o dokazované skutečnosti a
 - 2. nepřímé (indicie); obecně platí, že k prokázání dokazované skutečnosti nestačí jeden nepřímý důkaz (mezi nepřímé důkazy se v soudní praxi řadí i výsledky

fyziodetekčního vyšetření a také metoda pachové identifikace); jeho důkazní hodnota je jen ve spojení s jiným nepřímým důkazem,⁸

b) pramene informací o dokazované skutečnosti k této skutečnosti na

1. původní (svědecká výpověď o skutečnosti, kterou svědek přímo vnímal, originál listiny) a
2. odvozené (svědecká výpověď o skutečnosti, kterou svědek ví „z doslechu“, kopie listiny),

c) k předmětu obvinění na

1. usvědčující, tj. potvrzující obvinění a
2. ospravedlňující, tj. vyvracející obvinění.⁹

⁸ Fryšták M., Krejčí Z. Postavení znalce v trestním řízení, 1. vyd. Masarykova univerzita, 2009, (Edice učebnic PrF MU č. 430) 17 s.

⁹ Císařová D., Fenyk J., Gřivna T. a kol. Trestní právo procesní, 5. vyd. Praha: ASPI, 2008, 296-297 s.

4 Zásady dokazování

K problematice důkazů se váže několik zásad trestního procesu, které tvoří ucelenou harmonickou soustavu. Na základě zásady materiální pravdy (§ 2 odst. 5 trestního řádu) má být zjištěn skutkový stav bez důvodných pochybností, a to i za pomoci znaleckých zkoumání. Platí, že vyhledaná fakta musí být úplná, přesná a hodnověrná, a v souladu s uplynulou skutečností.

Další zásadou je zásada vyhledávací (§ 2 odst. 5 trestního řádu), která konkretizuje zásadu oficiality. Orgány činné v trestním řízení musí z úřední povinnosti vyhledat veškeré důkazy, které povedou k objasnění trestného činu, ať svědčí v neprospěch či ve prospěch obviněného a této povinnosti nejsou zbaveny ani doznáním pachatele. V každém stádiu trestního řízení jsou orgány činné v trestním řízení oprávněny zadat u znalce vypracování znaleckého posudku. I obviněný je oprávněn v rámci své obhajoby navrhnout provedení určitého důkazu, který může svědčit v jeho prospěch. O této skutečnosti musí být obviněný v průběhu trestního řízení opakovaně poučen (§ 92 odst. 2 trestního řádu). V souladu s ustanovením § 110a trestního řádu může obžalovaný předložit soudu znalecký posudek, který na jeho žádost zpracoval znalec. Na takový důkaz se bude pohlížet stejně jako na ten, který nechal vypracovat orgán činný v trestním řízení.

Podle ustanovení § 2 odst. 5 trestního řádu je státní zástupce povinen dokazovat vinu obžalovaného, ale to nezavazuje soud povinnosti, aby sám doplnil dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí. Pokud nebyl v přípravném řízení vyžádán znalecký posudek a během provádění dokazování v hlavním líčení taková potřeba vyvstane, přibere znalce soud.

V rámci dokazovacího řízení je nezbytné zmínit zásadu presumpce nevinu (čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, § 2 odst. 2 trestního řádu). Jde o fakt, že pokud není pravomocným rozsudkem soudu vyslovena vina obžalovaného, hledí se na něj jako na nevinného. S touto zásadou je těsně spjata zásada práva obviněného a obžalovaného na obhajobu. Obviněný není povinen dokazovat svou nevinu, avšak má právo uvádět skutečnosti a důkazy o ní svědčící. Na vinu obviněného nelze usuzovat ani ze způsobu jeho obhajoby. Vždy musí být dokázána jeho vina. Vzniknou-li pochybnosti o jeho vině, které se nepodaří vyvrátit jinými důkazy, je nutno rozhodnout ve prospěch obviněného (zásada „in dubio pro reo“).

Soud rozhoduje na základě důkazů před ním provedených, jak nařizuje zásada bezprostřednosti (§ 2 odst. 12 trestního řádu). Je tím vyloučeno přihlížení k důkazům, které nebyly provedeny při soudním jednání. V souladu s touto zásadou nestačí jenom fakt, že

v trestní věci byl v přípravném řízení znalecký posudek zpracován a je založen do trestního spisu, nýbrž musí dojít k jeho provedení před soudem, a to buď přečtením za souhlasu státního zástupce i obžalovaného nebo výslechem znalce, který jej zpracoval. Určitou výjimkou je ustanovení § 314d odst. 2 trestního řádu, dle kterého lze v hlavním líčení ve zjednodušeném řízení upustit od dokazování skutečností, které státní zástupce a obviněný označili za nesporné. Trestní řád připouští v ustanovení § 183a provést za určitých podmínek výslech obviněného, svědka, znalce nebo jiný důkaz mimo hlavní líčení nebo veřejné zasedání. Rovněž umožňuje samosoudci vydat trestní příkaz bez projednání věci v hlavním líčení (§ 314e trestního řádu). K požadavku zásady bezprostřednosti se přidružuje pravidlo, že soud má zjišťovat rozhodné skutečnosti z nejbližšího a nejspolehlivějšího zdroje důkazu, je-li to ovšem fakticky možné. Proto také osobní přítomnost obžalovaného a svědků před soudem umožní případné odstranění rozporů v jejich výpovědích, a to i za pomoci výslechu znalce, byl-li ve věci zpracován znalecký posudek. Ze zásady bezprostřednosti vyplývají dvě procesní pravidla. Podle pravidla nezměnitelnosti složení soudu má rozhodovat jen ten soudce, který se účastnil celého průběhu soudního jednání. I z tohoto pravidla lze učinit výjimku a přečíst se souhlasem státního zástupce a obžalovaného relevantní část protokolu z hlavního líčení, pokud se změní část senátu. Rovněž z pravidla nepřerušitelnosti soudního jednání je činěna výjimka v podobě institutu odročení soudního jednání. V takovém případě sdělí předseda senátu podstatný obsah dosavadního jednání, nebo dokonce proběhne, je-li to třeba, celé jednání znovu.

Zatímco zásada bezprostřednosti se vztahuje na dokazování, zásada ústnosti (čl. 96 odst. 2 Ústavy, § 2 odst. 11 trestního řádu, § 6 odst. 1 zákona o soudech a soudcích) má význam i mimo dokazování (např. ústní vyhlášení rozsudku). Trestní řád připouští ze zásady ústnosti opět některé výjimky, a to v ustanoveních § 102 odst. 2, § 207 odst. 2, § 314e odst. 1. Ta, která se týká předmětu této práce, spočívá v možnosti soudu číst protokol o výpovědi znalce nebo jeho písemný posudek. Předtím však musí být znalec řádně poučen podle ustanovení § 106 trestního řádu a nesmějí být pochybnosti o správnosti a úplnosti posudku, a navíc s přečtením státního zástupce a obžalovaného souhlasí (§ 211 a § 235 odst. 2 trestního řádu).

Zásada volného hodnocení důkazů (§ 2 odst. 6 trestního řádu) je protikladem dříve uznávané zákonné teorie důkazní. Orgány činné v trestním řízení mají hodnotit důkazy podle vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu. Neznamená to však nekontrolovatelnou libovůli hodnocení důkazů. Je třeba bedlivě rozlišovat pravdivost a věrohodnost důkazního prostředku (např. svědka).

Vnitřní přesvědčení je omezeno skutkovými okolnostmi posuzovaného případu. Ačkoliv je znalecký posudek přímo citován v ustanovení § 89 trestního řádu jako jeden z důkazů, neznamená to automaticky jeho vyšší hodnotu. Jeho závěr by měl být souvztažný k ostatním důkazům. Soud posoudí důkazy z hlediska závažnosti, zákonnosti a pravdivosti a s logickou úvahou, která bude řádně vysvětlena v odůvodnění rozsudku (§ 125 odst. 1 a § 134 odst. 2 trestního řádu), jež může být předmětem přezkoumání odvolacím soudem (§ 254 odst. 1 trestního řádu). Trestní řád opět připouští výjimky v ustanovení § 314d odst. 2, kdy lze ve zjednodušeném řízení před samosoudcem upustit od dokazování těch skutečností, které státní zástupce a obviněný označili za nesporné.¹⁰

¹⁰ Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. Vydání. Praha: Leges, 2013, 374 - 379 s.

5 Vývoj znalecké činnosti v trestním řízení na našem území a v Policii ČR

5.1 Vývoj znaleckého práva

Různé vědní obory, zejména technické a přírodovědné, se začínají překotně rozvíjet ve 2. polovině 19. století a s tímto trendem jde ruku v ruce i rozmach znalců. Ačkoliv jde o poměrně letitou disciplínu, větší souhrnná informace o legislativním zakotvení této problematiky se objevuje až v roce 1940 v díle Soudní znalci od Josefa Pražáka, sekretáře Vrchního soudu v Praze. Je v něm mapováno znalecké právo od roku 1873 do začátku II. světové války.

Dne 23. května 1878 byl vydán nový trestní řád soudní jako zákon č. 119/1873 ř. z. V tomto trestněprocesním předpise jsou zakotveny i některé znalecké instituty, podobně jako je tomu i v dnešním trestním řádu. V ustanovení § 118 se doporučuje přibrat dva znalce k ohledání, jeden postačuje v „méně důležitých věcech“. Právo na stanovení počtu znalců v dané věci svědčilo vyšetřujícímu soudci. Ustanovení § 119 dokonce umožňovalo přibrání znalce ad hoc z podobných důvodů, které jsou dnes definovány v § 24 zákona o znalcích. Přednost však dostávali samozřejmě znalci, kteří již byli ustanoveni „na vždy“. Dlužno dodat, že už tehdejší trestní řád soudní počítal mezi důkazy znalecký posudek, resp. výpověď znalce a dále výpovědi svědků, listinné důkazy a ohledání místa činu. Také platilo, že stranám nebyla uložena důkazní povinnost, ta ležela na bedrech soudu. Osoby, které by mohly v daném případě svědčit a současně byly ve vztahu s obviněným či s obětí, nesměly figurovat jako znalci (§ 120), což i stávající zákon o znalcích připuští jako jeden z mála důvodů, kdy nesmí znalec pro možnou podjatost podat znalecký posudek. Vyšetřující soudce byl tím, kdo určil věci ke zkoumání a zadal znalci otázky, které je třeba zodpovědět. Znalec měl v této souvislosti právo získat potřebné informace ze spisu, vč. výpovědi svědků, řečeno dnešní terminologií. Jde opět o období současných oprávnění znalce normovaných v ustanovení § 106 trestního řádu. Další paralela se současným zněním § 109 trestního řádu se nachází v § 125 a 126 t. ř. s. Jsou-li výpovědi znalců v téže věci odchylné, nebo je jejich nálezh (i stávající prováděcí vyhláška má zaveden pojem „nálezh“, jako samou podstatu znaleckého posudku) nejasný či neurčitý, šel tento rozpor zhojit výslechem znalců a teprve nevedl-li tento postup k výsledku, bylo třeba přistoupit k novému zkoumání, příp. i jinými znalci. Za znalecký posudek mohli znalci požadovat odměnu v prekluzivní lhůtě 14 dnů. Bylo žádoucí, aby při ohledání znalcem byla přítomna „osoba soudní“, ledaže by toto bylo v rozporu s „mravovopočestností“ nebo kdyby zkoušky měly trvat delší dobu.

Institut znaleckého slibu byl definován dokonce již zákonem č. 33 ze dne 3. května 1868. Znalci tehdy přísahali před křížem, přísaha začínala slovy „*Přísahám při pánu Bohu....*“ a končila „*...,tak mi pomáhej pán Bůh*“. Teprve v roce 1921 byla tato část zákona novelizována a znalcům bez náboženského vyznání bylo umožněno složení slibu bez božské přísahy v tomto znění:

„Přísahám na svou čest a své svědomí, že ve všem nač budu soudem tázán (byl jsem tázán), vypovídat budu čirou a plnou pravdu (jsem vypovídal)“. Na stvrzení své výpovědi podal přísahající soudci ruku.¹¹

Krátce po okupaci českých zemí bylo dne 13. července 1939 přijato vládní nařízení č. 269, kterým byly vydány seznamy stálých soudních znalců. Seznamy vedly jednotlivé krajské soudy pro svoji potřebu i pro podřízené okresní soudy a byly povinovány je v pětiletých intervalech aktualizovat. Je zajímavé, že jednou z podmínek pro zápis znalce bylo dosažení věku alespoň 30 let. V době platnosti nařízení se osoba stala plně svéprávnou až ve 21 letech.¹²

Odbornou způsobilost uchazečů šetřily zájmové organizace, které podávaly ve svých posudcích buď souhlasné, nebo zamítavé stanovisko, přičemž konečný verdikt o ustanovení znalce příslušel krajskému soudu. Ustanovení § 8 uvádí v taxativním výčtu tyto organizace, mezi něž patřily např. Obchodní a živnostenská komora, Lékárnické grémium, Nejvyšší kontrolní účetní úřad, báňská hejtmanství, Ředitelství drah atd.

Po II. světové válce upravily země střední Evropy zákonné podávání znaleckých posudků pro účely soudních a jiných řízení. Na našem území byl první zákon regulující oblast

¹¹ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 3 s.

¹² Pozn. autorky: V novém zákoně o znalcích je v § 5 v taxativním výčtu podmínek pro výkon znalecké činnosti pouze odkaz na plnou svéprávnost osoby, která se o činnost znalce uchází. Vezmeme-li v potaz, že ve většině případů dochází k plné svéprávnosti osoby dosažením věku 18, lze si stěží představit, kolik osob by v tomto věku bylo odborně (teoreticky i prakticky) tak zdatných, že by mohly znaleckou činnost již vykonávat. Vědomosti, a především zkušenosti na vysoké úrovni lze vždy nabýt až postupem času. Při tvorbě nového zákona o znalcích a následném projednávání návrhu nikdo v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR neplédoval za stanovení jiného minimálního věku uchazeče o výkon činnosti znalce, než je dosažení zletilosti. V Komisi pro znalectví byl diskutován opačný návrh a to, zda nestanovit horní věkovou hranici pro výkon činnosti znalce. Byly uvedeny některé případy, kdy starší znalci již na svoji práci úplně nestačili, ale chyběla sebereflexe k dobrovolnému ukončení výkonu znalecké činnosti, ale i ty obrácené, kdy i ve vyšším věku podávají znalci špičkové výkony podpořené desetiletími praxe. Nakonec horní věková hranice nebyla do návrhu zákona uvedena.

znalecké činnosti přijat pod číslem 167 v roce 1949 s názvem „o stálých přísedících znalých a tlumočnických“. Poprvé je v něm upravena znalecká činnost současně s tlumočnickou. Přes určité odlišnosti byla schválena obdobná právní úprava i v sousedních zemích. Přestože byl zákon vydán v době velké nesvobody, účelové komunistické propagandy a ztráty demokracie, je odbornou veřejností stále považován za jeden z nejkvalitnějších předpisů regulující činnost znalců na našem území. Jak uvádí prof. JUDr. Ivo Telec, CSc.:

„Jedná se o předpis, který může být dodnes vzorem pro změnu i budoucí tvorbu nového českého znaleckého a tlumočnického práva. Vyplývá to již z toho, že v roce 1949 (asi až do konce 50 let) se na tvorbě československých zákonů ještě odborně podíleli právníci s „buržoazním“ právnickým vzděláním vysoké právní, jazykové, legislativně-politické kultury, která byla tehdy ještě srovnatelná s civilizovanými právními státy alespoň po stránce formální, logické, právně pojmové a právně jazykové“.¹³

Stojí za povšimnutí, že krajské soudy každých 5 let prováděly šetření, zda jsou znalci stále způsobilí činnost vykonávat, pokud ne, mohly je vyškrtnout. Totéž oprávnění jim náleželo i v případě, když naznačily, že počet znalců v daném oboru je v jejich obvodě vyšší, než existuje reálná potřeba. Dochází také k průlomovému rozšíření činnosti znalce do soukromé sféry, dle § 7 je oprávněn poskytovat své služby i mimo soudní řízení. Z důvodu zvýšené kontroly je nově zavedena povinnost znalců vést znalecký deník, do kterého musejí zaznamenávat všechny provedené znalecké úkony vč. předmětu zkoumání, zadavatele znaleckého posudku a výši odměny.

S tímto znaleckým zákonem koreloval i zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád. V trestním řízení byli přibíráni zpravidla 2 znalci, jeden pouze v případě, když byly objasňovány méně významné skutečnosti nebo hrozilo nebezpečí z prodlení. Místo přibírání znalce postačovalo i lékařské potvrzení, pokud nebyly pochybnosti o jeho správnosti. Znalec podával znalecký posudek ústně během výslechu (§ 120), v písemné podobě ve složitějších případech, nebo pokud jej zpracoval ústavně. Jestliže měl prokurátor pochybnosti o posudku, požádal znalce o vysvětlení, pokud ani to nevedlo k výsledku, mohl přibrat jiné znalce. Znalci museli být poučeni o významu znaleckého posudku a o trestních následcích křivé výpovědi (§ 119).

V souladu se zásadou ústnosti byl vyžadován při hlavním líčení osobní výslech znalce. Za souhlasu prokurátora a obviněného mohla být výpověď znalce přečtena, také se od

¹³ Telec I. Právní postavení znalců a tlumočnicků. Právní rádce. 2009, roč. 17, č. 10, s. 4-13. ISSN 1210-4817.

výslechu znalce upustilo, jestliže by byla jeho přítomnost při hlavním líčení spojena s nepřiměřenými obtížemi nebo náklady (§ 157).

Znaleckou činnost změnil zákon č. 47/1959 Sb., o úpravě právních poměrů znalců a tlumočnicků, který „v kontextu tehdejší ideologie snížil postavení znalců a tlumočnicků pouze do polohy pracovníků socialistických organizací, kteří v rámci plnění pracovních úkolů zadanou problematiku řeší a obhajují před soudem.“¹⁴. Tato právní úprava požadovala po znalcích kromě odborných znalostí v souladu s tehdejší kádrovou a personální politikou i politické. Byla inspirována institucionální nezávislostí znalců – fyzických osob dle zákona z roku 1949. Umožnila znalcům v omezené míře vykonávat tuto činnost souběžně s jejich hlavním pracovním poměrem. V době přijetí tohoto zákona neumožňovala politicko-ekonomická situace plnou profesionalizaci znalecké činnosti. Zákon tedy zcela odstranil soukromopodnikatelský charakter této činnosti, což souviselo i se zánikem oficiálního seznamu znalců. Znalci byli následně vybíráni orgány státní správy z řad zaměstnanců socialistických organizací. Dle ustanovení § 4 musely vybrané osoby splňovat zejména občanskou bezúhonnost, oddanost lidově demokratickému zřízení a mít potřebné politické a odborné znalosti a zkušenosti. Soudy, prokurátoři a jiné orgány činné v trestním řízení mohli již takto vybraného pracovníka odmítnout a požadovat nový návrh. Lze tak vyvodit závěr, že znalecký posudek výše popsáním způsobem vybíraného pracovníka byl nakonec zpracován v souladu s požadavky zadávajícího orgánu. Pracovník mohl odepřít podle § 6 provedení úkonu ve stejných případech, kdy byl svědek zproštěn povinnosti výpovědi v soudním nebo správním řízení.

Protože znalecká činnost nebyla hlavní náplní organizací, ze kterých byli rekrutováni znalci, nevěnovaly kvalitě znalců velkou pozornost a docházelo tak ke kvalitativnímu poklesu úrovně znalecké činnosti. Samotné osoby také neměly o ustanovení znalcem příliš velký zájem, neboť veškeré odměny dostávaly organizace, které v souladu s § 8 rozhodly, zda znalec také dosáhne na nějakou odměnu, případně v jakém rozsahu. Takže obvykle zpracovatelé posudku zůstávali bez odměn.

Za účinnosti tohoto zákona byl přijat nový trestní řád provedený zákonem č. 141/1961 Sb. Ten upřesnil předvolávání svědků a znalců k hlavnímu líčení tím, že do základních zásad trestního řízení (§ 2 odst. 11) včlenil ústní projednání, a tak soud zpravidla vyslyší osobně svědky, znalce a obviněné.

¹⁴ Dörfl L. Zákon o znalcích a tlumočnících: komentář. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 8. ISBN 978-80-7400-148-2.

Právní úprava postavení znalců z roku 1959 neměla dlouhého trvání a byla překonána přijetím nového zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, který nabyl účinnosti dne 1. července 1967. Nová právní úprava měla vést k lepší dostupnosti znalců, zvýšení jejich kvalifikace a zavedení znaleckých ústavů jako vědeckovýzkumných institucí, které měly řešit nejzávažnější případy. Zákon byl v minulosti třikrát drobně a jednou zásadně novelizován a je účinný do 31. 12. 2020.

Novela trestního řádu z roku 1973 zavedla použití znaleckého posudku jako důkazního prostředku. Nárazně byl doplněn i zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákoník, který zavedl postihnutí znalce v případě, že uvede v posudku nepravdu o okolnosti, která má podstatný význam pro rozhodnutí, anebo tuto okolnost zamlčí. Bylo rozšířeno ustanovení § 175 – křivá výpověď o trestněprávní následky nepravdivého znaleckého posudku a vznikla tak nová skutková podstata „křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek“. Také byl zaveden nový institut „odborné vyjádření příslušného orgánu“, který rozšířil doposud jedinou možnost odborného potvrzení a to lékařského, které v jednoduchých případech nahrazovalo znalecký posudek z oboru lékařství.

Až zásadní politicko-ekonomické změny ve společnosti po roce 1989 přinesly znaleckým subjektům zcela jiné možnosti v jejich působení a růstu odbornosti. V současnosti je pro znalce k dispozici poměrně velká škála vzdělávacích programů u různých institucí počínaje znaleckým minimem až po odborně zaměřené semináře směřující k plošnému zavedení znaleckých standardů. Např. policejní znalecké ústavy jsou všechny až na Pyrotechnickou službu akreditovány podle normy ČSN 17025:2005, která standardizuje na vysoké úrovni pracovní postupy v laboratořích. Akreditace, kterou v České republice provádí Český institut pro akreditaci, byla nezbytnou podmínkou pro mezinárodní výměnu genetických a daktyloskopických dat, směřující k objasnění trestných činů v zemích, které se výměny účastní na základě tzv. Prümské dohody. Se vznikem Evropské unie a následně Schengenského prostoru nejsou pachatelé omezeni v páchání trestné činnosti územím jednoho státu. Pokud nejsou stopy z místa trestného činu ztotožněny komparováním v našich kriminalistických databázích (Ústřední daktyloskopická sbírka a Kriminalistická databáze DNA), může Policie ČR požádat o jejich porovnání i v mnoha dalších evropských zemích, které se připojily k Prümské dohodě. Tato spolupráce probíhá i naopak, tedy Policie ČR porovnává stopy z míst trestných činů zanechané pachateli mimo území České republiky ve svých databázích a informuje o případných shodách cizozemské kolegy, kteří žádosti zaslali.

Vznikla také různá profesní sdružení, která sjednocují metodické postupy v jednotlivých znaleckých oborech. Jsou vydávány odborné časopisy a publikace, které napomáhají zvyšování odborné úrovně svých adresátů. Byly založeny soukromoprávní ústavy ve formě obchodních společností, které se stávají konkurencí pro do té doby pouze státní znalecké instituce. Stávají právní úprava je i přes rozsáhlou novelizaci provedenou zákonem č. 444/2011 Sb. nedostačující a zastaralá vůči všem politickým, ekonomickým i společenským změnám, chybí např. způsob uplatňování kontroly znalecké činnosti ústavů. Proto byl pod č. 254 dne 9. 10. 2019 přijat nový zákon o znalcích, jehož účinnost byla odložena až k 1. 1. 2021 (blíže k novému zákonu viz kap. 6).

5.2 Kriminalistický ústav

Dokazování jako procesní činnost úzce souvisí s kriminalistikou jakožto forenzní vědou nastavující procesy, ve kterých jsou aplikovány poznatky přírodních a technických věd za účelem jejich využití v boji se zločinem¹⁵. Kriminalistika je samostatná vědní disciplína, která zkoumá a objasňuje zákonitosti vzniku, zániku, vyhledávání, zajišťování, zkoumání a využívání kriminalistických stop, jiných soudních důkazů a kriminalisticky významných skutečností a vypracovává metody, postupy, prostředky a operace v zájmu úspěšného odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti.¹⁶ Kriminalistické metodické technické a taktické postupy jsou v trestním řádu upraveny pouze rámcově, nebo vůbec. Jsou však podrobně stanoveny v tzv. interních aktech řízení policejního prezidenta, které jsou určeny pro služební potřebu příslušníků Policie České republiky. Např. závazný pokyn policejního prezidenta č. 100/2001 ke kriminalisticko-technické činnosti Policie České republiky, platný do roku 2018, podrobně popisoval způsoby zajištění všech druhů stop na místě činu, včetně zpracování náčrtku, plánu, foto a video dokumentace. Byly tu zmíněny i procesní úkony, při kterých dochází k vyhledávání a zajišťování stop a pozornost byla věnována i metodám jejich balení a zasílání znalcům. Jen při jejich dodržení nemůže dojít k poškození, záměně či ztrátě stop, což je nutným předpokladem nezpochybnitelnosti znaleckého zkoumání. Zmíněný vnitřní předpis představoval pro kriminalistické techniky doslova základní učebnici pro jejich práci. Byl však nahrazen pokynem policejního prezidenta č. 100/2018, který bohužel mnohem stručněji a ke škodě věci dává policejním specialistům už jen rámcový návod na zjištění stop na místě činu. Garantem přísné vědeckosti těchto metod, které jsou způsobitelné dovést orgány

¹⁵ Musil J., Konrád Z., Suchánek J., Kriminalistika, 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004 s

¹⁶ Straus J. a kol., Úvod do kriminalistiky, 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 7.

činné v trestním řízení k poznání objektivní pravdy, je v podmínkách české kriminalistiky a Policie ČR Kriminalistický ústav.

V současnosti je toto špičkové znalecké pracoviště a zároveň vědeckovýzkumný ústav zapsán ve II. oddíle Seznamu ústavů vedeném Ministerstvem spravedlnosti a to v 5 oborech znaleckého zkoumání. Kromě kriminalistiky, která v sobě implikuje 19 odvětví, je to ještě chemie, elektrotechnika, strojírenství, písmoznalectví s odvětvími zkoumání ručního písma a zkoumání písma psacích strojů – viz zápis:

Elektrotechnika

Chemie

Písmoznalectví

- zkoumání ručního písma a zkoumání písma psacích strojů

Strojírenství

Kriminalistika

Pro znalecké posudky vyžadované ve všech druzích řízení před státními orgány*):

- mechanoskopie;
- trasologie;
- elektrotechnika;
- defektoskopie, metalografie a technická diagnostika balistika;
- zkoumání ručního písma;
- zkoumání písma psacích strojů;
- technické zkoumání dokladů a písemností;
- technické zkoumání pravosti platidel a cenin;
- daktyloskopie;
- chemie;
- fyzikální chemie;
- biologie;
- genetika;
- antropologie;
- fonoskopie;
- zkoumání videozáznamů;
- zkoumání fotografií a fotografické techniky;
- analýza dat a zkoumání nosičů dat;
- jazyková expertiza psaného projevu.

*) Kriminalistický ústav Policie České republiky podává znalecké posudky především pro účely trestního řízení a obvykle nepodává v řízení o přestupcích. V odvětvích v oboru kriminalistika jsou prováděna pouze kriminalistická zkoumání.

Počátky budoucího policejního znaleckého pracoviště sahají až do roku 1899, kdy bývalé Policejní prezidium v Praze obdrželo pozvání pro tři policejní úředníky na

antropometrický a daktyloskopický kurz do Vídně. Na základě tohoto školení vznikla v Praze roku 1901 antropometrická stanice. V únoru 1903 byly antropometrické karty nahrazeny kartami daktyloskopickými a byl vytvořen fotografický ateliér. V roce 1907 byla založena daktyloskopická sbírka a o čtyři roky později došlo k přetvoření antropometrické kanceláře na Ústřední stanici daktyloskopickou. Základy kriminalistickotechnické a znalecké (expertizní) činnosti současné Policie ČR tedy sahají do dob Rakouska – Uherska, kdy se při objasňování zločinů začaly úspěšně uplatňovat poznatky přírodních a technických věd. Postupně vznikal nový obor, který získal pojmenování kriminalistika, její prudký rozvoj pak nastal na začátku 20. století. Je zajímavé, že v jiných částech světa se současně začal pro označení téhož používat i druhý pojem - forenzní věda (forensic science).

V roce 1945 byla založena Kriminální ústředna Ministerstva vnitra, která se koncem roku 1947 rozčlenila na oddělení „T“ (technické), jež zahrnovalo mechanoskopickou a balistickou expertizu, fotografickou dokumentaci, diagnostické pracoviště a malou chemickou laboratoř a oddělení „I“ (identifikační) zahrnující daktyloskopickou registraci, monodaktyloskopickou expertizu a malou biologickou laboratoř. V roce 1950 sem přibyla písmoznalecká expertiza, do té doby vykonávaná pouze soukromými znalci. V roce 1951 se rozšířila o pracoviště biologie a chemie, poté o defektoskopii a metalografii. Od roku 1953 je jako řídicí orgán Veřejné bezpečnosti (dále jen „VB“) v Československu budována Hlavní správa Veřejné bezpečnosti (dále jen „HS VB“), při které je, jako samostatné pracoviště, zřízen „Vědeckotechnický odbor HV VB“ (rozkaz ministra vnitra č. 32 ze dne 1. 3. 1956, hlava II., písm. ch)). Tento odbor se stává centrálním pracovištěm pro výkon kriminalistických expertiz především pro útvary a služby Ministerstva vnitra.

Rozkazem ministra vnitra č. 166 ze dne 12. 12. 1958 je vědeckotechnický odbor HV VB reorganizován na „Kriminalistický ústav Hlavní správy Veřejné bezpečnosti“ a stává se jediným ústředním pracovištěm pro výkon kriminalistických expertiz na území Československa. Tento den je považován za oficiální den vzniku Kriminalistického ústavu, neboť pod číslem 172 byl vydán dokument „Statut Hlavní správy Veřejné bezpečnosti - vydání“. V jeho příloze byl v hlavě II. - Organizační struktura HS VB poprvé uveden pod písmenem ch) nově vzniklý útvar - Kriminalistický ústav. V článku 11 přílohy rozkazu byly vymezeny hlavní úkoly Kriminalistického ústavu: *„Řídí kriminalistické práce ve VB. Provádí znalecké posudky v oboru technické kriminalistiky pro všechny orgány ministerstva vnitra na dožádání prokuratur a soudů, rovněž identifikační práce z hlediska daktyloskopie. Posílá své pracovníky podle závažnosti případů a speciálnosti trestných činů na místa, kde trestný čin*

byl spáchán. Zevšeobecňuje vědeckotechnickou práci VB pomocí vydaných učebních textů a časopisu „Kriminalistický sborník“. Zavádí a propaguje používání vědeckotechnických prostředků v boji s trestnou činností. Organizuje kriminalistický kabinet Hlavní správy VB, a udržuje styk s vědeckými institucemi v oboru kriminalistiky. Předchází úrazům odstraňováním výbušnin a munice školenými pracovníky.“

Kriminalistický ústav byl tak od roku 1958 koncipován jako specializované rezortní pracoviště určené k řízení výkonu kriminalistickotechnické činnosti v tehdejší bezpečnostním sboru a současně byl ústředním orgánem pro výkon kriminalistických expertiz na území Československa, které prováděl na dožádání orgánů činných v trestním řízení. Zajišťoval rovněž všechny v té době v kriminalistické praxi uplatňované identifikační metody osob a věcí (daktyloskopie, portrétní identifikace, balistika aj.) a dále je rozvíjel. Byl jediným vědeckovýzkumným pracovištěm tehdejší VB, resp. celého ministerstva vnitra. Od prvopočátku své existence zevšeobecňoval formou publikací a časopisů dosažené poznatky ze své badatelské činnosti, jakož i praktické poznatky získané zejména z expertizní činnosti a práce přímo na místech trestných činů a mimořádných událostí.

Počátkem roku 1966 byla provedena významná reorganizace Kriminalistického ústavu. Nepochybně v souvislosti s politickým úkolem z konce 1. poloviny 60. let, jehož podstata spočívala v maximální míře zapojení všech nových vědeckých poznatků získaných v kriminalistické a justiční praxi v boji s narůstající kriminalitou. Ústav byl oficiálně konstituován jako vědeckovýzkumné pracoviště v oboru kriminalistika a jako centrální expertizní pracoviště VB. Znalecká činnost ústavu byla v roce 1967 legislativně zajištěna zákonem o znalcích a prováděcí vyhláškou. Rozšíření vědeckovýzkumné činnosti v Kriminalistickém ústavu bylo relativně snadné, neboť v té době v ústavu pracovali kvalitně vyškolení a dostatečně erudovaní odborníci a také jimi používané přístrojové vybavení bylo na špičkové úrovni té doby.¹⁷

Vnitropolitické změny po roce 1968 zapříčinily vznik federativního uspořádání státu. Ve Veřejné bezpečnosti byla k 1. 4. 1971 vytvořena Federální správa VB, do níž byl Kriminalistický ústav začleněn. Bohužel, z důvodu politických čistek v rámci tzv. „normalizace“, muselo na počátku 70. let z ústavu odejít mnoho špičkových odborníků.

V 2. polovině 70. let byla připravena koncepce třístupňového systému kriminalistickotechnických a expertizních pracovišť VB, kterou posléze schválila vědecká

¹⁷ Šimková R. Znalecká činnost Policie České republiky. Státní zastupitelství, 2/2014, s. 12 an.

rada a následně kolegium ministra vnitra ČSFR. Podstatou bylo dovybavení Kriminalistického ústavu po stránce materiální a personální a současně vybudování OKTE na krajských správách VB a také skupin kriminalistické techniky (SKT) okresních správ VB. Vedle vyškolení značného počtu kriminalistických techniků a expertů byly připraveny dokonalé normativní akty řízení (Instrukce ke kriminalistickotechnické činnosti SNB SNB-krim-I-1 a Instrukce k expertizní činnosti SNB v oboru kriminalistické techniky SNB-krim-I-2), které byly nejen právní normou, ale de facto i detailním návodem praktické činnosti. Kriminalistický ústav organizačně připravil a podílel se na materiálním vybavení a personálním vyškolení příslušníků OKTE a SKT. Od roku 1972 začal vydávat další časopis - Odborná sdělení KÚ, který po roce 2000 nahradila elektronická verze na vnitřní síti Policie ČR. V 70. a 80. letech vydal Kriminalistický ústav mnoho publikací, metodik, příruček (například 40 titulů v rámci tzv. jednotné řady publikací), natočil několik seriálů instruktážních filmů (celkem více jak 50 titulů), organizoval a pedagogicky zajišťoval kurzy pro kriminalistické techniky a experty, pravidelně připravoval účast delegace na mezinárodních kriminalistických sympoziích pořádaných v rámci socialistických států od roku 1961. Kromě toho každoročně vypracoval tisíce kriminalistických expertiz k nejzávažnějším případům trestné činnosti. V roce 1986 byly Kriminalistický ústav a OKTE zapsány jako znalecká pracoviště.¹⁸

Sametová revoluce v roce 1989 neměla podstatný vliv na fungování systému kriminalistickotechnických a expertizních pracovišť. V roce 1991 se však oddělily slovenské OKTE a na Slovensku byl vytvořen Kriminalistickotechnický a expertizní ústav s působností na tomto území. Po rozdělení federace od 1. 1. 1993 začal být používán nový název ústavu (platný do poloviny roku 2018 a navíc chráněný pěti ochrannými známkami) - Kriminalistický ústav Praha Policie ČR. Současným ředitelem ústavu byl zaveden název bez místního označení, tedy opět jen Kriminalistický ústav.

Mimořádné úrovně spolupráce bylo dosaženo na poli mezinárodním. V březnu 1998 byla schválena přihláška Kriminalistického ústavu Praha za řádného člena European Network of Forensic Science Institutes (dále jen „ENFSI“), čímž se stal prvním policejním pracovištěm působícím v oficiálních evropských strukturách. Kriminalistický ústav zorganizoval v Praze 13. setkání představitelů ENFSI ve dnech 16. – 19. května 2001 a další v září 2017.

¹⁸ Straus J. Dějiny československé kriminalistiky slovem i obrazem II. Historie KÚP. Praha : Police history, 2005. 170 s.

Kriminalističtí znalci aktivně působí ve 12 z 16 odborných pracovních skupin ENFSI, kde patří k uznávaným odborníkům. Od roku 2001 se rozvíjí také trojstranná spolupráce mezi Kriminalistickým ústavem a partnerskými institucemi na Slovensku (Kriminalistický a expertizny ústav Policajneho zboru Slovenskej republiky) a v Polsku (Centralne laboratorium kryminalisticzne) tzv. Triada, v níž se uskutečnily desítky odborných setkání a výměnných stáží v různých odvětvích kriminalistické znalecké činnosti. Kriminalistický ústav je aktivní i v pracovních skupinách v rámci Interpolu (například DVI, mezinárodní sympozium forenzních oborů).

V roce 2005 obdrželi pracovníci Kriminalistického ústavu ocenění „Policista roku 2005“ v kategorii policejní čin roku (týmová práce). Spolu s pracovníky Ministerstva vnitra ČR, Ministerstva zahraničních věcí ČR, Ministerstva obrany ČR a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze se podíleli v roce 2005 na identifikaci českých občanů, kteří se stali oběťmi tsunami v jihovýchodní Asii dne 26. 12. 2004. A další ceny následovaly v letech 2006 až 2009.

Kriminalistický ústav také participuje na prohlubování celoživotního vzdělávání soudců, státních zástupců a policistů v oblasti znaleckého dokazování formou přednášek soudcům a státním zástupcům v rámci Justiční akademie. Také nabídl exkurze soudcům krajských soudů v Kriminalistickém ústavu spojených s přednáškami odborníků vč. problematiky forenzního práva a následným prohlídkám některých oddělení. Tato aktivita se setkala s velkým ohlasem a několik krajských soudů požádalo o opakování, tentokrát zase pro jiné své soudce. Dokonce i přednášky ze znaleckého a souvisejícího práva (např. oblast zpracování osobních údajů v kriminalistických identifikačních databázích) pro zástupce justice se setkávají s nečekanou odezvou. Povědomí o této poměrně marginální oblasti v soudní praxi není vždy příliš silné.

5.3 Věda a výzkum

Od svého vzniku se Kriminalistický ústav zabývá technickým rozvojem a aplikovaným výzkumem, jehož předmětem je výzkum a vývoj v oblasti metod zkoumání, technických prostředků, přístrojů, zařízení, pomůcek a počítačových programů pro znaleckou a kriminalistickotechnickou činnost. Do roku 1998 byl aplikovaný výzkum prováděn zejména formou tzv. technického rozvoje, ve kterém se pozornost soustřeďovala na vlastní vývoj prototypů pro kriminalistickotechnickou a znaleckou činnost, mimo jiné i s ohledem na obtížnou dostupnost či neexistenci specializovaných zařízení na trhu. Od roku 1995 se

Kriminalistický ústav účastní tzv. účelové podpory výzkumu a vývoje (grantů), převážně z programů věnovaných bezpečnostnímu výzkumu. Do současné doby Kriminalistický ústav řešil, či se podílel na řešení, kolem pěti desítek projektů. Lze zmínit například projekty Detekce úmyslných změn digitálního obrazu, Balistické aplikace 2010–2015, Taxonomická determinace trichologického materiálu, Povýstřelové zplodiny – vznik, distribuce a jejich stálost jako kriminalistických stop nebo Analytický systém pro expertizu pedologických vzorků. Kriminalistický ústav je také příjemcem institucionální státní podpory výzkumu a vývoje, a to od roku 1998. V rámci této podpory jsou řešeny drobnější úkoly s trváním obvykle 1–2 let, které vycházejí z aktuálních potřeb praxe a jejichž výsledky jsou také bezprostředně do praxe aplikovány, například: Rozvoj trasologických identifikačních a expertizních systémů, Vliv výbušnin na strukturu materiálu, Optimalizace mikroskopických metod ve forenzní praxi v ČR, Databáze obalového skla, Měřič odporu spouště ručních zbraní či Dokumentování a zviditelňování daktyloskopických otisků. Ročně je řešeno až 16 těchto úkolů. Kriminalističtí znalci ústavu se také zapojují do projektů ENFSI, např. v rámci podpory z programu ISEC, kde bylo ENFSI přiznáno postavení monopolu. Činnost v oblasti aplikovaného výzkumu řídí a koordinuje Vědecká rada Kriminalistického ústavu, která je poradním orgánem jeho ředitele. Organizační a materiálně-technická zabezpečení řešení projektů zajišťuje specializované pracoviště podpory vědy a informatiky s vědeckou knihovnou. Při aktivitách v rámci vědy, výzkumu a inovací spolupracuje Kriminalistický ústav s řadou externích organizací, ústavů, vysokých škol i obchodních společností. Dlouholetá spolupráce probíhá např. s Katedrou kriminalistiky Policejní akademie ČR v Praze, Ústavem výkonové elektrotechniky a elektroniky, Fakultou elektrotechniky a komunikačních technologií VUT v Brně, Českým úřadem pro zkoušení zbraní a střeliva, Úřadem pro normalizaci a měření, Technickým ústavem požární ochrany MV ČR, Ústřední vojenskou nemocnicí, Přírodovědeckou fakultou UK, Vysokou školou chemicko-technologickou, ústavy Akademie věd ČR, firmou LIM, TESCAN, Prototypou ZM, s. r. o., a dalšími. Kriminalistický ústav je jako výzkumná organizace pravidelně hodnocen Radou vlády pro výzkum, vývoj a inovace. Z významných ocenění, kterých se ústavu za činnost v oblasti aplikovaného výzkumu dostalo, lze zmínit ocenění kolektivu pracovníků Kriminalistického ústavu v roce 2012 Cenou ministra vnitra za mimořádné výsledky v oblasti bezpečnostního výzkumu, experimentálního vývoje a inovací. Výsledky řešených projektů jsou každoročně prezentovány na nejvýznamnějších tuzemských i zahraničních konferencích. Kriminalistický ústav je také dlouholetým partnerem Akademie věd ČR při každoročním

pořádání „Týdne vědy a techniky“. Na výzkumu a vývoji se podílí zhruba polovina pracovníků Kriminalistického ústavu.

V současnosti sídlí Kriminalistický ústav v Bartolomějské ulici v Praze 1, ale více než 10 let se hovoří o potřebě vybudovat zcela nový areál splňující nejpřísnější parametry moderních forenzních laboratoří, který by měl stát ve Zbraslavi v areálu dalších policejních objektů. Za tím účelem je připravována projektová dokumentace.

5.4 Pyrotechnická služba Policie ČR

Pyrotechnická služba jako znalecká instituce vznikla až v roce 2001, kdy bylo rozhodnuto, že obor kriminalistika odvětví pyrotechnika bude z Kriminalistického ústavu, kde byl do té doby zařazen, vyčleněn a nově se stane součástí pyrotechnického odboru, který se dosud znaleckou činností nezabýval. Kromě dvou kriminalistických znalců z Kriminalistického ústavu odešli postupně i kriminalističtí znalci z odvětví pyrotechnika ze všech OKTE. Znalecká činnost v tomto odvětví byla zcela saturována Pyrotechnickou službou. Ta je nyní zapsána v I. oddíle Seznamu ústavů v souladu s ustanovením § 21 zákona o znalcích, a to v oborech střelivo a výbušniny (zahrnující pyrotechniku, munice a výbušniny) a kriminalistika (zahrnující pyrotechniku, munice a výbušniny).

Historie výkonu pyrotechnických činností je však mnohem delší. Na základě výnosu Zemského úřadu ze dne 1. června 1939 pod číslem 26833/Pres. byla při policejním ředitelství v Praze vytvořena pyrotechnická skupina. Její činnost byla specifikována výnosem ministerstva vnitra č. j. 77505/Pres. ze dne 29. prosince 1939 a spočívala zejména v kontrolách skladů výbušnin, v operativním obhospodařování podniků nakládajících s výbušninami, dále v likvidaci výbušných předmětů a ve spolupráci při vyšetřování případů, u nichž došlo k použití výbušnin při trestné činnosti. Během nacistické okupace se pyrotechnici pražského policejního ředitelství zapojili do činnosti odbojové skupiny Blaník. Shromažďovali zbraně, munice a výbušniny, které byly určeny ke zničení, pro jejich případné použití proti okupantům či při osvobozovacích akcích. Munice a výbušniny schopné převozu byly sváženy do muničního skladu v Hostivicích u Prahy. Přitom policejní pyrotechnici zcizovali upotřebitelné trhaviny, které jim německé úřady předávaly ke zničení, a kromě toho uschovávali i získané náplně leteckých pum.

Po II. světové válce byla pyrotechnická skupina pražského policejního ředitelství posílena o dva vojenské pyrotechniky, kteří vypomáhali při likvidaci zbylé munice. V září 1945 se v Hostivicích u Prahy uskutečnil armádní pyrotechnický kurz, při kterém během

výuky došlo k výbuchu a zahynulo 14 frekventantů kurzu a 7 jich bylo velmi těžce zraněno. V roce 1948 bylo rozhodnuto, že v rámci celého Sboru národní bezpečnosti budou zřízena místa odborných pyrotechniků. V říjnu 1949 byla zahájena jejich výukave vojenské škole v Martině. Dne 20. března 1951 vydalo ministerstvo národní bezpečnosti pod č.j. S-5047/10-51 služební předpis „Pyrotechnická služba Sboru národní bezpečnosti – směrnice pro její výkon“ a v roce 1952 byli do každého krajského velitelství VB a předchůdce Kriminálního ústavu začleněni pyrotechnici, kteří prováděli nejen činnost při likvidaci munice a nástražných výbušných systémů z válečného období, ale i expertizní činnost.¹⁹

Po generační výměně pyrotechniků začátkem 70. let 20. století se činnost pyrotechniků VB relativně stabilizuje. Vznikl technický odbor V. správy Federálního ministerstva vnitra, ve kterém působilo 7 pyrotechniků vybavených některými technickými prostředky, například detektory výbušnin SA 19 a SA 27, ručními detektory kovů OSCILLOV a vojenskou ruční minohledačkou. Činnost tohoto oddělení formálně skončila v roce 1993 transformací V. správy Federálního ministerstva vnitra na Ochrannou službu Policie ČR. Byly postupně nakupovány nové ochranné prostředky, např. ochranné pyrotechnické obleky EOD (Explosive Ordnance Disposal), mobilní rentgenové přístroje nové generace, rušičky radiových roznětů. Dne 15. června 1993 bylo slavnostně otevřeno sídlo pyrotechniků v areálu Ochranné služby v ulici Kapucínská na pražských Hradčanech. Pyrotechnici také začali s lektorskou činností pro jiné útvary a civilní organizace. Od 6. 12. 1993 vyjížděla na zásahy dvoučlenná pohotovostní výjezdová skupina v novém upraveném vozidle, které již bylo vybaveno technickými prostředky potřebnými pro zneškodňování nástražných výbušných systémů. Rok 1994 je počátkem Pyrotechnického odboru Ochranné služby Policie ČR jako gesčního útvaru, zabývající se problematikou nástražných výbušných systémů, který byl současně ustanoven jako útvar s celorepublikovou působností. K detekování vojenských a průmyslových výbušnin, běžných střelivin i některých druhů traskavin se mimo technických prostředků začali ve větší míře používat služební, speciálně vycvičení psi. V roce 1998 se uskutečnil v Praze I. mezinárodní pyrotechnický seminář za účasti 22 delegátů z 10 zemí a při jeho příležitosti byla v Muzeu Policie ČR otevřena výstava, která se zabývala celou historií policejní pyrotechniky v České republice. Na II. mezinárodním pyrotechnickém semináři v roce 2003 se sešlo již celkem 154 pyrotechniků z řad Policie ČR, pyrotechnických pracovišť

¹⁹ Potřebnost výkonu pyrotechnických činností dokládá fakt, že v letech 1952 – 1957 v souvislosti s nálezy munice a neodbornou manipulací s ní došlo k usmrcení 178 osob a ke zranění dalších 754 (většinou dětí) převážně s trvalými následky.

Anglie, Francie, Ruska, Slovenska, SRN a Španělska, zástupců Armády ČR, Vězeňské služby ČR, ale i komerčních pracovišť zabývajících se pyrotechnickou problematikou a dalších hostů. Následovala III. mezinárodní pyrotechnická konference v roce 2008 za účasti 40 zahraničních hostů a více jak 250 odborníků z řad pyrotechnické veřejnosti. Cílem byla výměna zkušeností, diskuse k řešení bezpečnostní situace státu v době předsednictví ČR v Radě EU, prohloubení mezinárodní spolupráce EOD týmů, rozbor zajímavých případů nálezů a výbuchů NVS, použití nových technických prostředků k likvidaci nástražných výbušných systémů, prezentace nových druhů výbušnin a současně prezentace novinek technických a ochranných prostředků.

Počátkem nového tisíciletí (1. října 2000) bylo zřízeno detašované pyrotechnické pracoviště a pohotovostní výjezdová skupina v Olomouci. Důvodem byla skutečnost, že se zvyšoval počet výjezdů pyrotechniků na podezřelé předměty a nástražné výbušné systémy a zrodem nového pracoviště na Moravě se snížily dojezdové časy k těmto nálezům. Následoval vznik Pyrotechnického odboru Policejního prezidia ČR v roce 2001, který se stal gestorem za policejní pyrotechniku nejen v oblasti nástražných výbušných systémů, ale i munice a převzal odpovědnost mimo jiné za pyrotechnické práce v lokalitách bývalých vojenských výcvikových prostorů Ralsko a Mladá. Zde v souladu s usneseními vlády prováděla Armáda ČR po odchodu sovětské armády od roku 1993 asanace těchto území a již tu ukončila svou činnost. Na pyrotechnický odbor byla počátkem nového tisíciletí převedena také kriminalistická expertizní činnost z Kriminalistického ústavu a byly zahájeny dokumentační přípravy výstavby stálé trhací jámy v Ralsku. Jde o ojedinělé zařízení svého druhu v České republice, možná i v Evropě, určené k ekologické likvidaci munice. Například v průběhu roku 2009 bylo pyrotechnickými pracovišti Policie ČR uskutečněno celkem 1446 výjezdů na nálezy munice. Největší množství nálezů měli pyrotechnici Pyrotechnické služby z expozitury ve Frýdku – Místku (285 výjezdů na oznámení o nálezů munice) a pyrotechnici z Krajského ředitelství policie Jihomoravského kraje (294 výjezdů). Při výkonu pyrotechnické činnosti související s likvidací munice bylo pyrotechnickými pracovišti Policie ČR provedeno celkem 834 svozů nebezpečné munice. Na stálé trhací jámě odpracovali policejní pyrotechnici celkem 2165 hodin.

V roce 2009 došlo k prozatím poslední velké reorganizaci policejních pyrotechniků, když vznikla Pyrotechnická služba Policie ČR. Za dobu své působnosti se aktivně podílela na rozsáhlých přípravách bezpečnostních opatření souvisejících se zajištěním státních návštěv na úrovni prezidentů, akcí s mezinárodní účastí a velkého společenského významu. Mezi

nejnáročnější bezpečnostní akce bezesporu patřilo zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, summit představitelů NATO, návštěva prezidenta USA Baracka Obamy v Praze na summitu EU – USA, papežů Jana Pavla II. a Benedikta XVI., předsednictví ČR v Radě EU, opatření po teroristických útocích v USA a Velké Británii, při zajišťování bezpečnosti v rámci MS v ledním hokeji a voleb do zastupitelských sborů; v neposlední řadě rychlé zajištění bezpečnostních opatření souvisejících s návštěvou prezidentů Spojených států amerických a Ruské federace, Baracka Obamy a Dmitrije Medveděva v dubnu 2010.

Pyrotechnická služba zajišťuje na celém území státu prověřování podezřelých předmětů a likvidace nástražných výbušných systémů prostřednictvím specializovaných pracovišť se sídlem v Praze a v Olomouci, zajišťování nálezů munice a její likvidace prostřednictvím pěti muničních expozitur Frýdek-Místek, Milovice, České Budějovice, Teplice a Brno.

Další pyrotechnické činnosti vykonávají pyrotechnici Útvaru rychlého nasazení a zásahových jednotek krajských ředitelství policie, kteří se specializují na průlomovou pyrotechniku a krizové trhání, pyrotechnici Útvaru pro ochranu prezidenta ČR ochranné služby a Útvaru pro ochranu ústavních činitelů ochranné služby určené k provádění pyrotechnické ochrany chráněných osob a objektů a pyrotechnici služby cizinecké policie, kteří zajišťují pyrotechnickou ochranu mezinárodních letišť.²⁰

Znalecká činnost Pyrotechnické služby není nikterak četná. Ke dvěma kriminalistickým znalcům z Kriminalistického ústavu se postupně zapracovali další tři. Potřeby orgánů činných v trestním řízení na znalecké zkoumání v zapsaných oborech se týkají nejčastěji objasnění trestného činu „nedovolené ozbrojování“ a v naprosté většině jsou dožadována odborná vyjádření, zcela výjimečně zpracování znaleckého posudku.

5.5 Odbory kriminalistické techniky a expertiz a oddělení kriminalistické techniky

OKTE jsou zřízeny v sídlech osmi bývalých krajských ředitelství policie, která kopírovala do roku 2010 bývalé státní krajské uspořádání. Přestože potom přibylo šest nových krajských ředitelství policie, nebyla v nich zřízena další znalecká pracoviště. Důvodem, kromě ekonomického, byla dostačující kapacita policejních laboratoří pro celé území České republiky. Personálně jsou kriminalističtí znalci OKTE zařazeni pod náměstka

²⁰ Z historie - Policie České republiky. Úvodní strana - Policie České republiky [online]. Copyright © 2020 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 26.06.2020]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/celorepublikove-utvary-pyrotechnicka-sluzba-z-historie.aspx>.

krajského ředitele pro službu kriminální policie a vyšetřování, metodicky jsou řízení Kriminalistickým ústavem. Metodické řízení spočívá především v poskytování odborných konzultací, stáží, účasti na instrukčně-metodických zaměstnání pořádaných Kriminalistickým ústavem a v provádění kvalifikačních a posléze atestačních zkoušek před zkušební komisí jmenovanou ředitelem Kriminalistického ústavu (viz kapitola 9. 2).

OKTE jsou od roku 1986 zapsány jako znalecké ústavy v I. oddíle Seznamu ústavů vedeném Ministerstvem spravedlnosti v oboru kriminalistika, které implikuje mnoho kriminalistických odvětví znaleckého zkoumání, viz zápis:

Kriminalistika

Pro znalecké posudky vyžadované orgány činnými v trestním řízení, pro znalecké posudky vyžadované v řízení o přestupcích orgány Policie České republiky a pro znalecké posudky vyžadované ve správním řízení správními orgány působícími v Policii České republiky*):

- mechanoskopie
- trasologie
- elektrotechnika
- defektoskopie, metalografie a technická diagnostika
- balistika
- zkoumání ručního písma
- technické zkoumání dokladů a písemností
- daktyloskopie
- chemie
- fyzikální chemie
- biologie
- zkoumání videozáznamů
- zkoumání fotografií a fotografické techniky
- analýza dat a zkoumání nosičů dat.

*)V odvětvích v oboru kriminalistika jsou prováděna pouze kriminalistická zkoumání.

Poznámka v zápise pod čarou reflektuje situaci, aby nebyly na policejní znalecké ústavy vznášeny požadavky např. na určení otcovství v rámci odvětví genetika.

OKTE jsou pro jednotlivá odvětví dostatečně vybavena personálně i potřebnou přístrojovou technikou. Na všech pracovištích působí kriminalističtí znalci pro dané odvětví

oboru kriminalistika. Jejich činnost není soustředěná pouze do laboratoří, nýbrž často jako součást výjezdové skupiny vyjíždějí na místa činu nebo např. nálezu mrtvol, aby tam poskytli odborné konzultace orgánům činným v trestním řízení nebo spolu s kriminalistickými techniky zajistili relevantní stopy využitelné pro znalecké zkoumání. Stopy jsou již na místě zajištění děleny podle druhu (biologická, trasologická, daktyloskopická, ale i věcná stopa) a následně přiděleny ke zkoumání v příslušném odvětví oboru kriminalistika. Výsledek zkoumání ve formě znaleckého posudku nebo odborného vyjádření je součástí trestního spisu vedeného k danému případu a slouží společně se stopou jako důkazní materiál při soudním řízení. Již několik let jsou OKTE akreditovány podle ČSN 17025:2005.

Po zásadní novele zákona o znalcích provedené zákonem č. 444/2011 Sb., s účinností od 1. 1. 2012, museli alespoň 3 kriminalističtí znalci z každého OKTE zažádat o jmenování znalcem - fyzickou osobou, aby mohly být OKTE i nadále zapsány jako znalecké ústavy v I. oddíle Seznamu ústavů. Tím byla splněna podmínka daná ustanovením § 21b odst. 1 písm. a) zákona o znalcích: *„Žadatele lze zapsat do prvního oddílu seznamu znaleckých ústavů, jen pokud a) alespoň tři jeho společníci, členové nebo zaměstnanci v pracovním poměru, kteří pro něj vykonávají znaleckou činnost, jsou znalci zapsanými pro požadované obory a nevykonávají znaleckou činnost v daném oboru v jiném znaleckém ústavu zapsaném v prvním oddílu; postačí však, pokud dvě z těchto osob jsou znalci zapsanými pro příbuzný obor,....“*. Kriminalistický ústav jako gestor za znaleckou službu v Policii ČR nejprve zajistil umožnění policistům vykonávat znaleckou činnost jako výdělečnou, což bylo do té doby zakázáno interním aktem řízení policejního prezidenta. Ředitelům bezpečnostních sborů umožňoval stanovení zákazu konkrétní výdělečné činnosti podřízeným příslušníkům zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů. Povolení policistům, aby mimo služební poměr mohli vykonávat placenou znaleckou činnost, se promítlo do závazného pokynu policejního prezidenta č. 100/2012, kterým se provádí některá ustanovení zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Dále Kriminalistický ústav podal žádost Ministerstvu spravedlnosti, které bylo zpracovatelem předmětného zákona, o výkladové stanovisko, zda lze považovat služební poměr příslušníků Policie ČR za pracovní či obdobný poměr osob zmíněných v ustanovení § 21b odst.1 zákona o znalcích. Po obdržení souhlasného vyjádření byly policejní znalecké laboratoře po přechodném jednoletém období připraveny vykonávat znaleckou činnost v souladu se zákonnými podmínkami. Domnívám se, že tento zákonný

imperativ v případě znaleckých ústavů, kde je v rámci jednoho oboru spousta zcela odlišných odvětví, postrádá smysl. Pokud byly v rámci jednoho OKTE zapsáni jako znalci odborníci např. z odvětví písmoznalectví a genetika, garantují odbornost celého znaleckého ústavu. Ale v OKTE je více než 10 dalších vysoce specifických odvětví, kam erudice zapsaných znalců nedosahuje (počítačové analýzy, balistika, chemie aj.). Podle nového zákona o znalcích se OKTE přemění na znalecké ústavy a jejich odbornost nebude třeba garantovat zapsanými znalci (viz kap. č. 6.4).

5.6 Oddělení kriminalistické techniky

Primárně jsou k ohledání místa činu určeni kriminalističtí technici z oddělení kriminalistické techniky (dále jen „OKT“) zařazených na úrovni územních odborů (dříve okresních ředitelství), městských a v Praze též obvodních ředitelství Policie ČR. Tito policisté zajišťují prvotní ohledání místa činu, kde vyhledávají relevantní předměty a zjevné i latentní stopy, ale mají i další povinnosti. Pořizují fotodokumentaci a videodokumentaci nejen při ohledání místa činu, ale dokumentují i jiné procesní úkony (rekonstrukce, rekognice, konfrontace, vyšetřovací pokus), podle popisu poškozeného či svědka dokáží vyhotovit identikit – portrét pachatele. Jejich důležitou činností, na niž posléze navazuje znalecké zkoumání a dokazování, je pro účely budoucí identifikace provádění identifikačních úkonů, tedy daktyloskopování, odebírání bukalních stěrů pro zjištění DNA, pořizování obrazových (např. třídílné kriminalistické fotografie), zvukových a obdobných záznamů a podle ustanovení § 65 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů a dále ustanovení § 158 za použití § 114 trestního řádu, těmto osobám:

- osobě obviněné ze spáchání úmyslného trestného činu nebo osoby, které bylo sděleno podezření pro spáchání takového trestného činu,
- osobě ve výkonu trestu odnětí svobody za spáchání úmyslného trestného činu,
- osobě, jíž bylo uloženo ochranné léčení nebo zabezpečovací detence, nebo
- osobě nalezené, po níž bylo vyhlášeno pátrání a jejíž svéprávnost je omezena.

Znaleckým fenoménem se na přelomu tisíciletí stala genetika, jejíž význam bývá při objasňování trestné činnosti někdy až přeceňován. Je pochopitelné, že v závažných případech (vraždy, loupeže, znásilnění apod.) zajišťují kriminalističtí technici velké množství biologických stop. Stopy je třeba usušit, aby nedošlo k jejich degradaci. V souladu s procesní ekonomii je třeba zvážit, které z nich budou následně podrobeny znaleckému zkoumání. Teprve tehdy, pokud by jejich analýza nevedla k žádnému výsledku, resp. nelze z nich získat

profil DNA osoby, která jej na místě činu zanechala (nebo nebude zjištěn profil DNA oběti), by měl policejní orgán zaslat ke zkoumání další zajištěné stopy. To by byl ideální stav, ale v současnosti bohužel všechny zajištěné stopy z místa činu putují do policejních znaleckých pracovišť ke zkoumání. V tak velkém objemu to vede samozřejmě ke zvyšování nákladů a prodlužování lhůt zpracování. Při jednáních s policejními orgány upozorňují policejní znalecká pracoviště na tuto situaci, ale jsou odkazováni na dozorující státní zástupce, kteří údajně požadují znalecky odzkoumat všechny zajištěné stopy. Nehospodárný postup je pak předkládán státním zástupcům, kteří se však zaštiťují nároky soudů. Kruh se uzavírá, nikdo na sebe nechce vzít odpovědnost, že při svědomitém vytrídění a příp. postupném zkoumání stop lze plnohodnotně zajistit potřebné důkazy.

Při vyšetřování trestných činů krádeží motorových vozidel jsou zase genetické laboratoře zavaleny žádostmi o zpracování profilů DNA ze stop, zajištěných stěrem z volantu nebo řadicí páky motorových vozidel. Pokud se v předmětném dopravním prostředku střídá více řidičů, jejichž profily DNA nemá Policie ČR v celonárodní databázi k dispozici (muselo by jít o pachatele úmyslných trestných činů, kteří byli v minulosti za jejich spáchání již odsouzeni), je zcela neúčelné tyto tzv. smíšené profily DNA zpracovávat.

Od samotného založení původní Národní databáze DNA (v posledních letech se v Policii ČR v interní legislativě ustálil pojem kriminalistická databáze DNA)²¹ koncem minulého tisíciletí, která je umístěna v Kriminalistickém ústavu, se neustále řeší, především ze strany nevládních organizací, např. Iuridicum Remedium, nedostatečnost zákonné úpravy při nakládání s osobními údaji. Profil DNA jakožto biometrický údaj byl označen za citlivý osobní údaj ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů. Dle aktivistů odporuje stávající úprava odběru DNA pro účely budoucí identifikace a fungování kriminalistické databáze DNA Listině základních práv a svobod i Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod).²² Mají zato, že právní úprava v zákoně

²¹ Původním záměrem tehdejšího ředitele Kriminalistického ústavu Praha plk. JUDr. Jana Hlaváčka bylo v roce 2002 uložení profilů DNA v policejní databázi např. vojáků odcházejících do misí, nebo občanů na základě dobrovolnosti pro případnou snazší identifikaci při nějakém neštěstí s větším počtem úmrtí. Z toho úmyslu bylo však ustoupeno a v databázi jsou evidovány profily DNA osob, které byly zpracovány z biologického materiálu odebraného na základě zákona o Policii ČR a trestního řádu. Název kriminalistická databáze tak věrně kopíruje její obsah.

²² Vobořil J., Ferfecki V. DNA v policejní praxi, Analýza právní úpravy a praxe využívání DNA v sektoru policie [online]. Copyright © 2014 [cit. 26.06.2020]. Dostupné z:http://www.slidilove.cz/sites/default/files/iure_DNA-studie_11-2014_cc.pdf

o Policii ČR je velmi vágní a upravuje pouze odběr biologických vzorků a povinnost likvidace osobních údajů v případě, že jejich další uchování již není nezbytné. Veškeré postupy související s naplňováním a využíváním kriminalistické databáze DNA včetně doby uchování profilů DNA a souvisejících osobních údajů upravuje interní akt řízení policejního prezidenta, který je určen sice pro služební potřebu, ale na základě žádosti o informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů byl žadatelům již poskytnut. Policii ČR je vytýkáno, že tento způsob úpravy odporuje ústavním předpisům o ochraně lidských práv, neboť zákon, který omezuje základní lidské právo (právo na ochranu soukromí a osobních údajů), musí mít určité kvality – musí určovat důvody a účely omezení a také jeho rozsah. Je namítáno, že v současné době je existence kriminalistické databáze DNA nezákonná (neexistuje zákon, který by opravňoval Policii ČR databázi provozovat) a protiústavní (databáze vedená státem bez zákonné opory zasahuje do základního lidského práva). Ačkoliv zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, umožňuje policistovi v souladu s ustanovením §65 odebrat několika kategoriím osob (viz výše) biologický materiál pro účely budoucí identifikace, bylo Policii ČR vyčítáno, že není zohledňován charakter trestného činu, osobnost pachatele, předchozí recidiva, pravděpodobnost recidivy budoucí nebo pravděpodobnost využitelnosti profilu DNA. Podobné názory zaznívají i od Úřadu pro ochranu osobních údajů. Není respektován názor Policie ČR, že mnoho pachatelů přechází v budoucnosti k nestejnorodé recidivě. Ostatně to také potvrzují kriminologické výzkumy a policejní statistiky. V případech, kdy pachatel podvodu (jehož profil DNA je po obvinění uložen do databáze) později spáchá násilný trestný čin loupeže, při kterém je zajištěna a vyhodnocena stopa, dojde poměrně snadno k propojení obou profilů DNA v kriminalistické databázi DNA a posléze usvědčení pachatele.

Další výtky zmíněných institucí směřují k tomu, že monopol Policie ČR na analýzy DNA a nejasná pravidla pro nakládání se vzorky znemožňují uskutečnit revizi provedené analýzy. Zejména v případě vzorků získaných ze stop je zničení vzorku nevratné a při chybě v analýze může vést k porušení práva obhajoby na spravedlivý proces.

Počátkem nového tisíciletí se se v oboru kriminalistika zrodilo nové odvětví „analýza dat a zkoumání nosičů dat“, Protože jsou s narůstající elektronizací zajišťována digitální data z prostředků výpočetní techniky ve stále větším objemu, čekají orgány činné v trestním řízení na znalecké výsledky v mnoha případech měsíce a leckdy i několik let. Často také tyto znalecké posudky a odborná vyjádření nejsou už vůbec potřeba, neboť případ byl i bez nich uzavřen, a to jak odložením, tak i odsouzením pachatele za použití jiných důkazních

prostředků. Stávalo se, že policejní orgány neinformovaly okamžitě příslušné znalecké ústavy nebo znalce, že není již třeba konkrétní znalecké zkoumání provádět. Tato povinnost se již naštěstí promítla do novely pokynu policejního prezidenta č. 103/2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie ČR v trestním řízení, čímž se ušetřily nejen nemalé finanční prostředky, ale zrychlila se také doba pro ostatní znalecké zkoumání.

Kriminalističtí technici procházejí před nástupem služby do OKT tří měsíčním specializovaným vzdělávacím programem ukončeným náročnou závěrečnou praktickou a teoretickou zkouškou. Nechybí ani další zkoušky a odborná školení v průběhu výkonu jejich činností.

K práci kriminalistických techniků a znalců trefně uvádí zástupce vedoucího OKTE krajského ředitelství policie Plzeňského kraje mjr. Jaroslav Vaněk: *„Problematika činnosti forenzních techniků a forenzních laboratoří se stala v posledních letech často vyhledávaným žánrem filmového průmyslu. Forenzní laboratoře Policie ČR rovněž využívají zařízení a prostředky, které lze často vidět v zahraničních seriálech typu „Kriminálka New York“ aj. Je třeba si však uvědomit, že autor v těchto seriálech přizpůsobuje činnost na místě činu a v laboratoři vlastnímu záměru s výsledným efektem, a že obdobná činnost a získávání informací vyhodnocováním forenzních stop je v realitě složitější a časově náročnější a že některé závěry a výsledky forenzních expertů těchto seriálů jsou za hranicemi možností i laboratoří USA.“*²³

²³ Představuje se: OKTE - Plzeňský deník. Plzeňský deník - informace, které jsou vám nejbliž [online]. Copyright © [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <https://plzensky.denik.cz/zlociny-a-soudy/predstavuje-se-okte20110815.html>

6 Nový zákon o znalcích

Autorka práce byla za Policii ČR jmenována v roce 2014 tehdejší ministryní spravedlnosti prof. JUDr. H. Válkovou, CSc. členkou Komise pro znalectví a podílela se v rámci skupiny odborníků na přípravě nového zákona o znalcích. Na Ministerstvu spravedlnosti, které je jeho garantem, bylo rozhodnuto, že nová úprava rozdělí doposud jednu společnou normu. Vznikly tak dva samostatné zákony – jeden o znalcích a druhý o tlumočnících. Návrh zákona o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech předložila vláda k projednání do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR dne 6. února 2017. Sněmovní tisk získal č. 1025, organizační výbor doporučil 9. 2. 2017 (usnesení č. 362) projednání návrhu a určil jeho zpravodaje prof. JUDr. Helenu Válkovou, CSc. a navrhl ústavně právní výbor jako garanční. První čtení proběhlo 3. 3. 2017 na 55. schůzi a pak bylo projednávání návrhu přerušeno až do řádných parlamentních voleb v říjnu 2017. Sněmovní tisk č. 72/5 s řadou návrhů na změny v připravovaném zákoně o znalcích byl rozeslán poslancům dne 30. ledna 2019. Začátkem března 2019 schválila Poslanecká sněmovna v závěrečném čtení návrh nového zákona, který by měl zabezpečit kvalitnější znalecké posudky a větší odpovědnost znaleckých subjektů za jejich zpracování. Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech vyšel, po více než padesáti letech účinnosti zákona o znalcích a minimálně 15 letech marných pokusů vydání nového zákona ze strany Ministerstva spravedlnosti, ve Sbírce zákonů pod číslem 254 dne 9. 10. 2019. Protože jsou v něm zakotvena zcela nová, průlomová ustanovení, byla ponechána legisvakanci lhůta více než rok na seznámení se všech zainteresovaných subjektů s touto právní normou. Jeho účinnost byla odložena až k 1. 1. 2021.

V důvodové zprávě k novému zákonu o znalcích se ke stávajícímu zákonu o znalcích uvádí:

„Tato právní úprava je v posledních letech své existence velice kritizována za mnohé nedokonalosti, nesystémová řešení, zastaralost a jiné nedostatky, kterými trpí. Především se jedná o problematiku zápisu do seznamu, resp. vzniku znaleckého oprávnění, odměňování, nedostatečných sankčních mechanismů či absence kontroly kvality a věcného přezkoumávání znaleckých posudků. Velice kritizována je i samotná profese jako taková, neboť pohled veřejnosti je významně ovlivňován negativními mediálními kauzami, kterých neustále přibývá. Důvěra laické i odborné veřejnosti ve znaleckou činnost je tím silně otřesena.“

6.1 Rozdíly proti stávajícímu zákonu o znalcích

Nový zákon o znalcích v ustanovení § 1 zakotvuje definici výkonu znalecké činnosti, již se rozumí zpracování, podání, příp. doplnění nebo vysvětlení znaleckého posudku. To znamená, že podání odborného vyjádření není znaleckou činností a znalecké subjekty tak nemohou cokoli jiného než výše specifikovanou znaleckou činnost jako znaleckou činnost prezentovat, tedy připojit na takový dokument znaleckou pečeť. Na toto jednání je navázán i přestupek, za který může být udělena pokuta až do výše 250 000 Kč nebo správní trest zákazu činnosti. V této souvislosti bude muset být zcela přehodnocena stávající praxe policejních orgánů a návazně policejních znaleckých ústavů. Jak je uvedeno v kap. 8.14, jsou po nich v převážné míře požadována odborná vyjádření, která však nebudou moci po účinnosti nového zákona o znalcích být nadále formálně označována jako znalecké výstupy.

Nový zákon taxativně zavádí tři znalecké subjekty: znalce (§ 5), znaleckou kancelář (§ 6) a znalecký ústav (§ 7).

Znalec může vykonávat znaleckou činnost samostatně, nebo jako zaměstnanec znalecké kanceláře či znaleckého ústavu. Se zřetelem na možný střet zájmů, nezávislost a kvalitu znalecké činnosti není umožněno znalci, aby vykonával činnost samostatně a současně i pro znaleckou kancelář nebo pro více znaleckých kanceláří (§ 6 odst. 2). To je rozdíl oproti pracovníkům znaleckých ústavů. Protože se řada znalců rekrutuje z akademického, vědeckého či výzkumného prostředí (v případě nemocnic z řad lékařů), znalci mohou pracovat v rámci znaleckých ústavů bez omezení, a kromě toho mohou vykonávat znaleckou činnost ještě i samostatně, nebo jako zaměstnanec, společník nebo člen znalecké kanceláře (§ 2).

Znalec tedy může působit:

- samostatně,
- v jednom nebo více znaleckých ústavech,
- v jednom nebo více znaleckých ústavech a samostatně,
- v jednom nebo více znaleckých ústavech a v jedné znalecké kanceláři,
- v jedné znalecké kanceláři.

Pro úplnost je třeba dodat, že pokud znalec působí ve znaleckém ústavu, pak nevykonává znaleckou činnost znalec jako takový, ale ústav, znalec v něm pak figuruje jako jakýkoli jiný zaměstnanec či obdobná osoba, nikoli jako vykonavatel znalecké činnosti.

Na rozdíl od stávajícího zákona o znalcích, kdy znalcem jsou jmenováni žadatelé o znalecké oprávnění předsedou příslušného krajského soudu, s výjimkou pracovníků znaleckých ústavů, budou nyní všichni znalci patřit pouze pod jurisdikci Ministerstva

spravedlnosti, a to jak ve věcech žádostí o zápis, tak i ve věcech výkonu znalecké činnosti (§ 3). Ministerstvo spravedlnosti vede Seznam znalců, jež je informačním systémem veřejné správy, a do něhož se zapisují znalci, znalecké kanceláře a znalecké ústavy (§ 15). V Seznamu znalců jsou zákonem označené údaje veřejné (např. jméno nebo název, obor a odvětví, příp. specializace, sídlo, kontakty, den zápisu, údaje o přestupku a trestu – pouze do 5 let ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o přestupku, pozastavení nebo zániku činnosti) a vede k nim dálkový přístup. Ostatní jsou neveřejné a určeny pouze pro potřeby Ministerstva spravedlnosti; jsou vymazány po uplynutí 10 let od zániku oprávnění vykonávat znaleckou činnost (§ 16).

Stávající zákon o znalcích umožňuje znalci odmítnout zpracovat znalecký posudek pouze z důvodu podjatosti nebo pozastavení činnosti znalce. Nový zákon rovněž obsahuje obdobné ustanovení v § 18 (Vyloučení) a nově je formulován další důvod, a to v případě, že *„mu počet nebo povaha zadaných, dosud nezpracovaných znaleckých posudků neumožňuje podat další znalecký úkon s odbornou péčí a včas“* (§ 19).

V části znalecké komunity prozatím vzbuzuje určitou pochybnost další nůvum, kterým je zakotvení „nároku“ na činnost znalce při splnění všech zákonných podmínek. Při práci v Komisi pro znalectví část členů namítala, že pokud se umožní všem zájemcům, kteří naplní předpoklady zákona, vykonávat znaleckou činnost, může se stát, že vlastně nebudou mít žádnou znaleckou práci. V současnosti si krajské soudy regulují počty znalců dle poptávky po konkrétní znalecké činnosti. To do budoucna odpadne. Všichni, kteří splní podmínky, a bohužel laťka není nastavena příliš vysoko, budou zapsáni jako znalci. Nejvíce diskutabilní je, dle mého názoru, délka praxe – 5 let, kterou považují za nedostatečnou; např. lékaři nejdříve po 5 letech praxe získají atestaci k samostatnému výkonu práce a znalec by měl být erudován víc než obdobně vzdělaní odborníci. Už pouhé získání znaleckého oprávnění je doprovázeno výdejem několika finančních částek. Platí se vstupní poplatek, zkouška a před začátkem vlastní činnosti i zákonné pojištění. Pokud však v daném oboru a odvětví bude zapsáno více znalců nebo naopak jde o obor, který je méně frekventován, nemusí se takovému znalci dostat vůbec žádné požadavky na znalecké zkoumání. Navíc mu hrozí podle § 35 odst. 4 nového zákona o znalcích zrušení oprávnění vykonávat znaleckou činnost z důvodu nečinnosti, pokud za posledních 5 let zpracuje pouze 3 nebo méně znaleckých posudků.

Nový zákon o znalcích zavádí i další nůva, např. povinné pojištění znalce po celou dobu výkonu znalecké činnosti tak, aby výše limitu pojistného plnění byla úměrná možným újmám, které lze v rozumné míře předpokládat (§ 22). Povinné pojištění se netýká znalců ad

hoc (osoby vykonávající jednorázově znaleckou činnost podle § 26), znaleckého ústavu podle § 7 odst. 2 a znalce, který vykonává znaleckou činnost jako zaměstnanec, společník nebo člen znalecké kanceláře.

Mění se i způsob podání znaleckého posudku (dle stávajícího zákona o znalcích může být znalecký posudek zpracován pouze v podobě listinné nebo podán ústně do protokolu), a to v elektronické podobě, souhlasí-li s tím zadavatel (§ 27). V takovém případě musí být každé jeho vyhotovení podepsáno kvalifikovaným elektronickým podpisem, musí být připojen certifikát pro elektronický podpis, na kterém je kvalifikovaný elektronický podpis založen a který obsahuje jméno znalce nebo název znalecké kanceláře nebo znaleckého ústavu a označení "znalec", "znalecká kancelář" nebo "znalecký ústav", a musí být opatřen kvalifikovaným elektronickým časovým razítkem. Certifikát, na kterém je založeno elektronické časové razítko, musí mít platnost nejméně 5 let ode dne vyhotovení znaleckého posudku.

Poprvé je v zákoně definováno, že podaný znalecký posudek musí být úplný, pravdivý a přezkoumatelný (§ 28), čímž se rozumí odůvodnění v rozsahu umožňujícím přezkoumatelnost znaleckého posudku. Jakkoliv se tyto náležitosti znaleckého posudku zdají být zcela samozřejmé, mohou policejním znaleckým ústavům přinést určité problémy. V některých odvětvích zkoumání oboru kriminalistika totiž není žádoucí, aby pachatelé, kteří se při seznámení se s trestním spisem dostanou i ke znaleckému posudku, zjistili do všech podrobností postupy zkoumání kriminalistických znalců. Mnohdy tak mohou získat návod, jak při eventuální další trestné činnosti postupovat, aby bylo znemožněno nebo alespoň ztíženo jejich odhalení. Na druhou se stranu je třeba ctít zákonný požadavek a dotčené osoby budou moci nechat přezkoumat znalecký posudek, pokud neakceptují jeho závěr. Znalci tak „nesou kůži na trh“ a mělo by být tím i zabráněno záměrnému pozměňování nebo zatajování výsledků znaleckého zkoumání.

Výborným počinem nového zákona o znalcích je oznamovací povinnost orgánů veřejné moci vůči Ministerstvu spravedlnosti na zjištěná pochybení znalce (§ 36) v souvislosti se znaleckou činností. Taková hlásná povinnost nebyla doposud nikde zakotvena a měla by vést k větší odpovědnosti znalců za svoje závěry znaleckého zkoumání a případnému postihu za odvedení nekvalitní práce. I naopak platí, že orgán činný v trestním řízení neprodleně vyrozumí orgán dohledu o vydání usnesení o zahájení trestního stíhání nebo o vzetí znalce do vazby, na což je navázáno pozastavení oprávnění znalce vykonávat znaleckou činnost.

Mezi znaleckou veřejností budí nový zákon o znalcích v některých ohledech rozpaky. Jak uvedl v rozhovoru pro Mladou frontu Dnes ze dne 17. 6. 2020 předseda sekce pro soudní psychiatrii Psychiatrické společnosti ČLS JEP a soudní psychiatr Ilja Žukov, řada jeho zkušených kolegů se rozhodla skončit, a dokonce ubylo více než 40 % znaleckých ústavů. Vadí jim povinné pojištění, zkouška ze znalectví i zpřísnění postihů za relativně banální chyby. Potvrzuje, že v oboru psychologie a psychiatrie mohou jednotliví znalci dospět v téže věci k diametrálně odlišným názorům, neboť psychické nemoci lze předstírat a ne vždy lze simulaci jednoznačně potvrdit. Oba obory jsou záludné v tom, že znalec tzv. do hlavy nikomu nevidí, tudíž se může stát, že neodhadne dobře pachatelovu nebezpečnost. Uvádí příklad schizofreničky, která pod vlivem bludu usmrtila 16letého studenta ve Žďáře nad Sázavou, když předtím byla propuštěna z ústavního léčení. Následující názorové střety u soudu, ve kterých musí znalec argumentačně obstát se svými závěry, bývají značně nepříjemné. Z uvedených důvodů znalec Žukov navrhne psychiatrické společnosti, aby noví znalci museli pracovat dva roky se zkušeným kolegou a tím byla zajištěna záruka jejich potřebné erudice.

6.2 Znalec dle nového zákona o znalcích

Nový zákon o znalcích konečně zařadil na první místo podmínku odborné způsobilosti osoby, která se uchází o znalecké oprávnění. Doposud tuto pozici zastávalo státní občanství České republiky nebo povolení k pobytu v České republice. Kvalifikace pro požadovaný obor byla umístěna až jako pátá. Dle ustanovení § 5 se znalcem může stát fyzická osoba, která

- a) je odborně způsobilá k výkonu znalecké činnosti v daném oboru a odvětví a případně specializaci, pro které má být zapsána,
- b) je bezúhonná,
- c) má odpovídající materiálně technické zázemí a přístrojové vybavení, které dává záruku řádného výkonu znalecké činnosti,
- d) je plně svéprávná,
- e) nebyla v posledních 3 letech před podáním žádosti o zápis potrestána pokutou ve výši nejméně 100 000 Kč za přešůpek podle § 39 odst. 1 písm. a) až c), e) až l), pokutou ve výši nejméně 100 000 Kč za přešůpek podle § 40 odst. 1 písm. a) až g), ani pokutou ve výši nejméně 100 000 Kč za přešůpek podle § 41 odst. 1 písm. a) až d), nebo které v posledních 5 letech před podáním žádosti o zápis nebylo zrušeno oprávnění vykonávat znaleckou činnost podle § 14 odst. 1 písm. e),

- f) není na základě pravomocného rozhodnutí soudu v úpadku,
- g) má kontaktní adresu na území České republiky v případě, že nemá sídlo nebo místo trvalého pobytu nebo místo pobytu podle druhu pobytu cizince na území České republiky,
a
- h) po splnění podmínek uvedených pod písmeny a) až g) složila bez výhrady do rukou ministra spravedlnosti slib, který byl s mírnými obměnami přejet ze zákona o znalcích, tohoto znění:

„Slibuji, že při své znalecké činnosti budu dodržovat právní předpisy, že znaleckou činnost budu vykonávat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, nezávisle a nestranně, že budu plně využívat všech svých znalostí a dbát o jejich rozvoj a že zachovám mlčenlivost o skutečnostech, o nichž jsem se při výkonu znalecké činnosti dozvěděl.“

Odborná způsobilost podle § 8 písm. a) předpokládá vysokoškolské vzdělání odpovídajícího směru zaměřené na daný obor a dané odvětví nejméně v magisterském studijním programu, příp. ekvivalent ve formě specializačního studia, 5 let aktivní odborné praxe zaměřené na daný obor a dané odvětví a úspěšné složení vstupní zkoušky podle § 10.

Podmínku bezúhonnosti nesplní osoba, která byla pravomocně odsouzena za úmyslný trestný čin nebo trestný čin spáchaný z nedbalosti v souvislosti s výkonem znalecké nebo podnikatelské činnosti, nehledí-li se na ni, jako by nebyla odsouzena. Splnění této podmínky ověřuje ministerstvo výpisem z evidence Rejstříku trestů. U úmyslných trestných činů tedy není rozhodné, zda byly spáchaný v souvislosti s výkonem znalecké činnosti, ale jakýkoli úmyslně spáchaný trestný čin je překážkou výkonu znalecké činnosti.

Také vstupní zkouška je úplnou novinkou v zákoně. Skládá z obecné části, kterou se ověřují zejména znalosti právních předpisů upravujících výkon znalecké činnosti a řízení, v nichž se znalecká činnost vykonává, a náležitostí znaleckého posudku, a zvláštní části, kterou se ověřuje zejména schopnost vypracovat znalecký posudek a znalosti z oboru a odvětví, s přihlédnutím ke specializaci, pokud byla zvolena. Vstupní zkouška se koná v českém jazyce, z toho důvodu se nevyžaduje předložení dokladu o znalosti českého jazyka. Znalec je povinen komunikovat se soudem, orgánem činným v trstním řízení či orgánem veřejné moci v češtině, úředním a jednacím jazykem je český jazyk a znalecké posudky se tedy předkládají v českém jazyce.

Obecnou část vstupní zkoušky zajišťuje a organizuje Justiční akademie. Při neúspěšném výsledku lze požádat o její opakování. Způsob vykonání vstupní zkoušky, její

formu, obsah a průběh stanoví ministerstvo vyhláškou. Od kvalifikačních požadavků se není možno odchýlit. V souvislosti se zavedením právního nároku na jmenování se jeví tento krok jako nezbytný k zachování vysokého standardu výkonu znalecké činnosti.

Ke vstupní zkoušce se vyjadřuje doc. JUDr. Ing. Bohumil Poláček, Ph.D., MBA, LL.M., který působí na Ekonomické fakultě Technické univerzity v Liberci, dále jako znalec v oboru ekonomika, odvětví ceny a odhady, a je rozhodcem Rozhodčího soudu při HK ČR a AK ČR, v článku „Krátké zamyšlení nad novým znaleckým zákonem“ uveřejněném dne 21. 4. 2020 v Bulletinu advokacie takto:

„Nový zákon vychází vstříc současným znalcům a požaduje pouze úspěšné absolvování obecné části vstupní zkoušky, kterou se ověřují zejména znalosti právních předpisů upravujících výkon znalecké činnosti a řízení, v nichž se znalecká činnost vykonává, a náležitosti znaleckého posudku, protože považuje zvláštní část vstupní zkoušky spočívající v ověření zejména schopnosti vypracovat znalecký posudek a znalostí z oboru a odvětví s přihlédnutím ke specializaci, pokud byla zvolena, za splněnou. Zde dle mého mínění poněkud chybí odpuštění i obecné části vstupní zkoušky pro absolventy magisterského studia v oboru právo, ale to lze vzhledem k nutnému nastudování nové úpravy tolerovat. Pro nové znalce by však dle mého názoru podmínka absolutoria obecné části vstupní zkoušky v případě jejich právního vzdělání být nemusela.“

A dále v článku pokračuje v úvaze, jaký dopad bude mít nový zákon o znalcích na počet znalců:

„Od mnohých starších kolegů z oboru mám navíc informaci, že zkoušky vyžadované novým zákonem absolvovat již nebudou a se znaleckou činností skončí. Dá se tedy očekávat, že nastane velký úbytek znalců. Ke snižování jejich počtu docházelo přirozeným vývojem však i v minulosti - dnešní celkový stav znalců je cca 8,3 tisíce (z toho je 5,5 tisíce znalců pro oceňování) plus 315 znaleckých ústavů; ještě v roce 2006 u nás působilo 11 tisíc znalců a 416 znaleckých ústavů.“

Proti vstupní zkoušce se vymezuje i Komora soudních znalců ČR, která prostřednictvím jejího předsedy Vladimíra Váchy tvrdí, že „Právně orientované ministerstvo se může vymezovat jen u dosavadních právních profesí v rezortu, jako je advokátní činnost, exekutoři, insolvenční správci a notáři, nikoli u vědně a technicko-ekonomicky laděné znalecké

činnosti“.²⁴ Dále vyjádřil obavy, že řada znalců může odejít a s nimi i mnoho těžko přenosných zkušeností. Je faktem, že za poslední dekádu klesl počet znalců o 20% (v současnosti jich eviduje ministerstvo spravedlnosti 8554) a znaleckých ústavů dokonce ubylo 40 % (v současnosti jich eviduje ministerstvo spravedlnosti 179). Znalci působí v 50 různých oborech, nejvíce se jich věnuje ekonomice, stavebnictví a zdravotnictví, nejméně jich je zapsáno v oborech jaderná fyzika, keramika nebo hutnictví. V novém zákoně znalcům nekonvenují příliš vysoké pokuty za případná pochybení, zákonodárce předpokládá, že právo napraví to, co pokazí lidský faktor.

6.3 Znalecká kancelář

Znalecké kanceláře (§ 6) jsou nově vzniklým subjektem (vždy musí jít o obchodní korporace), který umožňuje znalcům, či jiným osobám společně podnikat ve znalectví. Oprávnění znalecké kanceláře se odvozuje od znaleckých oprávnění jednotlivých znalců, kteří zde znaleckou činnost provádějí. Znalec může být vůči znalecké kanceláři v pracovněprávním či jiném obdobném vztahu, ale může být i její člen či společník. Znalecká činnost bude vykonávána prostřednictvím alespoň 2 znalců oprávněných k výkonu znalecké činnosti ve stejném oboru a odvětví a případně specializaci, pro které si podala žádost o zápis do Seznamu znalců (§ 3).

Žadatel musí disponovat materiálním a personálním zázemím a vypracovanými pravidly pracovních postupů, která budou zajišťovat řádný výkon znalecké činnosti. Tyto požadavky je potřeba posuzovat individuálně v závislosti na konkrétním oboru, odvětví a specializaci. V některých oborech je postačujícím materiálním vybavením běžné vybavení kanceláře, u jiných oborů to mohou být však rozličná technická či jiná zařízení (např. chemické nebo genetické laboratoře, pitevni sál), zdravotnické potřeby, počítačová technika či pronájem speciálního prostoru nutného k výkonu znalecké činnosti apod. Další podmínkou je platná kontaktní adresa na území České republiky, a to především z důvodu hospodárného a efektivního zapojení znalecké kanceláře do výkonu znalecké činnosti.

Pro žadatele platí podmínka bezúhonnosti, kterou musí splňovat rovněž fyzická osoba, která je statutárním orgánem nebo členem statutárního orgánu žadatele. Žadatel nesmí být v úpadku, neboť lze pochybovat, že by v takovém případě mohl efektivně, odborně a nestranně vykonávat znaleckou činnost. Překážkou pro výkon znalecké činnosti je stejně

²⁴ Nguyen T. Znalcům přibude peněz i povinností. E15 deník pro ekonomiku a byznys 27. 3.2019. č. 2800, 2 a 12 s, ISSN1803-4

jako u znalců skutečnost, že byl žadateli v posledních třech letech uložen správní trest zákazu činnosti spočívající v zákazu výkonu znalecké činnosti nebo pokuty ve výši nejméně 100 000 Kč.

6.4 Znalecký ústav

Ustanovení § 7 odst. 1 nového zákona o znalcích zakotvuje podmínky, které musí žadatel splnit, aby se mohl stát znaleckým ústavem. Předně musí být jednou z osob uvedených v písm. a), tedy znalecké ústavy budou zpravidla vysokými školami, veřejnými výzkumnými institucemi, státními podniky, ústavy, nemocnicemi či jinými osobami veřejného práva nebo jejich organizačními složkami. Ačkoli není vyloučeno, aby se znaleckým ústavem stala i osoba soukromého práva (typicky například soukromá vysoká škola), toto ustanovení akcentuje v zásadě veřejnoprávní charakter znaleckých ústavů, což lze považovat za jeden z výrazných rysů, ve kterých se liší od znaleckých kanceláří.

Stejně jako ostatní subjekty vykonávající znaleckou činnost musí být i znalecké ústavy bezúhonné, nesmí být v úpadku. Zákon neklade na znalecký ústav požadavek určitého počtu znalců působících v rámci takového znaleckého ústavu, proto je možné, aby vznikaly znalecké ústavy bez ohledu na to, zda zaměstnávají znalce, ale o to víc by měl být kladen důraz na podmínku materiálního a personálního zázemí, které bude dávat záruku řádného výkonu znalecké činnosti. Znalecký ústav odvozuje svoji odbornost především z výkonu vědeckovýzkumné činnosti. V této souvislosti musí mít žadatel rovněž vypracována pravidla pracovních postupů. Pracovními postupy se rozumí zejména organizační uspořádání znaleckého ústavu, kontrolní mechanismy nebo jasné definování odpovědnostních vztahů v rámci příslušné instituce. Překážkou pro výkon znalecké činnosti je stejně jako v předchozích dvou případech skutečnost, že byl žadateli v posledních třech letech uložen správní trest zákazu činnosti spočívající v zákazu výkonu znalecké činnosti nebo pokuty ve výši nejméně 100 000 Kč.

Další podmínkou pro zápis ústavu je platná kontaktní adresa na území České republiky, a to především z důvodu hospodárného a efektivního zapojení znaleckého ústavu do výkonu znalecké činnosti.

Jednou z nejdůležitějších podmínek pro vznik znaleckého oprávnění ústavu je v tomto případě výkon vědeckovýzkumné činnosti v příslušném oboru, odvětví a případně i specializaci, a to alespoň po dobu 3 let bezprostředně předcházejících dni podání žádosti. Tento požadavek má zaručovat vysokou odbornou kvalitu znalecké činnosti. A v neposlední

řadě musí žadatel ve svých vnitřních předpisech uvést a doložit, jakým způsobem bude zajišťovat vzetí znaleckých posudků na vědomí, jak vyžadují další ustanovení zákona.

Odstavec 2 obsahuje speciální právní úpravu pro některé žadatele charakteru organizační složky státu nebo vnitřní organizační jednotky této složky, tedy např. Policejní prezidium ČR, krajská ředitelství policie, ministerstva, Akademie věd ČR atd. Pro ně se stanoví, že namísto splnění podmínky vědeckovýzkumné činnosti mohou prokázat splnění podmínky odborné způsobilosti k výkonu znalecké činnosti i jiným způsobem, např. tím, že vysoká odborná, personální, organizační a materiální úroveň těchto subjektů je upravena přísnými předpisy jejich zřizovatelů (tedy zákony ČR, interními předpisy ministerstev, krajů atd.). Tyto předpisy upravují přísná kvalifikační kritéria uchazečů, pravidla výběrových řízení, systém celoživotního vzdělávání, pracovní, technické a stavební podmínky atd. Za odbornou úroveň odpovídají zřizovatelé, tedy stát, ministerstva, kraje atd. a potažmo znalecké subjekty jako celek. Zároveň velká část těchto veřejnoprávních subjektů investuje nemalé finanční prostředky do dalšího zvyšování svého odborného kreditu, jako např. do procesu akreditace. Vysokou odbornou úroveň personálu a vynikající systém práce a odpovídající materiálně technické podmínky tyto subjekty v rámci tohoto procesu prokazují držitelstvím Osvědčení o akreditaci uděleným národním akreditačním orgánem - Českým institutem pro akreditaci či jinými způsoby. Mnohé subjekty dále provádějí dlouhodobou zlepšovateľskou či patentovou činnost, participují na vývoji přístrojové techniky ve svém oboru či jsou členy mezinárodních oborových nebo profesních organizací, využívají mezinárodní databáze apod. Z těchto důvodů jim je udělena určitá výjimka z nutnosti prokázat vědeckovýzkumnou činnost v daném oboru, odvětví či specializaci, neboť svou vysokou odbornou úroveň mohou dostatečně prokázat i jinak a striktní požadavek na výkon vědeckovýzkumné činnosti lze považovat v těchto případech za silně limitující.

Jak je výše uvedeno, podle stávajícího zákona o znalcích jsou rozděleny znalecké ústavy do dvou oddílů Seznamu ústavů, přičemž v I. oddíle jsou kromě státních a policejních ústavů také znalecké ústavy založené jako komerční subjekty. Všechny znalecké subjekty z I. oddílu vznikly za účelem provádění znalecké činnosti a od ústavů z II. oddílu je odlišovalo, že neprováděly vědeckovýzkumnou činnost. Tato podmínka zápisu do vyššího oddílu byla dokonce upřesněna zákonem č. 444/2011 Sb. Nový zákon o znalcích však podmínky, za kterých budou uznány stávající znalecké subjekty i podle nové právní úpravy, poněkud relativizoval. A tak současné znalecké ústavy, které jsou zapsány v I. oddíle Seznamu ústavů a zároveň jsou organizační složkou státu nebo její součástí (např. OKTE, Pyrotechnická

služba), budou bez dalšího „překlopeny“ do kategorie znaleckých ústavů dle nového zákona, aniž by musely provozovat vědeckovýzkumnou činnost, a tak se zařadí po bok současných prestižních ústavů typu Akademie věd ČR, fakultních nemocnic, Kriminalistického ústavu, čímž dojde k rozmělnění a znepréhlednění odborné úrovně znaleckých ústavů.

V roce 2018 uplynulo již 60 let od vzniku Kriminalistického ústavu jakožto prestižní kriminalistické znalecké instituce. Za dobu jeho existence v něm působily desítky významných odborníků, kteří svojí činností přispívali ke zvyšování jeho kredibility. Nejsm zcela ztotožněna s touto koncepcí nového zákon o znalcích, který srovnává všechny dosavadní státní znalecké ústavy na jednu úroveň.

Znalecký ústav je povinen komunikovat se soudem, orgánem činným v trestním řízení či orgánem veřejné moci v češtině, úředním a jednacím jazykem je český jazyk a znalecké posudky se tedy předkládají v českém jazyce. Způsob, jakým znalecký ústav tento požadavek zajišťuje, není nutné speciálně upravovat v zákoně.

Ostatní podmínky zůstávají stejné jako pro ostatní žadatele o vznik znaleckého oprávnění znaleckého ústavu. Pro tyto osoby je zároveň zakotveno speciální ustanovení týkající se pojištění a zvláštní přechodné ustanovení. Podmínkou pro vznik znaleckého oprávnění ústavu není povinnost mít v pracovněprávním či obdobném vztahu určitý počet znalců. Může tudíž docházet k tomu, že ve znaleckém ústavu nebudou působit žádní znalci, neboť zákon takovou povinnost neukládá.

6.5 Znalecké přestupky

Znalecké přestupky jsou v novém zákoně o znalcích upraveny v ustanoveních § 39 a 40, kde je stanoveno 15 skutkových podstat přestupků, kterých se mohou dopustit všechny tři znalecké subjekty. Za sedm z nich lze uložit pokutu až do výše do 500 tisíc Kč, což vyvolává pochopitelně obavy ve znalecké komunitě. Dále je vymezeno osm skutkových podstat, kterých se může dopustit osoba vykonávající jednorázově znaleckou činnost, tedy znalec „ad hoc“ a za pět z nich lze uložit pokutu do 500 tisíc Kč. Zákon v ustanovení § 41 definuje čtyři skutkové podstaty u osob, které nejsou znalci, znaleckými kanceláři nebo znaleckými ústavu a opět za všechny čtyři uvedené přestupky lze uložit pokutu do 500 tisíc Kč. U některých přestupků je možné postihnout taktéž spolupachatelství. Promlčecí doba u přestupků je nastavena na pět let ode dne, kdy byl přestupek spáchán. Byla-li promlčecí doba přerušena, odpovědnost za přestupek zaniká nejpozději 7 let od jeho spáchání (§ 42).

Z uvedeného je zřejmé, že dochází až k drakonické úpravě správního trestání v oblasti znalectví, kdy výše pokut je pro znalce existenční záležitostí. Bohužel nový zákon o znalcích neumožňuje např. vyzvat znalce k odstranění nedostatku v přiměřené lhůtě. Není ani blíže specifikováno, co se rozumí drobným nedostatkem ve výkonu znalecké činnosti a drobným poklesem v chování, za které udělí ministerstvo znalci výtku. Nezbyvá než věřit, že soudní praxe moudrým a objektivním přístupem nalezne východisko z naznačených problémů.

7 Komparace právních úprav

7.1 Kontinentální úprava

Potřebu podpořit dokazování v trestním procesu znaleckým zkoumáním lze najít i v mnohých zahraničních právních úpravách. I zde platí, že činnost znalce, a to nejen v trestním řízení, je nenahraditelná. Ačkoliv světem vládne globalizace a v rámci Evropy je vliv unijního práva enormní, lze tvrdit, že právo a jeho aplikace zůstávají zásadně ovlivňovány národním prostředím. Trestní věci jsou však rozhodovány nejen z hlediska právního, ale také skutkového. Skutkové otázky se národním měřítkům vymykají, neboť jsou hodnoceny univerzálními metodami, které jsou závislé na celkovém stavu vědy a konkrétní odbornosti.²⁵ Téměř veškeré metody lidské činnosti pracují podobnými metodami, postupy a standardy. Jedna z definic znalce v mezinárodním prostředí je uvedena ve směrnicih *Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu*:

„...kdokoli se zvláštními a rozhodnými informacemi a/nebo znalostmi ohledně věci projednávané u tohoto tribunálu. Tyto zvláštní informace a znalosti, díky nimž může určitá osoba vykonávat činnost znalce, mohly být získány prostřednictvím odborné přípravy nebo vlastního studia, zvláštních schopností, zkušeností nebo pověstí v daném oboru nebo jakýmkoli jiným způsobem, který strana, jež osobu k podání svědectví povolává, považuje za nezbytný a dostatečný k tomu, aby tato osoba mohla být znalcem.“²⁶

Ve většině evropských států je preferována rovnost stran a kontradiktornost řízení. V souvislosti se znaleckým dokazováním pak zohledňují soudy plnohodnotně znalecké posudky zajištěné stranami. Výjimku tvoří např. Švýcarská konfederace, kdy *„posudek znalce přibraného stranou může vnést pouze významné pochybnosti do závěrů učiněných znalcem jmenovaným soudem“*.²⁷ V mezinárodní praxi je však tato koncepce již překonána.

Většina zemí kontinentální Evropy ctí zásadu „*iura novit curia*“, tedy soud zná a aplikuje právo a postulát z ní vyplývající, že znalci se zabývají toliko otázkami skutkovými a ne právními. V různých zemích panují odlišné postupy při zjišťování cizího práva a jeho aplikace. Dle Evropské úmluvy o poskytování informací o cizím právu lze získat obsah cizího

²⁵ Bělohávek A., Hótová R. Znalci v mezinárodním prostředí v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Praha: C. H. Beck, 2011. 2 s.

²⁶ Black's Law Dictionary (Titul v překladu: Blackův právní slovník). 80.vyd. Thomson West, 2004, s. 1633.

²⁷ Bělohávek A., Hótová, R. Znalci v mezinárodním prostředí v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Praha: C. H. Beck, 2011. 7 s.

práva prostřednictvím různorodých mechanismů. V Německu se mohou orgány justice obrátit např. na Max-Planc-Institute, ve Švýcarsku na ústav pro srovnávací právo v Lausanne. V Portugalsku byl pro tyto účely zřízen při Nejvyšším státním zastupitelství Úřad pro dokumentaci a srovnávací právo, který poskytuje informace o portugalském právu cizím soudním orgánům. Naproti tomu právní systém common law vyžaduje v určitých případech dokazovat obsah cizího práva jako věc skutkovou, vyjma notoriálních informací, a zejména v civilním řízení se po stranách sporu požaduje i větší iniciativu v tomto ohledu. Pokud jde o postavení znalců v kontradiktorních řízeních, existují dva modely rozlišované podle právních prostředí – common law a kontinentální systém. Ve druhém případě je znalec kvalifikovanou osobou pomáhající především soudu. Naproti tomu v common law je znalec přes svoji taktéž vesměs požadovanou objektivitu a odbornost více stranický. Obecně však můžeme pozorovat trend zrovnoprávněného postavení znalců, kteří jsou ustanoveni soudem a znalců, které si vybírají strany.²⁸

V Belgickém království je procesní postavení znalců zakotveno v čl. 962 až 991 v občanské soudním řádu ze dne 10. 10. 1967 (Code judiciaire) a částečně také v Code pénal. Neexistuje tu komplexní úprava, oficiální statut soudního znalce ani seznamy soudních znalců přístupné veřejnosti. K dispozici je mají pouze soudy, ty ale mohou pro konkrétní řízení ustanovit znalcem kteroukoliv osobu. V posledních letech byly zaznamenány legislativní snahy o zavedení oficiálních seznamů znalců a větší transparentnosti jejich jmenování.²⁹

V Belgii nemá podezřelý v přípravném řízení téměř žádný vliv na přípravu znaleckého důkazu, což je příznačné i v dalších frankofonních zemích. Až v řízení před soudem může poškozený i státní zástupce požádat soudce o přibrání znalce. Jeho výsledek je zcela na rozvaze soudu, neboť v Belgii není k postavení znalců žádná zákonná úprava.³⁰

V Bulharsku dovoluje trestní soudní řád přibrat do řízení znalce – technického asistenta. Podmínky jeho přibrání a okolností zpracování znaleckého posudku jsou právně upraveny velice podobně jako v České republice. Například je nemožné vykonávat tuto funkci z důvodu podjatosti k osobám zainteresovaným ve věci samé. Může jít o svědky, ale

²⁸ Bělohávek A., Hótová R. Znalci v mezinárodním prostředí v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Praha: C. H. Beck, 2011. 17s.

²⁹ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 249 - 251 s.

³⁰ Bělohávek A., Hótová R. Znalci v mezinárodním prostředí v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Praha: C. H. Beck, 2011. 19 – 20 s.

i o obžalovaného, obhájce, poškozeného, státního zástupce činného v dané věci, člena soudního orgánu všech stupňů řízení a blízké příbuzné těchto osob. Znalec musí předložit posudek, vyjma otázek nad rámec jeho odbornosti, ve stanovené době. Pokud to znalec nesplní, může mu být uložena pokuta ve výši až 200 BGN. Pokud se znalec nachází v zahraničí, lze jej vyslechnout prostřednictvím tele- nebo videokonference. Podle českého právního řádu lze tímto způsobem provést výslech znalce v souladu s ustanovením § 111a trestního řádu. Znalec má přístup ke spisovému materiálu, může se účastnit procesních úkonů, je-li to pro podání posudku potřebné a má právo na odměnu. V posudku musí být uvedeno zadání, použitý materiál, výsledek zkoumání a závěr. Obdoba českého řešení při podání neúplného, slabě odůvodněného či nejasného posudku je zadání dodatečného znaleckého posudku. Také tu panuje zásada volného hodnocení důkazů a nevychází-li rozhodnutí ze závěrů znaleckého posudku, musí to soud řádně vysvětlit.³¹

Německá právní úprava o postavení znalce v trestním řízení je dána trestním procesním řádem. Na rozdíl od českých právních předpisů, kde to vylučuje ustanovení § 11 zákona o znalcích, může být osoba, která v dané věci vypovídá jako svědek, přibrána v téže věci jako znalec. Odmítnutí zpracování znaleckého posudku lze ze stejných důvodů, pro jaké může svědek odmítnout svoji výpověď. Jestliže by se znalec přes svoji povinnost nedostavil k soudu za účelem podání výpovědi, bude po něm soud požadovat náklady způsobené jeho nepřítomností nebo odmítnutím, a navíc mu udělí donucovací pokutu. Možnosti znalce v průběhu přípravy posudku jsou obdobné jako v České republice – má přístup ke spisu, může se zúčastnit výslechu svědka a obviněného a klást jim otázky. Jestliže pro soud je znalecův názor nevyhovující, zadá mu vypracování nového znaleckého posudku, nebo jej vyžádá od jiného znalce.³²

V Estonsku je činnost znaleců v trestním řízení zakotvena v trestním procesním řádu. Orgán, který znalce přibírá, by měl preferovat forenzní nebo oficiálně certifikované znalce, kteří musí se jmenováním souhlasit. Poté se dohodne lhůta k podání posudku. O znalecký posudek může být požádána zahraniční forenzní instituce. Městský soud v Praze na dotaz autorky práce potvrdil, že také občas přibere ke zkoumání zahraniční znalce a to

³¹ Bělohávek A. Hótová R. Znalci v mezinárodním prostředí v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Praha: C. H. Beck, 2011. 22 – 25 s.

³² Bělohávek A. Hótová R. Znalci v mezinárodním prostředí v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Praha: C. H. Beck, 2011. 48-50 s.

prostřednictvím institutu "ad hoc". Znalec musí ohlídat svoji případnou podjatost, a to jak k věci, tak i osobám – všem účastníkům v trestním řízení. Je-li ustanovena komise znalců, nesmějí být vzájemně v žádném kvalifikovaném vztahu. Pokud v předchozích dvou větách nebudou naplněny podmínky dané zákonem, mohou podezřelý, obviněný, obžalovaný, oběť nebo jejich právní zástupce navrhnout odvolání znalce, které musí schválit soud. Znalec je oprávněn účastnit se procesních úkonů a nemá-li k dispozici dostatečné podkladové materiály, nebo jsou položené otázky mimo rozsah jeho působnosti, nebo dokonce má-li znalec za to, že pro odpověď na otázky není znalecký posudek potřebný, může jej odmítnout zpracovat. Naopak může se v posudku vyjádřit i k otázkám, které mu v zadání nebyly položeny.³³ Ze všech v této práci zmíněných zemích mají znalci v Estonsku nejširší práva a nejméně omezení v jejich činnosti.

V Norsku musí soudem ustanovený znalec svoji roli přijmout, pokud se na tom předem domluví. Pro určité obory jsou jmenováni králem stálí znalci. Na rozdíl od svědků mohou být znalci přítomni u soudu po celou dobu ústního jednání. Po souhlasu soudu mohou klást při tom otázky stranám, svědkům i jiným znalcům, a dokonce se znalci spolu mohou radit, jak zodpovědět již položené otázky. Pro problematiku soudního lékařství je zřízena Komise forenzního lékařství, jejíž členové jsou jmenováni králem. Ti musejí kopii posudku, který vyhotovili pro soud, zaslat také této komisi k prověření správnosti závěrů. Nesouhlasí-li s nimi komise, pak tento nesoulad oznámí soudu nebo vyšetřujícímu orgánu.³⁴ S trochou nadsázky lze připodobnit tento postup k metodě tzv. čtyř očí, kdy je práce znalce provádějící celý postup znaleckého zkoumání sledována od počátku až do konce dalším znalcem. Takové procesy byly v Kriminální ústavu diskutovány již před zahájením akreditačního procesu, ale prozatím k nim nebylo přistoupeno. Důvodem je maximální využití kriminalistických znalců v jednotlivých kauzách, pokud by byli na případech „zdvojeni“, znamenalo by to další prodloužení už tak dlouhých lhůt zpracování znaleckých výstupů.

V Polsku jsou, podobně jako v České republice, jmenováni znalci předsedou oblastního soudu, ale pouze na dobu 5 let. Obdobné důvody jsou dány i pro jejich odvolání – řádné neplnění povinností, vlastní žádost znalce o zbavení funkce, přestane splňovat potřebné

³³ Bělohávek A. Hótová R. Znalci v mezinárodním prostředí v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Praha: C. H. Beck, 2011. 55 – 56 s.

³⁴ Bělohávek A. Hótová R. Znalci v mezinárodním prostředí v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Praha: C. H. Beck, 2011. 79 s.

podmínky. Předpokladem pro jmenování má osoba starší 25 let (výše věku koreluje s poznámkou pod čarou č. 12) s odbornými teoretickými i praktickými znalostmi v daném oboru (vědeckém, technickém, uměleckém či řemeslném). Judikatura odvozuje, že znalec bude pro soud doplňovat jeho činnost. Zvláštností v trestním řízení je nepřipustnost znaleckého posudku zpracovaného znalcem pro některou ze stran jako důkazu a také, že není třeba zadávat zpracování znaleckého posudku, je-li k dispozici v dané věci kompletní dokumentace. Znalec se může účastnit výslechu osoby, ale jen soudu přísluší hodnotit věrohodnost výpovědi vyslýchaného. Posudek lze podat písemně nebo ústně. Osoby, které jej zpracovaly, jsou pak vyslechnuté jako znalci, avšak osoby, které prováděly pouze šetření (v podmínkách Kriminalistického ústavu a OKTE jde o laboranty), mohou být vyslechnuté pouze v pozici svědka. Polská soudní praxe rozlišuje neúplný posudek, když nebyly zodpovězeny všechny položené otázky nebo nebyly zohledněny všechny skutečnosti, od posudku sporného, jehož závěr nelze pochopit či je nelogický nebo bez odůvodnění. V případě zjišťování psychického stavu obžalovaného, jsou stejně jako u nás, ustanoveni nejméně dva znalci z oboru psychiatrie. Každý z nich provede nezávislé vyšetření. Ve znaleckém posudku pak musí být rozbor příčetnosti pachatele v době spáchání trestného činu a také aktuální psychický stav s korelací na účast při hlavním líčení.³⁵

Ve Francii je znalecká činnost jedna z nejstarších v Evropě. Zákon o znalcích č. 71-498 ze dne 29. června 1971 je velmi strohý a postavení znalců je zakotveno v procesních právních a jejich prováděcích předpisech.³⁶ Trestní řád upravuje přibírání znalců v čl. 156 – 169. Znalce přibírá soud z moci úřední nebo na návrh státního zastupitelství nebo na žádost strany, které také mohou upřesnit otázky, jež mají být znalci položeny. Vyšetřující soudce však nemusí této žádosti vyhovět; musí ale do jednoho měsíce po jejím obdržení vydat odůvodněné nařízení. Znalci jsou, stejně jako v České republice, vybírání z celostátního seznamu zapsaných fyzických nebo právnických osob, příp. vybrání ad hoc – ti ovšem musejí složit slib. Znalci musejí splnit lhůtu, která jim byla dána, a průběžně informovat soud o průběhu svých úkonů (pokud by takové opatření platilo i u nás, možná by vedlo k vyšší efektivitě zpracování znaleckých posudků, zejména využívání a plánování dohodnutých termínů na zkoumání). O výsledcích své činnosti pak znalci informují při soudním jednání,

³⁵ Bělohávek A. Hótová R. Znalci v mezinárodním prostředí v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Praha: C. H. Beck, 2011. 82 – 88 s.

³⁶ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 260-261 s.

kdy mohou nahlížet do svých zpráv a dodatků. Předseda, státní zástupci a advokáti jednotlivých stran jim mohou klást otázky, které spadají do jejich kompetence.

Ve Spolkové republice Německo spravují znalce regionální profesní a oborové svazy, které vydávají vlastní pravidla chování znalce. Zajímavostí je slib, jehož znění je odlišné pro věřící a nevěřící znalce (podobná praxe v naší, převážně ateistické, republice započala v roce 1921 a skončila v r. 1949 přijetím zákona o znalcích č. 167). Znalecké oprávnění je poskytováno pouze na dobu 5 let, na základě žádosti a prokázání splnění podmínek (např. následné vzdělávání), může být prodlouženo. Povinností znalců je i profesní pojištění (tato povinnost se u nás objevila až v novém zákoně o znalcích). Regulaci na zákonné úrovni najdeme pouze v procesních předpisech. Postavení znalců v trestním řízení je upraveno v ustanoveních § 72 - § 93 trestního řádu ze dne 7. 4. 1987. Znalec může odepřít zpracování posudku ze stejných důvodů jako svědek. Je na úvaze soudu, zda vezme znalce pod přísahu, která proběhne až po vystavení posudku. Znalec tím slíbí, že posudek zpracoval dle nejlepšího vědomí a svědomí. Také má právo nahlížet do spisů, být přítomen výslechu svědků nebo obviněných a klást jim otázky.

Právní znalecká úprava Rakouska je s ohledem na společný stát v době, kdy byly položeny její základy, i po více než 150 letech v základních rysech podobná české. Také tady neexistuje právní nárok na jmenování znalcem, i když v české právní úpravě dojde od účinnosti nového zákona o znalcích k jeho zakotvení. Za prospěšné považuji, že rakouští uchazeči o znalecké oprávnění musí prokázat minimálně desetiletou praxi v požadovaném oboru, výjimku tvoří absolventi vysokoškolského nebo vyššího odborného studia, u kterých je lhůta snížena na dobu 5 let. Podobně jako v Německu je udělena akreditace na dobu 5 let, která může být prodloužena. Je také dána povinnost minimálního pojištění ve výši 400 000 eur.³⁷ Postavení znalců v trestním řízení je upraveno ve 2. Části, 8 díle, 3 oddíle trestního řádu z roku 1975. Ke znalecké činnosti jsou přibírány především osoby, které jsou zapsány v seznamu soudních znalců (§ 126 odst. 2). Obviněný má právo podat odůvodněné námitky proti vybrané osobě, stejnou možnost dává obviněným v České republice ustanovení § 105 odst. 3 trestního řádu. Znalci zpracují nález a posudek podle svého nejlepšího vědomí, svědomí, pravidel vědy, umění nebo řemesla. Pokud je nález nebo posudek nejasný, neúplný, rozporuplný nebo chybný, nebo se závěry posudků liší a nelze to odstranit dotázaním, přibere se další znalec. Jestliže znalec i přes upomínku značně překročí stanovenou lhůtu pro

³⁷ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 303 - 304 s.

vykonání nálezu nebo vystavení posudku, může být zbaven své funkce, a navíc být potrestán soudem udělením pokuty do výše 10 000 eur.

7.2 Země common law

V Austrálii, podobně je tomu i v USA a Kanadě, platí Zákon o důkazech z roku 1995, který se týká veškerého soudního řízení. Podle něj neuplatňuje znalec pravidlo zakazující svědectví o vlastním názoru, naopak jeho postavení jej předurčuje k podání názoru založeného na jeho vzdělání, znalostech, a praxí získaných zkušenostech. Je-li tento názor (de facto jde o listinnou formu posudku) předložen soudu s podepsanou znaleckou doložkou (obsahově obdobná jako požaduje v České republice prováděcí vyhláška k zákonu o znalcích), stává se v soudním řízení důkazem. Obligatorní podmínkou však je doručení druhé straně kopii doložky spolu s písemným prohlášením, kde je navrhováno provedení této listiny jako důkaz. Je-li však zbytečně požadován výslech znalce, může soud rozhodnout o nákladech v neprospěch strany, která tento úkon navrhovala. V již zmíněném předpise je deklarováno, že v řízení mohou přibrat strany max. 5 znalců, aniž by to musel soud schválit. Podrobnější úpravu lze nalézt v judikatuře, která je zde pramenem práva (tzv. common law).³⁸ V zemích vycházejících z common law není znalecká činnost nikterak regulována a „*soudy a orgány veřejné moci přibírají pro potřeby jednotlivých řízení odborníky, kterým dávají výjimečné procesní postavení pouze pro jeden konkrétní případ. Nebo naopak nepřibírají ani takové odborníky, a zjišťují faktický stav určité věci pomocí jiných státních orgánů a institucí, které mají povinnost zjištění skutkového stavu ze zákona napomáhat*“.³⁹

Postavení znalců a podání znaleckého posudku je v Anglii upraveno v trestním procesním řádu v části 33⁴⁰ a v zákoně o trestním soudnictví v části 30.⁴¹ Znalcův cíl je v součinnosti se soudem poskytnout objektivní a nezaujatý názor na problémové otázky patřící do odborné erudice znalce. Strana, která znalce navrhla, musí doručit druhé straně kompletní znalecký důkaz, aby mohl být prověřen závěr znalce. Zajímavostí je, že soud může omezit celkovou výši nákladů na znalce a také, že obžalovaní jsou povinni společně a

³⁸ Bělohávek A. Hótová R. Znalci v mezinárodním prostředí v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Praha: C. H. Beck, 2011. 17 – 18 s., 26 s.

³⁹ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 19 s.

⁴⁰ Rules and Practice Directions. Justice.gov.uk [online]. Copyright © Crown copyright [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/criminal/rulesmenu-2015>.

⁴¹ Criminal Justice Act 1988. Legislation.gov.uk [online]. Copyright © [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/33/contents>.

nerozdílně zaplatit veškeré znalecovy výlohy. Pokud je do případu přibráno více znalců, může soud připustit jejich diskuzi formou konfrontace názorů na věc. Ze zprávy pro soud pak musí být patrné, na čem se znalci shodli a na čem nikoliv s odůvodněním. Znalecký posudek je relevantní důkaz v trestním řízení a znalec k němu nemusí být vyslechnut, pokud to soud schválí. Nesmí však dojít k upření práva obviněného na spravedlivý proces. Poněkud netradičně oproti např. naší úpravě mohou být znalci přítomni řízení ještě před svou výpovědí za účelem seznámení se se všemi skutečnostmi. Pak jsou nápomocni soudu svým odborným názorem, který však musí být prokázán dalšími přípustnými důkazy. Podobné postavení jako v Anglii mají i znalci ve Skotsku. Také jejich znalecký výstup musí být zcela objektivní, tedy nesmí být ovlivněn požadavky žádné ze stran a je třeba v něm uvést všechny skutečnosti, které znalec zjistil i ty, které k jeho závěru nepřispívají. Stejně jako v České republice nemají znalci řešit právní otázky.⁴²

7.3 Slovensko

Slovenská republika na rozdíl od České republiky má už přes 16 let přijat nový zákon o znalcích, kterým zrušila do té doby společný zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, jež je u nás platný dosud. Zákon č. 382/2004 Z. z., o znalcoch, tlumočnících a prekladateľoch, a o zmene a doplnení niektorých zákonov, je účinný od 1. 9. 2004. Podobně jako nový zákon o znalcích v České republice, zavedl i ten slovenský právní nárok na jmenování znalce po splnění zákonných podmínek. Ty jsou definovány v ustanovení § 5 odst. 1, kde je zakotven požadavek na délku praxe v oboru nejméně 7 let (tedy o dva roky více než u nás po nabytí účinnosti nového zákona o znalcích), složení odborné zkoušky nebo absolutorium specializovaného vzdělání a odborné minimum. Kromě znalců – fyzických osob působí na Slovensku také znalecké organizace a znalecké ústavy. Je zřejmé, že naše budoucí právní úprava byla inspirována i tou slovenskou. Znalecké ústavy poskytují součinnost při ověřování odborné způsobilosti znalců, provádějí kontrolu a vzdělávání. Znalecká, tlumočnická i překladatelská činnost je zcela podřízena Ministerstvu spravedlnosti SR, stejně tak tomu podle nového českého zákona o znalcích.

Postavení znalce v trestním řízení je upraveno v § 142 a násl. zákona č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „tr. p.“). A opět podobně jako u nás

⁴² Bělohávek A. Hótová R. Znalci v mezinárodním prostředí v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Praha: C. H. Beck, 2011. 63 – 65 s., 68 - 70 s.

přibere orgán činný v trestním řízení a v řízení před soudem předseda senátu znalce k podání znaleckého posudku, je-li to potřeba k objasnění komplikované skutečnosti. Jde-li o obzvlášť složitou věc, pak je nutno přibrat znalce dva, a to také vždy, jde-li o vyšetření duševního stavu a pitvu mrtvoly (§ 142 tr. p.). Proti usnesení o přibrání znalce lze podat stížnost proti věcným důvodům nebo proti osobě znalce. Prioritně přibírají zmíněné orgány znaleckou organizaci. Ta potom v posudku uvede jméno znalce, kterého lze vyslechnout k obsahu znaleckého posudku. Zajímavostí je právní úprava přibrání znalce ad hoc, která je zakotvena v ustanovení § 143 odst. 2 tr. p., zatímco téměř totožná pravidla jsou obsažena v § 24 českého zákona o znalcích. Ustanovení § 144 tr. p. definuje podmínky nestrannosti znalce (obdoba je v § 11 českého zákona o znalcích) a poučení znalce o významu znaleckého posudku z hlediska všeobecného zájmu a trestních následcích vědomě nepravdivého znaleckého posudku; stejné poučení se týká i znalce, kterého přibrála některá ze stran. Pokud by takové poučení chybělo, mohlo by to zapříčinit opakování znaleckého zkoumání. I jiné formální nedostatky, jako např. posudek znalce zapsaného pro jiný obor, použití metod, které porušily práva obviněného či podjatost znalce, by znamenaly procesní neplatnost posudku, i když by byl věcně správný.

Znalec tedy není, stejně jako v České republice, v trestním řízení procesní stranou (vyjma uplatňování nároku na znalečné), ani nemá postavení svědka. Nemůže podat znalecký posudek v trestní věci, se kterou byl obeznámen jako svědek nebo zúčastněná osoba. Jeho postavení předpokládá specifickou spolupráci o orgány činnými v trestním řízení v souvislosti s vypracováním znaleckého posudku (§ 145 tr. p.).

Úkol znalce je určen v usnesení o přibrání, a to zpravidla formou otázek (§ 145 tr. p.). Je tu rovněž explicitně vymezeno, že znalec nesmí řešit právní otázky, hodnotit důkazy, ani činit právní závěry. A opět stejně jako u nás, má i na Slovensku znalec právo na zapůjčení spisu, účasti na právních úkonech, kladení otázek obviněnému i svědkům. Posudek se podává písemně, pouze v jednoduchých případech ho může znalec nadiktovat do zápisu u výslechu. Poněkud nezvyklé je, že pokud je přibráno více znalců a po vzájemné poradě dospěli k souhlasným závěrům, postačuje, že podá posudek jen jeden z nich, kterého sami určí. Jestliže se na závěrech neshodnou, vypracuje posudek každý z nich samostatně. Pokud posudek obstará obviněný, poškozený nebo zúčastněná osoba, doručí ho prokurátorovi a těm stranám, jejichž zájmů se posudek týká.

Jestliže je znalecký posudek nejasný nebo neúplný, nebo dokonce vzniknou pochybnosti o jeho správnosti, požádá orgán činný v trestním řízení o vysvětlení nebo doplnění posudku. Pokud přesto nebudou odstraněny pochybnosti nebo nejasnosti, bude

příbrán jiný znalec (§ 146 tr. p.). Znalecké ústavy jsou přibírány ve výjimečných a obzvláště závažných případech vyžadujících zvláštní vědecké posouzení nebo na přezkoumání posudku jiného znalce (§ 147 tr. p.). Znalecký posudek ústavu má stejnou důkazní hodnotu jako posudek znalce – fyzické osoby.⁴³

Znalecký posudek zpracovaný znalcem, který byl příbrán orgánem činným v trestním řízení, je samostatným důkazem (§ 119 odst. 2 tr. p.). Jak uvádí JUDr. Blatnický ve své vědecké monografii, i na Slovensku se hodnotí důkazy po stránce jejich zákonnosti, závažnosti a pravdivosti (věrohodnosti). Proces dokazování musí proběhnout v souladu s trestným poriadkom a získaný důkaz by měl napomoci objasnit okolnosti konkrétní trestní věci, aby mohla být všestranně, objektivně a úplně vyšetřena. S věrohodností souvisí prokázání určité skutečnosti důležité pro rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení.⁴⁴

Podobnost trestního procesu s českým spočívá i v tom, že ani na Slovensku není upřednostňován určitý důkazní prostředek před jiným. Pokud by tomu bylo naopak, vedlo by to k podceňování ostatních důkazních prostředků a tím posilování vlivu znalce na rozhodnutí ve věci. Význam důkazu spočívá v jeho autentičnosti, přesvědčivosti, logiky a vnitřní síly, které posuzují orgány činné v trestní řízení dle vnitřního přesvědčení, které musí splnit pečlivé zvážení všech okolností jednotlivě i v jejich souhrnu.⁴⁵ Jak je uvedeno v § 119 tr. p., za důkaz může sloužit vše, co přispěje k řádnému objasnění věci. Musí jít o důkazní prostředky získané v souladu s tr. p. nebo zvláštním zákonem. A důkazními prostředky se v souladu s tr. p. rozumí zejména výslech obviněného, svědků, znalců, posudky a odborná vyjádření, prověrka výpovědi na místě, rekognice, rekonstrukce, vyšetřovací pokus, ohledání, věci a listiny důležité pro trestní řízení, oznámení, informace získané použitím informačně-technologických prostředků anebo prostředků operativně-pátrací činnosti.

Někteří slovenští odborníci na kriminalistiku a trestní právo se ve svých pracích vyrovnávají s pojmy kriminalisticko-technické skúmanie, kriminalistická expertiza a expert. Připouštějí vznik termínů překladem učebnic z ruského jazyka v 50. letech minulého století. Expertizu chápou jako specifický druh zkoumání prováděného expertem, tedy pracovníkem Kriminalistického a expertizního ústavu Policajného zboru Slovenskej republiky, který má

⁴³ Viktoryová J. Teória dokazovania. Bratislava. Akadémia PZ, 2006, 65 s.

⁴⁴ Blatnický J., Viktoryová J. Znalec vovvyšetrovaní. 1. vydanie. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2013, 12-13 s.

⁴⁵ Blatnický J., Viktoryová J. Znalec vo vyšetrovaní. 1. vydanie. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2013, 37 s.

patříčné vzdělání v oboru kriminalistika.⁴⁶ Je pro naše přední specialisty na kriminalistiku (prof. Jan Musil, prof. Jiří Straus, doc Suchánek a doc. Konrád) jistě potěšující, že se na jejich práce a závěry vědeckých hodnocení odvolávají slovenští autoři ve svých exaktních publikacích a monografiích. Prof. Krajník vzpomínal při našem pracovním setkání na půdě Policajné akademie v Bratislavě s velkým uznáním i na mnohé kriminalistické znalce Kriminalistického ústavu, se kterými měl možnost osobně spolupracovat při pracovním působení v České republice. Obdiv k jeho práci jsem zaznamenala i z řad svých kolegů z Kriminalistického ústavu.

⁴⁶ Krajník V. a kol.: Kriminalistika, Bratislava: Akadémia PZ, 2002, s. 41.

Šimovček I. a kol.: Kriminalistika. Bratislava: Akadémia PZ, 1997, s. 53.

8 Znalec v trestním řízení

8.1 Znalecké dokazování před zahájením trestního stíhání

Příbrat znalce lze v kterémkoliv stadiu trestního řízení, tedy jak před zahájením trestního stíhání (§ 158 odst. 3 trestního řádu), v průběhu vyšetřování, při hlavním líčení, ale i v řízení vykonávacím - ochranné léčení, zabezpečovací detence (§ 351 a § 354 trestního řádu). To, že v určitém stadiu trestního řízení nebylo odborné vyjádření či znalecký posudek dožadovány, neznamená, že se tak nemůže stát následně. V práci jsem se zaměřila pouze na první tři stadia trestního řízení, neboť v dalších případech jde o obdobné postupy.

Přípravné řízení (§12 odst. 10 trestního řádu) je první stadiem trestního řízení, které je neveřejné a převážně písemné. Jeho cílem je mimo jiné opatřit podklady pro podání obžaloby a stává se tak především procesem opatřování, provádění a hodnocení důkazů. Nenahrazuje to činnost soudu, ale zajištění důkazů až v řízení před soudem by mohlo znamenat jejich znehodnocení nebo ztrátu.

Trestní řízení začíná sepsáním úředního záznamu o skutkových okolnostech, pro které policejní orgán řízení zahajuje a o způsobu, jakým se o nich dozvěděl. Následuje stádium prověřování (postup před zahájením trestního stíhání), zda se domnělý skutek stal a zda je trestným činem. Policejní orgán opatřuje ke svým zjištěním podklady (§ 158 odst. 3 trestního řádu), které je třeba náležitým způsobem dokumentovat. Z hlediska znaleckého dokazování je významné, že policejní orgán už v této fázi trestního řízení může žádat o podání odborných vyjádření nebo je-li to pro posouzení věci třeba též znaleckých posudků. Od okamžiku, kdy je sepsán úřední záznam o zahájení úkonů trestního řízení, jsou tyto úkony prováděny jako úkony trestního řízení. Pokud hrozí nebezpečí z prodlení, je úřední záznam sepsán po provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů a ty mohou být v případném následném řízení před soudem použitelné jako procesní důkaz: „*V řízení před soudem nepochybně obstojí odborná vyjádření, znalecké posudky, spisy a písemné materiály, protokoly o ohledání, výsledky zkoušky krve a rozboru biologického materiálu, zvukové a obrazové záznamy osob, výsledky daktyloskopického zkoumání, záznamy o prohlídce těla a výsledku zevního měření, tedy takové důkazy, na jejichž provedení nemá zásadní vliv skutečnost, v jaké fázi trestního řízení byly provedeny, ale rozhoduje pouze věrohodný a prokazatelný způsob jejich provedení.*“⁴⁷

⁴⁷ Císařová D., Fenyk J., Gřivna T. a kol. Trestní právo procesní, 5. vyd. Praha: ASPI, 2008, 301 s.

Na rozdíl od svědka, který vypovídá o skutečnostech, jež vnímal svými smysly, se znalec s informacemi týkajícími se trestné činnosti setkává až v rámci trestního řízení. Pokud by náhodou byl znalec sám svědkem v trestní věci, nemohl by podat znalecký posudek opět z důvodu podjatosti. Byl by vyslechnut jako svědek a jako znalec by musela být přibrána jiná osoba.

Znalec může být přizván k účasti vyšetřovacího pokusu v souladu s § 104c. Jde o zvláštní způsob dokazování, kterým mají být prověřeny nebo upřesněny skutečnosti zjištěné v trestním řízení, popřípadě zjištěny nové skutečnosti. Jeho účast při tomto úkonu, popřípadě účast podezřelého, obviněného či svědka se řídí ustanoveními, která platí pro jejich výslech. Zpravidla bývá znalec přibírán také k ohledání místa činu (§ 113 odst. 1 trestního řádu), aby přímo zajistil nebo byl nápomocen při vyhledání a zajištění stop, které jsou zjistitelné na místě činu. Ze znaleckých policejních ústavů bývají nejčastěji přibírání na místo činu kriminalističtí znalci z odvětví chemie (zajištění pěstíren konopí, varen pervitinu, ohledání požářiště), elektrotechniky (ohledání místa výbuchu, požáru) a analýzy dat (zajištění výpočetní techniky tak, aby bylo zachováno co možná největší množství dat, případně jejich přenesení na externí hard disky).

Postavení znalce v trestním řízení je upraveno v hlavě páté oddílu čtvrtém v § 105 až § 111 trestního řádu. Znalec je zásadně rozdílná osoba od procesních stran i orgánů činných v trestním řízení. I kdyby někdo z osob, které implikuje orgán činný v trestním řízení, disponoval znaleckým oprávněním, které by konvenovalo s provedením důkazu v dané věci, nemohl by tyto své znalosti a vědomosti uplatnit v konkrétní věci z důvodu podjatosti (§ 11 zákona o znalcích). V přípravném řízení zajišťují důkazy pro účely řízení před soudem policejní orgán i státní zástupce a ti poskytují dle § 111 odst. 2 trestního řádu za znalecké zkoumání stanovenou odměnu. V souladu s ustanovením § 105 odst. 1 „*V přípravném řízení přibírá znalce ten orgán činný v trestním řízení, jež považuje znalecký posudek za nezbytný pro rozhodnutí, pokud byla věc vrácena k došetření, státní zástupce, a v řízení před soudem předseda senátu*“. V rámci toho je mimo jiné oprávněn vyžadovat odborná vyjádření a je-li toho pro posouzení třeba též znalecké posudky.

V aplikační praxi jsem zaznamenala, že nejčastěji jsou znalci přibírání policejním orgánem již v přípravném řízení. Pokud tomu tak není, může dozorující státní zástupce přibrání znalce dle § 174 odst. 2 písm. a) trestního řádu nařídit. Mělo by se tak dít skutečně pouze v nezbytně nutných případech a také je-li to v dané věci hospodárné. V odborné literatuře je uveden případ, kdy dozorový státní zástupce trval na vypracování znaleckého

posudku oceňujícího hodnotu odcizeného palivového dřeva, kdy znalečné však bylo vyšší než škoda způsobená odcizením.⁴⁸ To rozhodně nesevřídčí o logickém a ekonomickém přístupu orgánu činném v trestním řízení.

Po celou dobu znaleckého procesu postupuje znalec v úzké koordinaci s orgánem činným v trestním řízení, který mu musí být nápomocen při zajišťování např. srovnávacího materiálu, zapůjčení spisového materiálu, poskytnutí odpovědí na okolnosti spáchaného trestného činu, které mají návaznost na znalecké zkoumání. Orgán činný v trestním řízení však musí respektovat znalcovu odbornou samostatnost a nezávislost.

Na začátku procesu zkoumání, tedy v přípravném stádiu, musí znalec mít již zadány otázky, které má zodpovědět a na jejich základě si vytýčí hypotézy a připraví metody a prostředky, jež bude moci aplikovat. Průběžně by měl dokumentovat stav zkoumaných objektů a studovat dostupnou literaturu a jiné informační zdroje. Obrazová dokumentace ve znaleckém posudku slouží k lepší představě orgánu činného v trestním řízení a posiluje věrohodnost znaleckého důkazu.

Při vlastním zkoumání se má znalec dle konkrétního oboru zaměřit na individuální nebo skupinové znaky objektu zkoumání, a to i za pomoci experimentů nebo ověřovacích pokusů, které následně zhodnotí a vzájemným porovnáváním dílčích výsledků by měl dojít k závěrům, ze kterých pak vytvoří, pokud možno vyčerpávající, odpovědi na položené otázky. Podrobně obsahu znaleckého posudku se věnuje v kap. 8.12.

V přípravném řízení může policejní orgán či státní zástupce přibrat v závažných a skutkově složitých věcech osobu tzv. konzultanta podle § 157 odst. 3 trestního řádu (viz kap. 8.4). Tohoto konzultanta je nutno odlišit od konzultanta dle ustanovení § 10 zákona o znalcích, kterého si může přibrat znalec ustanovený orgánem činným v trestním řízení, o němž pojednávám v kapitole 9.1.5.

8.2 Znalecké dokazování v rámci vyšetřování

V průběhu vyšetřování (§ 161 odst. 1 trestního řádu), což je úsek přípravného řízení od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, případně postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, postupuje policejní orgán dle zásady vyhledávací. Jeho úkolem je co nejdříve vyhledat z vlastní iniciativy důkazy objasňující základní skutečnosti důležité pro

⁴⁸ Fryšták M., Krejčí Z. Postavení znalce v trestním řízení, 1. vyd. Masarykova univerzita, 2009, (Edice učebnic PrF MU č. 430) 26 s.

posouzení daného případu včetně usvědčení pachatele a zjištění následků trestného činu. Pokud byly získány důkazy nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení, nelze je využít jako důkazy (§ 89 odst. 3 trestního řádu).

Podle § 164 odst. 1 je policejní orgán povinen vyhledat a zajistit v potřebném rozsahu všechny důkazy k objasnění skutečností důležitých pro posouzení případu, a to jak ve prospěch, tak i v neprospěch obviněného, čímž naplňuje zásadu vyhledávací. Je-li to potřeba, může vyslechnout i znalce.

Pokud bylo zahájeno trestní stíhání, musí být o přibrání znalce informován obviněný. Vůči dalším osobám se informační povinnost vztahuje jen tehdy, mají-li v souvislosti se znaleckým zkoumáním něco konat nebo strpět.

Ačkoliv jsou znalci za svoje znalecké výstupy dožadujícím orgánem odměňováni a náklady v paušální částce účtovány pravomocně odsouzeným pachatelům, existuje výjimka daná zákonem. Podle ustanovení § 151a odst. 1 může obviněný, který má nárok na bezplatnou obhajobu nebo na obhajobu za sníženou odměnu, a poškozený, který má nárok na ustanovení zmocněnce, žádat, aby předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodl o tom, že stát ponese náklady na znalecký posudek, který obviněný nebo poškozený vyžádá. Žádosti nebude vyhověno, pokud takový důkaz není pro objasnění věci zřejmě potřebný nebo stejný úkon k prokázání téže skutečnosti již vyžádal orgán činný v trestním řízení.

Ačkoliv je znalecký posudek specifickým důkazem přímo uvedeným v trestním řádu, nemá mezi ostatními důkazy výsostné nebo nadřazené postavení. Jeho hodnota je však velmi silná především s ohledem na vysokou erudici osob, které jej vytvářejí. Zároveň musí být orgán činný v trestním řízení velmi ostražitý, neboť v uplynulých letech byly bohužel zaznamenány případy korupce znalců, které neblaze poznamenaly znaleckou komunitu a důvěru ve znalecké zkoumání (bližší informace v kapitole č. 8.15).

8.3 Znalecké dokazování v hlavním líčení

Hlavní líčení je „*nejdůležitějším stadiem trestního řízení, ve kterém by mělo ležet těžiště dokazování*“⁴⁹. Účelem hlavního líčení je zejména usvědčení pachatele a jeho spravedlivé potrestání. Platí, že dokazování je vedle rozhodování nejdůležitější procesní činností orgánů činných v trestním řízení, protože umožňuje zjistit skutkový základ pro jejich rozhodnutí a

⁴⁹ Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. Vydání. Praha: Leges, 2013, 489 s.

pro další postup tak, aby mohl být splněn účel trestního řízení.⁵⁰ Zjištění skutkových okolností musí být v dostatečné kvalitě, v potřebném rozsahu a při dodržení všech zákonných požadavků; potom může vést ke správnému, spravedlivému a přesvědčivému rozhodnutí ve věci. Je vždy na úvaze soudu, zda doplní předložené důkazy ještě o další znalecké dokazování. Většina důkazních prostředků bývá zajištěna již v průběhu přípravného řízení. Při hlavním líčení však může dojít např. k rozporům při výpovědi svědků navzájem, mezi svědkem a obžalovaným nebo dojde k nesouladu zjištěných důkazů a znaleckého posudku. Je – li to možné, nařídí předseda senátu v takových případech rozšíření znaleckého dokazování.

Dokazování provádí předseda senátu. Provedením důkazu může pověřit člena senátu dle § 203 odst. 1 trestního řádu nebo podle téhož ustanovení i státního zástupce, a to za podmínek dodržení § 180 odst. 3 trestního řádu. Provádění důkazu státním zástupcem, obžalovaným nebo obhájcem se souhlasem soudu lze musí být v souladu s § 215 odst. 2 trestního řádu. Spočívá-li provedení těchto důkazů ve výslechu svědka nebo znalce, provede jeho zákonné poučení před započítím výslechu předseda senátu nebo jiný pověřený člen senátu. Při dokazování je nutno dodržet tento postup – začíná se spontánní výpovědí obžalovaného a poté jeho výslechem, následuje výslech svědků a znalců, pokračuje se čtením listin a naposledy provádění věcných důkazů.

Právo klást vyslýchaným otázky je dáno § 215 odst. 1 trestního řádu. Státní zástupce, obžalovaný, jeho obhájce a opatrovník, zúčastněná osoba, poškozený a jejich zmocněnci mohou se souhlasem předsedy senátu klást vyslýchaným otázky, a to zpravidla tehdy, když předseda senátu své dotazy skončil a když už nemají otázek členové senátu. Podle odst. 2 téhož ustanovení mohou žádat státní zástupce, obžalovaný a jeho obhájce, aby jim bylo umožněno provést důkaz, zejména výslech svědka nebo znalce. Předseda senátu jim vyhoví zejména tehdy, jestliže jde o důkaz prováděný k jejich návrhu nebo jimi opatřený a předložený. Jestliže je výslech stejného svědka nebo znalce navrhován jak státním zástupcem, tak i obžalovaným nebo obhájcem, a obě strany žádají o provedení výslechu, rozhodne předseda senátu po vyjádření obou stran o tom, která z nich výslech provede. Provádění výslechu některou z uvedených stran může předseda senátu přerušit jen tehdy, není-li výslech prováděn v souladu se zákonem, na vyslýchaného je vyslýchajícím činěn nátlak nebo je výslech jím veden jiným nevhodným způsobem, anebo předseda senátu nebo člen senátu

⁵⁰ Fryšták M., Krejčí Z. Postavení znalce v trestním řízení, 1. vyd. Masarykova univerzita, 2009, (Edice učebnic PrF MU č. 430) 9 s.

Císařová D., Fenyk J., Gřivna T. a kol. Trestní právo procesní, 5. vyd. Praha: ASPI, 2008, 824 s.

považuje za nezbytné položit vyslychanému otázku, jejíž položení není možno odložit na dobu po provedení takového výsledku nebo jeho části. Po provedení výsledku nebo jeho části podle odst. 2 má právo druhá strana klást vyslychanému otázky. Po provedení všech důkazů zjistí předseda senátu, zda strany nečiní návrhy na doplnění dokazování.

Ustanovení § 211 odst. 5 trestního řádu připouští možnost, že: *„Místo výsledku znalce lze číst protokol o jeho výpovědi nebo jeho písemný posudek, jestliže znalec byl před podáním posudku poučen podle § 106, nejsou pochybnosti o správnosti a úplnosti posudku a státní zástupce i obžalovaný s tím souhlasí.“*

Po skončení dokazování v hlavním líčení udělí předseda senátu slovo k závěrečným řečem (§ 216 odst. 1 trestního řádu) v pořadí: státní zástupce, poškozený, zúčastněná osoba, obhájce a obžalovaný. Jestliže poté vyjde najevo, že je třeba objasnit ještě některou okolnost, lze v hlavním líčení pokračovat (§ 218 trestního řádu) a poté opět je dán prostor pro závěrečné řeči.

K hodnocení důkazu znaleckým posudkem odkazuje rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1810/2009 z 21. října 2009. Přestože byl vydán v civilním řízení, je univerzálním návodem i pro hodnocení tohoto specifického důkazu v jiných řízeních. Rozsudek stanoví, že je třeba posoudit *„zda závěry znaleckého posudku jsou náležitě odůvodněny, zda jsou podloženy obsahem nálezu, zda bylo přihlédnuto ke všem skutečnostem, s nimiž se bylo potřeba vypořádat, zda závěry posudku nejsou v rozporu s výsledky ostatních důkazů a zda odůvodnění znaleckého posudku odpovídá pravidlům logického myšlení. Aby soud mohl znalecký posudek odpovědně hodnotit, nesmí se znalec omezit ve svém posudku na podání odborného nálezu, nýbrž z jeho posudku musí mít soud možnost seznat, ze kterých zjištění v posudku znalec vychází, jakou cestou k těmto zjištěním dospěl a na základě jakých úvah došel ke svému závěru. To platí i pro znalecká posouzení učiněná ústně, resp. pro případ, kdy se znalec při svém slyšení před soudem odchýlí od závěru svého písemného posudku.“*

V zásadě pak platí, že všechny důkazy provedené před soudem (tj. se souhlasem soudu) mají rovné postavení a všechny důkazy soud hodnotí ve všech vzájemných souvislostech podle zásady volného hodnocení důkazů. S tímto tvrzením koreluje další soudní rozhodnutí, kterým je rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 583/2001 z 25. dubna 2001: *„Důkaz znaleckým posudkem soud hodnotí jako každý jiný důkaz. Soud však nemůže přezkoumávat věcnou správnost odborných závěrů znalce. Hodnocení důkazu znaleckým posudkem tedy spočívá v posouzení, zda závěry posudku jsou náležitě odůvodněny, zda jsou podloženy obsahem nálezu, zda bylo přihlédnuto ke všem skutečnostem, s nimiž se bylo třeba vypořádat,*

zda závěry posudku nejsou v rozporu s výsledky ostatních důkazů a zda odůvodnění znaleckého posudku odpovídá pravidlům logického myšlení“. To však nevylučuje oprávnění soudu obstarat si revizní znalecký posudek, pokud soud nabyde při srovnání s jinými důkazy, nebo jinými znaleckými posudky pochybnosti o obsahu a závěru tohoto posudku.

Hodnocení znaleckého posudku je vždy odpovědností soudu, v přípravném řízení policejního orgánu a státního zástupce. Soud vyhodnotí, zda je znalecký posudek spolehlivý, případně v jaké míře. Tento názor opakovaně podpořil Nejvyšší i Ústavní soud. Ústavní soud ve svém nálezu III. ÚS 299/06 ze dne 30. 4. 2007 uvedl, že je nutné kritického hodnocení všech důkazů včetně znaleckého posudku. Znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě jako každý jiný důkaz, ani on nepožívá žádné větší důkazní síly, a musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale též věcné správnosti. Stanovil, že je nutné hodnotit celý proces utváření znaleckého důkazu, včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatřování podkladů pro znalce, průběh znaleckého zkoumání, věrohodnost teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivost metod použitých znalcem a způsob vyvozování závěrů znalce. Dále konstatoval, že slepě důvěřovat závěrům znalce by znamenalo ve svých důsledcích popřít zásadu volného hodnocení důkazů soudem podle jeho vnitřního přesvědčení, privilegiovat znalecký důkaz a přenášet odpovědnost za skutkovou správnost soudního rozhodování na znalce; takový postup nelze z ústavněprávních hledisek akceptovat.

V řízení před soudem je povinnost oznamovat přibrání znalce jednak obžalovanému a také státnímu zástupci. Další osoby se informují jen tehdy, mají-li v souvislosti se znaleckým zkoumáním něco konat nebo strpět.

8.4 Konzultant v trestním řízení

Činnost odborného poradce - konzultanta je rámcově upravena v § 157 odst. 3 trestního řádu. Konzultant nemusí být jmenovaným znalcem. Postačí, že disponuje hlubokými znalostmi ze speciálního oboru. Výsledkem jeho práce není vyhotovení znaleckého posudku, ale poskytnutí odborné rady. Pokud je to účelné, může za souhlasu policejního orgánu nebo státního zástupce v nezbytném rozsahu nahlížet do spisu a být přítomen při provádění procesních úkonů (rekonstrukce, vyšetřovací pokus, výslechy aj.).

Erudované osoby, a nejde pouze o znalce, jsou nápomocny při předběžném zkoumání stop nebo jiných důkazů zajištěných v souvislosti se spáchaným trestným činem a také při posuzování odborné problematiky týkající se způsobu spáchání a příčiny trestného činu. Rady

konzultantů jsou mnohdy nezbytné při vytyčování kriminalistických verzí, kdy předtím pomáhají policejním orgánům rozklíčovat odbornou stránku objasňované trestné činnosti.

V závažných a skutkově složitých věcech, vyžaduje-li povaha trestného činu znalost speciálního oboru, může i v řízení před soudem přibrat předseda senátu konzultanta dle § 183 odst. 2 trestního řádu; postupuje přitom dle § 157 odst. 3 trestního řádu.

Konzultanta přibraného v přípravném řízení policejním orgánem podle § 157 odst. 3 trestního řádu nebo v řízení před soudem předsedou senátu podle § 183 odst. 2 trestního řádu je nutno odlišit od konzultanta přibraného znalcem dle ustanovení § 10 zákona o znalcích, kterého si může přibrat znalec ustanovený orgánem činným v trestním řízení (kap. 9.1.5).

8.5 Přibrání znalce - § 105 trestního řádu

8.5.1 Výběr znalce

Základní úprava znaleckého dokazování v trestním řízení je stanovena v hlavě páté oddílu čtvrtém trestního řádu nazvaném „Znalci“. S odkazem na zákon o znalcích rozumíme pod tímto pojmem všechny znalecké subjekty v něm upravené, tedy znalce – fyzické osoby i znalecké ústavy zapsané v obou oddílech Seznamu ústavů, výjimečně půjde o znalce „ad hoc“.

Vznikne – li potřeba objasnit skutečnosti důležité pro trestní řízení na základě odborných znalostí, vyžádá orgán činný v trestním řízení podle ustanovení § 105 odst. 1 trestního řádu odborné vyjádření. Není – li pro složitost posuzované otázky takový postup postačující, přibere orgán činný v trestním řízení znalce. Odborné vyjádření nelze uplatnit v případě zákonem stanoveného obligatorního požadavku na znalecký posudek. Příkladem je o vyšetření obviněného nebo svědka podle § 116 a § 118 trestního řádu. Znalec bude přibrán ke zjištění příčiny a doby úmrtí u násilného trestného činu nebo při posouzení příčiny vážné dopravní nehody. Naproti tomu bude postačovat odborné vyjádření při výpočtu alkoholu v krvi či popisu drobného poranění. Podrobněji o rozdílu mezi znaleckým posudkem a odborným vyjádřením je pojednáno v kap. č. 8.12 a 8.14.

Útvary Policie ČR coby policejní orgány využívají v přípravném řízení pro zadávání odborných vyjádření a znaleckých posudků zejména kriminalistické znalecké laboratoře, a to na základě čl. 52 pokynu policejního prezidenta č. 103/2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie ČR v trestním řízení, tedy OKTE, Kriminalistický ústav a Pyrotechnickou službu. Tato policejní znalecká pracoviště neúčtují dožadujícím policejním orgánům s odkazem na § 8 trestního řádu žádné odměny za znalecká zkoumání. V případě

oborů, odvětví a specializací, ve kterých nejsou kriminalistické laboratoře zapsány v Seznamu ústavů, jsou přibíráni civilní znalci a civilní znalecké ústavy.

Orgány činné v trestním řízení přibírají znalce i znalecký ústav zpravidla tzv. opatřením (dříve usnesením), pokud požadují jako znalecký výstup znalecký posudek. Jestliže požadují po znaleckém subjektu odborné vyjádření, použijí formu prostého dožádání.⁵¹

8.5.2 Úkol znalce

Proces opatření znaleckého posudku orgánem činným v trestním řízení v sobě zahrnuje, kromě výběru znalce, v některých případech i jeho spolupráci na získávání výchozích informací pro znalecké zkoumání, zpracování vlastního znaleckého posudku, ve kterém bude zohledněn jeho účel, předmět ve formě otázek a následně odpovědí, východiska pro zkoumání, použité metody a ověřené experimenty. Otázky či úkol zadaný znalci, tedy základní rozsah po něm požadované práce, musí být vyjádřeny zcela pregnantně tak, aby znalec rozuměl účelu zadání.

Znalec musí po svém přibrání ke zpracování znaleckého posudku zkontrolovat:

- správnost zadání posudku v oboru, odvětví a specializaci, v nichž je jmenován znalcem,
- úplnost a vhodnost podkladů,
- je-li třeba provést místní šetření, k čemuž si vyžádá případnou spolupráci orgánu činného v trestním řízení,
- termín, do kdy má posudek odevzdat; lhůta pro vypracování posudku začíná běžet ode dne doručení spisu, pokud není uvedeno jinak,
- formulace otázek, které nesmí být právní a skutkové.

Po důkladné přípravě a seznámení s řešenou problematikou, získávání informací, zvolení přístupu a metody dojde ke zpracování znaleckého posudku. Je to úkol značně pracný a taky zodpovědný, proto nelze očekávat jeho splnění v krátké době. Samozřejmě vše záleží na oboru zkoumání, množství objektů zkoumání a také na vytíženosti znalce. Konečný termín pro předložení úkolu musí být se znalcem dohodnut, jak to předpokládá ustanovení § 12 odst. 1 vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích

⁵¹ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 27 s

a tlumočnicích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „prováděcí vyhláška“). Rychlejší vyhotovení znaleckého posudku je možné, ale zpravidla musí zadavatel posudku počítat se zvýšenou odměnou pro znalce, jak to umožňuje prováděcí vyhláška. Finální verze posudku musí být opatřena znaleckou doložkou a pečeti. Posudek musí každý znalec vždy zapsat do znaleckého deníku, jehož náležitosti jsou upraveny v prováděcí vyhlášce.

Pokud nebylo přibrání znalce s ním předem projednáno, je jeho první povinností posoudit, zda není v konkrétním případě podjatý. Podrobnosti k tomuto institutu jsou uvedeny v kap. 9.1.7.

8.5.3 Námitky

Kromě vyloučení znalce kvůli podjatosti lze vznést námitky proti jeho odbornému zaměření nebo proti položeným otázkám (§ 105 odst. 3 trestního řádu). U znalce lze tedy zpochybnit jeho nestrannost a erudici, a to nejen z hlediska příslušného oboru a odvětví, ale i výši jeho odborné úrovně. Otázky položené znalci musí být jasné a konkrétní. Uplatnit námitky může obviněný, příp. jeho zákonný zástupce a obhájce. V řízení před soudem má právo podávat námitky taktéž státní zástupce. V přípravném řízení důvodnost takových námitek posoudí státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu soudu, před kterým se v době oznámení námitek vede řízení. Jsou-li námitky uplatněny v rámci opravného prostředku, posoudí je orgán, kterému přísluší o opravném prostředku rozhodnout. Vyhoví-li tento orgán námitkám a důvody pro vyžádání znaleckého posudku trvají, učiní opatření k vyžádání znaleckého posudku buď jiným znalcem, nebo podle jinak formulovaných otázek. V opačném případě oznámí osobě, která námitky vznesla, že neshledal k takovému postupu důvody. Stanovisko k námitkám uplatněným v rámci opravného prostředku zpravidla tvoří součást odůvodnění rozhodnutí o takovém opravném prostředku.

Trestní řád umožňuje součinnost stran při ustanovení znalce a zadání znaleckého zkoumání. Obviněný kromě podání námitek má právo znalecký důkaz navrhnout, ale i vyjádřit se k požadavku (zda je vůbec nutný znalecký důkaz) a zaměření dokazování. Redundantní důkazy totiž znamenají nejen zbytečně zvýšené náklady řízení, ale i ztrátu času a následné průtahy trestního řízení.⁵²

⁵² Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. Vydání. Praha: Leges, 2013, 442-443 s.

8.5.4 Příbrání dvou znalců

Trestní řád obligatorně stanoví příbrání znalce dle § 105 odst. 4 (jde o případy, kdy existuje důvodné podezření, že smrt člověka mohla být způsobena trestným činem), § 110, § 115, § 116 odst. 1 a 2 a § 118. K prohlídce a pitvě mrtvoly musí být příbráni vždy znalci dva – viz § 115 trestního řádu a nesmí být příbrán ten lékař, který ošetřoval zemřelého pro nemoc, jež bezprostředně smrti předcházela (§ 105 odst. 4 trestního řádu). Znalecký posudek o prohlídce a pitvě mrtvoly vypracují dva znalci z oboru zdravotnictví, přičemž jeden bude znalcem z odvětví soudního lékařství a druhý z patologické anatomie (R 41/1976, 52/1991).

Rovněž povinně musí dva znalci být v souladu s § 58 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, příbráni, je-li třeba vyšetřit duševní stav mladistvého: *„K vyšetření duševního stavu mladistvého se přibere znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii.“*

Pokud je namísto znalce příbrán znalecký ústav, není třeba příbrat i druhý, nýbrž za ústav musí být označeny dvě osoby, které se na znaleckém posudku podílely a před soudem budou podávat vysvětlení. Ve všech ostatních případech lze příbrat znalce fakultativně, závisí to na rozsahu odborných problémů, jejich závažnosti, ale i na uvážení orgánů činných v trestním řízení. Dva a více znalců z různých oborů a odvětví bude třeba příbrat např. při závažné dopravní nehodě, výbuchu v dole, továrně, bytovém domě nebo při pádu letadla. Znalec si může k objasňování dílčích otázek příbrat konzultanta (viz kap. 9.1.5), za závěry znaleckého posudku však odpovídá znalec sám.

8.6 Poučení znalce - § 106 trestního řádu

V souladu s § 106 trestního řádu musí být znalec v předvolání upozorněn na následky nedostavení se (§ 66 trestního řádu), kdy mu hrozí pokuta ve výši až 50 000,- Kč (nemůže však být předveden na rozdíl od svědka) a na povinnost bez odkladu oznámit skutečnosti, pro které by byl vyloučen nebo které mu jinak brání být ve věci činný jako znalec. Pokutu mu může uložit v řízení před soudem předseda senátu, v přípravném řízení státní zástupce nebo policejní orgán.

Znalec musí být též poučen o významu znaleckého posudku z hlediska obecného zájmu (jde o pochopení účelu trestního řízení vymezeného v § 1 trestního řádu) a o trestních

následcích podání křivé výpovědi a vědomě nepravdivého znaleckého posudku (§ 346 trestního zákoníku); to se vztahuje i na znalce, který podal posudek na základě žádosti některé strany podle § 89 odst. 2 trestního řádu.

Povinnost řádného poučení znalce se vztahuje i na znalecké posudky zpracované znaleckými ústavy, kdy má být vyslechnut zpracovatel znaleckého posudku ústavu. Jsou-li před poučením provedeny znalcem již nějaké úkony směřující k přípravě znaleckého zkoumání, nejde o vadu znaleckého posudku.⁵³

Jsou-li v trestním řízení projednávány utajované informace, musí být podle ustanovení § 51b trestního řádu, kromě jiných osob zúčastněných v trestním řízení, znalec předem poučen podle zvláštního právního předpisu (§ 58 odst. 5 zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti). Pokud byl takto řádně před podáním posudku znalec poučen, lze v souladu s ustanovením § 211 trestního řádu, místo výslechu znalce číst protokol o jeho výpovědi nebo jeho písemný posudek, jestliže nejsou pochybnosti o správnosti a úplnosti posudku a státní zástupce i obžalovaný s tím souhlasí.

8.7 Příprava posudku - § 107 trestního řádu

Již v opatření o příbrání by měly být uvedeny okolnosti, které má znalec objasnit, a také otázky, na které má znalec odpovědět. Pokládané otázky musí být zaměřeny na skutkový děj, nemohou být právní. Tato premisa není ovšem úplnou samozřejmostí, kterou by všichni respektovali. V praxi se lze setkat s otázkami položenými orgány činnými v trestním řízení, které nejsou formulovány pouze věcně, ale zabíhají do právní problematiky. Znalec má např. ozřejmit nehodový děj při dopravní nehodě, ale nesmí odpovídat na otázky typu: „*Kdo je viníkem nehody? Jaká ustanovení zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu) byla porušena?*“ Další příkladem je požadavek na odborné posouzení znalce, „*zda lze zkoumanou zbraň legálně držet bez povolení ve smyslu platného zákona o zbraních (který paragraf se na zkoumanou zbraň vztahuje apod.), zařadte zbraň do příslušné kategorie, ...*“⁵⁴

Pokud se však znalec přesto vyjádří k právní otázce, jejíž zodpovězení přísluší soudu, nečiní to tento znalecký posudek nepoužitelným.⁵⁵ Znalec má pouze analyzovat předložený záznam či předmět a poskytnout v nálezů znaleckého posudku tolik informací, aby na jejich

⁵³ Rozhodnutí NS sp. zn. 1 Tz 4/91 ze dne 28. 2. 1991.

⁵⁴ Planka B. et al. Kriminalistická balistika. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 17 s.

⁵⁵ Rozhodnutí NS sp. zn. 2 Tzn 19/97 ze dne 24. 4. 1997.

základě, příp. ve spojitosti s dalšími důkazy si mohl orgán činný v trestním řízení učinit závěr sám.

Znalci rovněž nepřísluší provádět zhodnocení důkazů (§ 107 odst. 1 trestního řádu). Jak uvádí prof. Jelínek: „*Smyslem tohoto ustanovení je, že znalec nemůže hodnotit důkaz v tom směru, zda je věrohodný a zda skutečnost, o které podává zprávu, je prokázána. Proto v případech, kdy závěr znalce závisí na tom, zda se opře o tu či onu skupinu vzájemně si odporujících důkazů, poukáže znalec na tuto skutečnost v posudku a závěr učiní pro tu i onu eventualitu. Nemůže tedy zaujmout stanovisko, že považuje za správný údaj jedné ze skupin a jen o tento údaj posudek opřít....Hodnotící závěr, že nějaká výpověď je pravdivá či nepravdivá, učiní orgán činný v trestním řízení.*“⁵⁶

Znalec má právo nahlížet do spisu a být seznámen se všemi potřebnými materiály. Měly by mu přibírajícím orgánem být poskytnuty všechny podklady i předměty, které je třeba zkoumat. S odkazem na praxi ve znaleckém ústavu mohou potvrdit, že mnohdy orgány činné v trestním řízení neseparují podstatné materiály, které má znalec zkoumat, ale pošlou celý spis, aby si znalec sám vybral, co potřebuje. Kromě toho, že v takové situaci orgán činný v trestním řízení ztrácí svoji řídicí pozici, znamená to také velkou časovou zátěž pro znalce. Orgán činný v trestním řízení však musí předložit, pokud možno co nejkompletnější sporný a srovnávací materiál a současně jeho přesnou specifikaci. To je nezbytná podmínka, aby požadované zkoumání bylo provedeno řádně a včas, jak to požaduje zákon o znalcích.

Například korektní zpracovávání písmoznaleckých výstupů je možné pouze za předpokladu, je-li znalci předložen konkrétně specifikovaný, spolehlivý a nezávislý srovnávací materiál, a to přednostně v originále, poskytující přehled o písarské variabilitě osoby, která je předpokládaným pisatelem sporného podpisu nebo textu, se kterým se srovnávací materiál komparuje a na základě kterého se stanovuje závěr zkoumání. Pokud tomu tak není, dochází k neúměrnému zvyšování administrativní zátěže znalce, který pak místo vlastního zkoumání z velké části vyřizuje nejprve administrativní korespondenci. Především se ale nejasnostmi v přesném vymezení srovnávacího materiálu vytváří prostor pro spekulativní zpochybňování znaleckých výstupů advokáty. Je-li však postup dle zásad managementu kvality striktně dodržován, lze dosáhnout zkrácení lhůt pro zpracování znaleckých výstupů a v konečném důsledku zvýšení spokojenosti dožadujících orgánů činných v trestním řízení.

⁵⁶ Jelínek J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. Vydání. Praha: Leges, 2013, 446 s.

Dle § 107 trestního řádu má znalec právo seznámit se spisovým materiálem, být přítomen při procesních úkonech, např. výslechu obviněného a svědka a klást jim otázky vztahující se k jeho odbornému zaměření a zadanému znaleckému úkolu a může navrhnout provedení úkonů, jejichž výsledky by mohl implikovat do svého znaleckého zkoumání. Může se zúčastnit provedení i jiného úkonu trestního řízení (např. výslech obviněného, rekonstrukce činu), pokud takový úkon má význam pro zpracování znaleckého posudku. Může také navrhnout, aby byly jinými důkazy napřed objasněny okolnosti potřebné k podání posudku. Vždy však při znaleckém zkoumání musí vycházet z podkladů, které jsou zaprotokolovány v trestním spise. Dále je oprávněn vyžadovat zdravotnickou dokumentaci týkající se zemřelé osoby (§ 107 odst. 2 trestního řádu).

Zákonodárce tak znalci ve velké míře umožnil, aby získal dostatečný podkladový materiál pro následné znalecké zkoumání. Rozsudkem Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 352/2008 z 6. srpna 2009 bylo judikováno: *„Je nezbytné, aby soud v rámci zajištění podkladového materiálu pro znaleckou verifikaci označil z dané důkazní množiny ty důkazní prostředky, které za dané procesní situace, s přihlédnutím k zásadě přímosti a ústnosti, přesvědčivosti svědků atd., byly jím považovány za relevantní a využitelné pro zpracování znaleckého posudku. Taková identifikace relevantních důkazních materiálů má pak ustanovenému znalci sloužit jako podklad pro pochopení souvislostí, svědky vnímaných okolností, především však svědky vnímaného chování v předmětné době tak, aby i k tomuto zpravidla laickému popisu znalec mohl přihlížet, získané informace vyhodnocovat ve vazbě na zajištěnou zdravotní dokumentaci, a tím tedy s maximální mírou precizovat proces získávání co nejširšího skutkového podkladu pro následné odborné vyhodnocování a tvorbu odborného závěru“*. I když se tento judikát týká civilní věci se zdravotním prvkem, jeho rozsah i dopad je univerzální pro hodnocení znaleckých posudků ve všech druzích řízení.

Znalec může požadovat, je-li to nezbytné, aby před vyhotovením znaleckého posudku byly objasněny ještě některé potřebné úkony, na jejichž výsledky by mohl svým zkoumáním navázat. Může jít o další ohledání místa činu, prohlídku mrtvoly nebo exhumaci již pohřbeného těla, rekonstrukci trestného činu či vyšetřovací pokus. Všechny úkony musí být řádně zadokumentovány. Důvodem je předejít případnému zpochybnování spolehlivosti a úplnosti znaleckého posudku. Je vhodné kvalitně a detailně fotograficky zadokumentovat všechny zkoumané předměty a stopy, aby na ně mohlo být ve znaleckém posudku odkázáno a také z důvodu případné nevratné změny, zničení či spotřebování zkoumaného materiálu,

kdy nebude možné zkoumání opakovat. Fotografie by měl doprovázet slovní popis, aby bylo zabráněno jakékoli záměně objektů zkoumání.

Součástí znaleckého posudku by měla být veškerá související dokumentace vč. výpočtů, tabulek měření, laboratorních úkonů, zkoušek funkčnosti atd. V posudku musí být uvedeny použité metody, postupy i prostředky, odkazy na technické normy a odbornou literaturu, aby bylo zřejmé, z čeho znalec vycházel a jak se ubírala jeho úvaha ke znaleckému závěru. Jde o požadavek § 13 odst. 2 prováděcí vyhlášky: „*V posudku uvede znalec popis zkoumaného materiálu, popřípadě jevů, souhrn skutečností, k nimž při úkonu přihlížel (nález), a výčet otázek, na které má odpovědět, s odpověďmi na tyto otázky (posudek).*“ Nový zákon o znalcích reflektuje tuto povinnost v ustanovení § 28. Jak uvádí důvodová zpráva k tomuto zákonu, „*musí kompletní znalecký posudek obsahovat zejména úplný postup, kterým bylo dosaženo závěru, použité předpoklady, popis metody a použité informace a podklady. Znalecký posudek je vnitřně konzistentní, jestliže je v souladu s předpoklady a principy zmíněnými v posudku a v souladu s interpretací výsledků.*“

Pokud znalec zpracovává znalecký posudek, který vychází z určitého hodnocení důkazů, musí svoje závěry uvést alternativně v návaznosti na hodnocené důkazy, případně uvést pouze podmíněčný závěr zkoumání. Současně znalec nemůže hodnotit správnost a důvěryhodnost jednotlivých důkazů, naopak zpracuje posudek variantně, aby obsahoval všechny možné variantní závěry.⁵⁷ Jestliže nastane situace, kdy shromážděné důkazy si navzájem odporují a vedou k různým skutkovým variantám, nemůže znalec konstatovat pravdivost jedné skupiny důkazů, ale jím zpracovaný znalecký posudek musí reflektovat variabilitu této důkazní situace.⁵⁸

Orgán činný v trestním řízení při přibrání znalce rozhodne o formě znaleckého posudku. Nejčastěji je zaznamenán znalecký posudek v písemné podobě, lze jej však podat i ústně do protokolu. To bývá pouze u skutečně jednoduchých závěrů, např. určení hodnoty movité věci.

Pakliže znalec zpracoval znalecký posudek v rozporu se zákonem, nelze jej v téže věci znovu přibrat. Je tu pak důvodná pochybnost o jeho nestrannosti.⁵⁹

8.8 Výslech znalce - § 108 trestního řádu

⁵⁷ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 30 s.

⁵⁸ Šámal P. a kol. Trestní řád. Komentář. I.díl. 6. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2008, s 967.

Rozhodnutí NS sp. zn. Tzv 17/80 ze dne 8. 7. 1980

⁵⁹ Nález ÚS sp. zn. III. ÚS 346/01 ze dne 14. 3. 2002.

Vypracoval-li znalec posudek písemně, je v souladu s ustanovením § 108 trestního řádu postačující, aby se při výslechu naň odvolal a jej stvrdil. Jinak jej nadiktuje při výslechu do protokolu. V přípravném řízení se zpravidla od výslechu znalce upouští, zejména nejsou-li o spolehlivosti a úplnosti písemně podaného znaleckého posudku pochybnosti (§ 108 odst. 3 trestního řádu). V řízení před soudem se podle § 220 odst. 2 trestního řádu uplatní zásada ústnosti, podle níž soud přihlíží pouze k těm skutečnostem, které při hlavním líčení zazněly. Z praxe přisedící Městského soudu v Praze mohu potvrdit, že naprostá většina znalců se na počátku svého výslechu odkáže na písemně vypracovaný posudek, stvrdí jeho závěry a teprve poté odpovídá na otázky senátu, státního zástupce a obžalovaného, resp. jeho obhájce. Důkaz je proveden nejen odvoláním se na posudek a stvrzení jeho závěrů, ale až jeho přednesením, popř. přečtením⁶⁰.

Pokud byl znalecký posudek zpracován více znalci, může společný závěr stvrdit, příp. doplnit jeden z nich. Soud může vyslechnout i každého ze znalců, pokud nepostačuje pouhé přečtení znaleckého posudku nebo přehrání zvukového a obrazového záznamu pořízeného videokonferenčním zařízením.⁶¹

V našem právním řádu nemá žádný z důkazních prostředků privilegované postavení, tedy ani znalecký posudek. Pokud by tomu tak bylo, došlo by k přenosu odpovědnosti za rozhodování ve skutkové správnosti ze soudu na znalce.⁶² Orgán činný v trestním řízení volně hodnotí shromážděné důkazy dle svého vlastního přesvědčení, při skutkových otázkách však vychází ze zjištěného stavu ve znaleckých posudcích. Pokud by se od nich odchýlil, musí se s tím vypořádat v odůvodnění meritorního rozhodnutí.

8.9 Vady posudku - § 109 trestního řádu

Znalecký posudek je implikován v demonstrativním výčtu znaleckých prostředků dle § 89 odst. 2 trestního řádu. Je hodnocen v rámci zásady volného hodnocení důkazů jako kterýkoliv jiný důkaz. Při hodnocení znaleckého posudku nesmí docházet k jeho privilegizaci nad jiné důkazy a musí být všestranně podroben nejen věcné, ale i právní korektnosti. Je tedy třeba posoudit jeho zákonnost – tedy zda byl vypracován oprávněným znalcem, v případě příbrání znalce ad hoc zhodnotit jeho odbornost a složení slibu. Dále se řeší celý proces

⁶⁰ Rozsudek KS v Plzni sp. zn. 7 To 388/98 ze dne 3. 2. 1999.

⁶¹ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 31 s.

⁶² Fryšták M., Krejčí Z. Postavení znalce v trestním řízení, 1. vyd. Masarykova univerzita, 2009, (Edice učebnic PrF MU č. 430) 82 s.

znaleckého zkoumání, od teoretických východisek, spolehlivost použitých metod, vlastní proces i věrohodnost, přesvědčivost a odůvodnění závěrů, komplexnost odpovědí na zadané otázky, zda byly využity znalcem všechny podklady a zda bylo postupováno podle nejnovějších vědeckých poznatků⁶³. Takto velmi sofistikované analyzování předloženého znaleckého posudku klade vysoké odborné nároky i na erudici orgánů činných v trestním řízení. Vyšetřovatelé z útvarů Policie ČR jsou pravidelně školeni na tzv. instrukčněmetodických zaměstnáních, kde bývají do role přednášejících kromě kriminalistických znalců zváni i odborníci z civilní sféry. Státní zástupci a soudci mají možnost školení v rámci celoživotního vzdělávání na Justiční akademii, kde rovněž přednáší experti z kriminalistických laboratoří a také znalci nebo pracovníci znaleckých ústavů.

Je-li pochybnost o správnosti posudku nebo je-li posudek nejasný nebo neúplný, je nutno požádat znalce o vysvětlení. Pokud by to bylo bezvýsledné, přibere se znalec jiný (§ 109 trestního řádu) a ten může i vypracovat revizní posudek. Pochybnosti o závěrech mohou vyplývat ze nedostatečného odůvodnění nebo z faktické rozpornosti, kdy chybí příčinná souvislost mezi výchozími skutečnostmi a závěrem zkoumání, nebo posudek postrádá výchozí hodnoty, příp. tyto jsou nesprávné.⁶⁴ Pokud jsou závěry nejasné nebo nesrozumitelné, jde o nejasný posudek. Nejsou-li v závěru posudku zodpovězeny všechny otázky, je to posudek neúplný. Tyto vady lze zhojit ústním vysvětlením znalce nebo jeho písemným vyjádřením. Výjimečně lze postupovat podle § 110 odst. 1 trestního řádu – viz následující kapitola.

Pokud by se z nějakého důvodu orgán činný v trestním řízení významně odchýlil od závěrů znaleckého posudku, musel by se s touto skutečností řádně vypořádat v odůvodnění rozsudku.

8.10 Posudek ústavu - § 110 trestního řádu

Pokud jde o výjimečné, zvláště obtížné případy vyžadující vědeckého posouzení, jsou přibírány podle § 110 trestního řádu státní orgány, vědecké ústavy, vysoké školy nebo instituce specializované na znaleckou činnost k podání znaleckého posudku nebo přezkoumání posudku podaného jiným znalcem nebo odporují-li si závěry dvou předchozích posudků.

⁶³ Nález ÚZ sp. zn. III ÚS 299/06 ze dne 30. 4. 2007.

⁶⁴ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 32 s.

Ve stávající struktuře znaleckých ústavů je možno vybírat znalecké subjekty ze dvou oddílů Seznamu ústavů, přičemž v I. oddíle jsou zapsány znalecké ústavy, jejichž hlavní činností je provádění znaleckého zkoumání v běžných případech. Z II. oddílu se přibírají znalecké ústavy pro případy vyžadující zvláštní vědecké posouzení. Někdy je těžké rozlišit, zda jde o běžný znalecký úkol, nebo zvláště obtížný případ. Kritériem by měla být nutnost uplatnění vědeckých nároků – teorie, postupy a metody, příp. vědecká kvalifikace zpracovatele.⁶⁵ V Policii ČR byla problematika kompetencí znaleckých pracovišť vyřešena vydáním interního aktu řízení policejního prezidenta⁶⁶. Znalecký ústav, na rozdíl od znalce – fyzické osoby, musí v souladu s ustanoveními § 110 odst. 1 trestního řádu a § 22 odst. 1 zákona o znalcích zpracovat znalecký posudek vždy písemně a uvést v něm, kdo posudek zpracoval a kdo, pokud to bude třeba, jej osobně stvrdí a podá požadovaná vysvětlení. I tyto osoby podléhají povinnosti být nestranný (§ 110 odst. 3 trestního řádu). Analogicky se použije ustanovení § 105 odst. 3 při možnosti podání námitek podle § 110 odst. 4 trestního řádu. Více o znaleckých ústavech pojednávám v kap. 9.3.

Pokud by nebylo možno přibrat žádný ze znaleckých ústavů, lze podle per analogiam, přibrat ústav nezapsaný v Seznamu ústavů podle § 24 odst. 1 písm. b) zákona o znalcích⁶⁷.

Kriminalistické znalkyni Kriminalistického ústavu se po jejím výslechu k reviznímu znaleckému posudku před soudem I. stupně dostalo vykázaní ze soudní síně u nejmenovaného krajského soudu s tím, že „*nyní bude vyslýchán znalec obhajoby*“ a bez uvedení zákonných důvodů musela jako jediná (ostatní veřejnost mohla setrvat) soudní síň opustit. Bohužel se tak nedozvěděla argumenty k závěrům znalce, kterého přibrala obhajoba a které se diametrálně odlišovaly od jejích vědeckých výstupů. V tomto případě nebylo postupováno v souladu s ustanovením § 200 trestního řádu, když nebyl dán žádný z důvodů vyloučení veřejnosti při hlavním líčení.

8.11 Znalecký posudek předložený stranou - § 110a trestního řádu

Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. byla dána možnost obviněnému nebo poškozenému předložit vlastní znalecký posudek. Jestliže jimi dodaný znalecký posudek má všechny zákonem požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce

⁶⁵ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 34 s.

⁶⁶ Pokyn policejního prezidenta č. 177/2018, kterým se vydává věcná, funkční a místní příslušnost znaleckých ústavů Policie ČR.

⁶⁷ Usnesení NS sp. zn. 11 Tdo 1202/2010 ze dne 21. 12. 2010.

o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, postupuje se při provádění tohoto důkazu stejně, jako by se jednalo o znalecký posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení. Ten musí umožnit znalci, kterého některá ze stran požádala o znalecký posudek, nahlédnout do spisu nebo se jinak seznámit s informacemi potřebnými pro vypracování znaleckého posudku.

Trestní řád nevyklučuje možnost zamítnout jako nadbytečný znalecký posudek předložený stranou. Je to možné pouze tehdy, je-li splněna jedna z následujících podmínek:

„1. tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení, nebo

1. důkaz nedisponuje vypovídající potenci, neboť není způsobilý potvrdit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost nebo

2. tvrzení, ke kterému je znalecký posudek navrhován, již bylo v průběhu řízení potvrzeno či vyvráceno.“⁶⁸

Důvod takového odmítnutí musí být promítnut v odůvodnění rozsudku. Jestliže je však takový znalecký posudek připuštěn k důkaznímu řízení, není třeba znalce formálně přibírat dle ustanovení § 105 trestního řádu, avšak musí být poučen podle ustanovení § 106 trestního řádu.⁶⁹

Setkala jsem se i s případem, kdy předseda senátu krajského soudu v prvostupňovém trestním řízení měl problém s přijetím znaleckého posudku od znalce přibraného advokátem obviněného, neboť *„znalec nemohl být obviněným přece poučen a bez poučení nelze na znalecký posudek hledět jinak než pouze jako na listinný důkaz“*. Soudce evidentně netušil, že postačí, pokud znalecký posudek splňuje všechny náležitosti a prohlášení znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku.

8.12 Znalecký posudek

V trestním řádu je problematika znaleckého dokazování upravena v hlavě páté, oddílu čtvrtém v § 105 až § 111. Znalecký posudek je v souladu s § 105 trestního řádu vyžadován orgánem činným v trestním řízení, je-li k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení potřeba odborných znalostí. Privilegované je však odborné vyjádření, a pokud to pro složitost posuzované otázky není postačující, přibere orgán činný v trestním řízení a v řízení před

⁶⁸ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 35 s.

⁶⁹ Rozsudek VS v Olomouci sp. zn. 6 To 73/2009 ze dne 12. 11. 2009.

soudem předseda senátu znalce. „*Pojem složitosti určuje, že je to taková okolnost, při které je nutno vykonávat více znaleckých činností, za využití vyšších požadavků na odbornost znalce, a to s větším rozsahem metod a prostředků, aby výsledkem byl specifický odborný závěr ve znaleckém posudku v užším slova smyslu. Z praktického hlediska se rozumí, že jde o to, že k posouzení odborné otázky je třeba delší doby, přičemž k posouzení odborné otázky jsou potřebné dlouhodobé znalosti získané studiem odborné literatury, vlastními empirickými zkušenostmi, eventuálně potřeba konzultace s dalšími odborníky.*“⁷⁰

Na rozdíl od podavatele odborného vyjádření předpokládá kvalifikace znalce, jakožto zpracovatele znaleckého výstupu, podstatně vyšší míru znalostí a odbornosti, která je rámcově určena zákonem o znalcích a je zkoumána ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského soudu v řízení o jmenování znalce a o zapsání znalce do Seznamu znalců (viz kap. 9.1.1). Přestože je znalecký posudek zvláštním samostatným druhem důkazu, není ve vztahu k ostatním druhům důkazů v nadřazeném postavení.

Rozdíl oproti odbornému vyjádření je také ve finančním ocenění znaleckého posudku, po jehož vypracování si znalec účtuje od 100 Kč až 350 Kč za hodinu práce dle § 16 prováděcí vyhlášky, zatímco odměna za podání odborného vyjádření v trestním řízení činí 75 až 125 Kč za každou započatou hodinu dle vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 23/2002 Sb., kterou se stanoví výše odměny za odborné vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení, což je mnohem méně než za hodinu práce na znaleckém posudku.

Předností znaleckých posudků je, že jejich součástí musí být popis metod zkoumání a postupů. To, že ve znaleckém posudku musí znalec uvést popis zkoumaného materiálu či jevu, nalezená skutková zjištění a souhrn skutečností, které ho vedly k odpovědi na zadané otázky, významně přispívá k možnosti orgánu činného v trestním řízení hodnotit závěry znalce.

O vypracování znaleckého posudku jsou žádány výlučně osoby zapsané v Seznamu znalců, výjimečně znalci přibraní ad hoc.

Znalecké posudky mají být vyžadovány ve skutkově i odborně složitých věcech, kde se provádějí odborně vysoce náročná zkoumání i za použití sofistikovaných metod v mnoha případech i akreditovaných. Akreditované laboratoře musí mít k dispozici záznamy o příjmu důkazních prostředků, popisky k jejich balení a pečetění, protokoly o zkouškách a jejich

⁷⁰ Fryšták M., Krejčí Z. Postavení znalce v trestním řízení, 1. vyd. Masarykova univerzita, 2009, (Edice učebnic PrF MU č. 430) 92-93 s.

výsledky, tedy vše, co může být potřebné k nové analýze a interpretaci v případě např. revizního znaleckého zkoumání.

Znalecký posudek tak nesmí postrádat přehlednost, srozumitelnost, zpětnou přezkoumatelnost (z textů i výpočtů musí být patrné, jak se k nim znalec dopracoval), všechny pomocné výpočty, grafy apod. musí být součástí posudku (buď přímo v posudku, nebo přiloženy jako přílohy). Nezbytné je také významově a obsahově správné vymezení pojmů a objektivně definovaná terminologie. Pokud nelze terminologii s ničím ztotožnit, je potřeba zavést pro potřeby předmětného posudku vlastní terminologický slovník (pojmový aparát), kde jsou potřebné výrazy soustředěny, popsány a definovány.

Náležitosti znaleckého posudku jsou dány v ustanovení § 13 prováděcí vyhlášky. Jde zejména o popis zkoumaného materiálu, popř. jevů, souhrn skutečností, k nimž znalec při zpracování posudku přihlížel, vlastní (místní) šetření, zkoumání (výsledky šetření, postup výpočtu, výpočet, popis metodiky prací - vysvětlení použitých metod zkoumání, popis použitých prostředků a zařízení), vyhodnocení sporných materiálů, sumarizace výsledků měření a výpočtů, výčet otázek zadavatele a odpovědi na tyto otázky. Znalci se zpravidla uloží, aby znalecký posudek vypracoval písemně, přičemž zcela výjimečně se setkáváme s tím, že znalecký posudek není vyhotoven písemně, ale je znalcem při jeho výsledku nadiktován do protokolu. Pokud je znalecký posudek vyhotoven písemně, musí být sešit, jednotlivé strany očíslovány, sešivací šňůra připevněna k poslední straně posudku a přetištěna znaleckou pečeti. V souladu s ustanovením § 13 odst. 4 prováděcí vyhlášky připojí znalec na poslední straně písemného posudku „*znaleckou doložku, která obsahuje označení seznamu, v němž je znalec zapsán, označení oboru, v němž je oprávněn podávat posudky, a číslo položky, pod kterou je úkon zapsán ve znaleckém deníku.*“, např. takto:

Znalecká doložka znalce

Znalecký posudek jsem podal/a jako znalec jmenovaný rozhodnutím předsedysoudu v ze dne , č. j. Spr pro základní obor..... , odvětví , specializaci.....

Znalecký úkon je zapsán pod poř. číslem znaleckého deníku.

Znalečné a náhradu nákladů účtuji podle připojené likvidace na základě dokladů č

otisk kulaté pečeti

Datum:

podpis znalce

a znalecká doložka ústavu:

Znalecký posudek je podán znaleckým ústavem zapsaným v II. oddílu seznamu znaleckých ústavů jako ústavem jmenovaným rozhodnutím ministra spravedlnosti ČR ze dne 1. 1. 2015, č. j. pro obor kriminalistika, s rozsahem znaleckého oprávnění:a pro obor písmoznalectví, s rozsahem znaleckého oprávnění:.....

Znalecký úkon je zapsán pod poř. číslemznaleckého deníku.

Znalečné a náhrada nákladů je účtována podle připojené likvidace na základě dokladu č..... otisk kulaté pečeti

Datum: jméno a podpis ředitele(jednatele....)

Znalec je povinen písemný posudek, na požádání orgánu veřejné moci, osobně stvrdit, doplnit nebo jeho obsah blíže vysvětlit. Při ústním posudku podaném do protokolu uvedou se též údaje, které jsou předmětem znalecké doložky.

Součástí znaleckého posudku mohou být i přílohy, vždy řádně očíslovány (usnadní to orientaci v posudku) a připojeny pevnou vazbou k posudku (ev. číslovaný seznam příloh, strany příloh zahrnout do celkového počtu stran posudku).

Pokud znalec není plátcem DPH, stačí, když vystaví zadavateli posudku vyúčtování. Plátce DPH však musí vystavit daňový doklad se všemi náležitostmi podle platného zákona o DPH.

Proces zpracování znaleckého posudku zahrnuje včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatřování podkladů, vlastní průběh znaleckého zkoumání, zjišťování věrohodnosti teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, oprávnění použitých metod a způsob vyvozování závěrů. Celý proces znaleckého zkoumání by měl být také správně zadokumentován. Ze znaleckého posudku musí věrně vyplývat výchozí materiální situace – zkoumané věci, stopy, informace. Poté musí být zprostředkován průběh – metody, způsoby, prostředky a konečně výsledky činnosti znalce.⁷¹ Na základě rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 260/05 platí zásada deformace důkazu, tedy nesmí být vyvozována skutková zjištění, která nevyplývají z provedeného důkazu. Vždy musí probíhat vztah mezi znaleckým zjištěním a závěrem.

Někteří právníci hovoří o tom, že v aplikační praxi jde o tzv. nadužívání znaleckých posudků. Stejný názor zastával i zesnulý český ombudsman Otakar Motejl. Ten v tiskovém prohlášení ze dne 14. 11. 2007 uvedl, že „trend je takový, že soudci bez znaleckého posudku

⁷¹ Chmelík J. a kol. Místo činu a znalecké dokaování. Praha: Aleš Čeněk, 2005, s. 129.

téměř nerozhodnou, a výsledkem je až taková absurdita, že v podstatě nesoudí soudce, ale znalec“.⁷²

Znalec při výkonu znalecké činnosti pracuje se skutečnostmi týkajícími se trestné činnosti, se kterými se seznamuje až v průběhu trestního řízení. Na rozdíl od svědka, který získal informace o relevantních skutečnostech mimo rámec trestního řízení. Jestliže tedy byla svědkem určité události osoba, která by mohla být v dané trestní věci přibrána jako znalec, vyslechne se tato jako svědek a za osobu znalce se přibere osoba jiná. Spojení funkce znalce a svědka do jedné osoby je nepřípustné (R 46/1956, R 11/1977).

Význam znaleckého posudku jako specifického důkazu se zvýšil na základě výše zmíněné novely trestního řádu s účinností od 1. 1. 2002, kdy do trestního řádu bylo vloženo nové ustanovení umožňující procesní straně předložit vlastní znalecký posudek. Pokud dle § 110a trestního řádu tento znalecký posudek splňuje všechny zákonem požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, přistupuje k němu orgán činný v trestním řízení stejně, jako by se jednalo o znalecký posudek, který si vyžádal on. Do té doby se k takovému znaleckému posudku přistupovalo jako k listinnému důkazu. Teprve poté, co se znalec po zákonem stanoveném poučení na takový znalecký posudek odvolal, měl tento důkaz povahu znaleckého posudku. Zmiňovaná novela tento postup značně zjednodušila a svým způsobem přispěla k posílení aktivity procesních stran ve vztahu k možnosti navrhnout a předkládat orgánům činným v trestním řízení důkazy, a tyto v řízení před soudem provést.

Ačkoliv to stávající právní úprava explicitně nestanoví, znalecké posudky by měly být přezkoumatelné. Je to důležité zejména pro vyhodnocení tohoto důkazního prostředku orgány činnými v trestním řízení a zejména při hlavním líčení. Přezkoumatelný posudek je srozumitelný všem stranám a pro argumentaci soudu pádným důkazem, který žádná ze stran nemůže jednoduše zpochybnit. Posudek, který není zpracován tak, aby byl snadno přezkoumatelný, bývá příčinou zadávání revizních posudků a komplikuje soudní řízení. S tímto vědomím by měl znalec přistupovat ke každému posudku, i když není vyžádán soudem nebo jiným orgánem veřejné moci, nýbrž ze strany obhajoby, neboť i tento bude před soudem hodnocen. Z hlediska přezkoumatelnosti je potřebné uvádět nejen použité přístroje, laboratorní materiály, metody, ale také všechny postupy, výpočty nebo alespoň matematické

⁷² Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed. Brno: Masaryk University, 2010
<http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>

vztahy, na jejichž podkladě byly výpočty provedeny a následně zpracovány závěry. Posudek musí být sepsán laicky srozumitelně, s vyvarováním se nepřesností a s maximální úrovní závěrů, více jistých než pravděpodobnostních a nesmí vzbuzovat pochybnosti o jeho správnosti a úplnosti. Také může být v rámci revizního zkoumání primární posudek jiným znalcem objektivně zhodnocen. V novém zákoně o znalcích v § 28 je uvedeno, že „*podaný znalecký posudek musí být úplný, pravdivý a přezkoumatelný*“. A dále je stanoveno, že znalecký posudek kromě jiných náležitostí musí obsahovat „*odůvodnění v rozsahu umožňujícím přezkoumatelnost znaleckého posudku je-li to možné, přílohy potřebné k zajištění přezkoumatelnosti*“.

Kromě pojmu znalecký posudek se lze ještě někdy v aplikační praxi setkat s pojmem expertiza, respektive kriminalistická expertiza. Tento pojem je chápán různorodě, jednou jako synonymum pro znalecký posudek, jindy jako výsledek znaleckého zkoumání stojící vedle znaleckého posudku nebo jako proces utváření znaleckého důkazu– od rozhodnutí o nutnosti přibrat znalce, přes vlastní znalecké zkoumání a končící vlastním využitím výsledků zkoumání. V roce 1995 k pojmu expertiza uvádí doc. Konrád: „*Mnohé kriminalisticky významné informace obsažené v kriminalisticky významných objektech jsou orgánu činnému v trestním řízení nesrozumitelné. K vydělení takových informací z kriminalistických stop, jejich pochopení a využití v procesu odhalování, objasňování a dokazování trestných činů je třeba využít specifických metod, prostředků a znalostí z oblasti vědy, techniky, umění a řemesel, kterými disponuje omezený okruh specialistů. Proces vydělování informace, její zpřístupnění pro pochopení a využití v kriminalistické a soudní praxi je procesem poznání, který nazýváme expertiza.*“⁷³ O pár let později prof. Jan Musil definuje expertizu jako „*samostatnou kriminalistickou metodu, spočívající v systému úkonů a operací směřující k odhalení nebo objasnění skutečností důležitých pro dokazování v trestním řízení za použití odborných znalostí a metod z různých oblastí vědy, techniky, umění a řemesel.*“⁷⁴ Hmotně právní ani procesně právní předpisy tento pojem nepřevzaly. Pod významem slova expert chápe Padyšák pracovníka „*náležitě kvalifikace a specializace především z oboru kriminalistiky, mající oprávnění k expertizní činnosti působící na KÚP (tj. Kriminalistickém*

⁷³ Konrád Z. Kriminalistická expertiza. In: Porada, V. a kol.: Kriminalistika II. Vyd. PF UP Olomouc, 1995, 99-100 s.

⁷⁴ Musil J., Konrád Z., Suchánek J. Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, 308 s.

*ústavu) nebo na některém z OKTE. Expert se stává znalcem, jakmile je předvolán, aby před orgány činnými v trestním řízení a po složení znaleckého slibu vypovídal jako znalec.*⁷⁵

V samotné Policii ČR však používání pojmu expertiza a slov od něj odvozených, např. expert, expertizní, je několik let již na ústupu. Souvisí to s vydáním závazného pokynu policejního prezidenta č. 77/2009, kterým se upravuje věcná, funkční a místní příslušnost znaleckých pracovišť Policie České republiky. Tento interní akt řízení nově zakotvil pojmy znalecké zkoumání místo dosud užívaného pojmu expertiza a adjektivum znalecký namísto expertizní. V následujícím roce 2010 byl v jiném vnitřním předpise policejního prezidenta, zaměřeném na vzdělávání pracovníků znaleckých a kriminalistickotechnických pracovišť, zaveden nový pojem kriminalistický znalec místo dosavadního kriminalistický expert. Tím se Policie ČR vypořádala s terminologií, která možná byla vhodná k použití v době, kdy ještě znalecká pracoviště Policie ČR nebyla zapsána v seznamu znaleckých ústavů. Domnívám se, že v současnosti je pojem expertiza v souvislosti se znaleckou činností prováděnou v Policii ČR již překonán a pokud je někdy použit, tak jeho obsah rozhodně není chápán jednotně.

8.13 Závěry znaleckého zkoumání

Přesnost závěrů znaleckého posudku se vždy bude odvíjet od vstupních dat, tedy kvality a dostupnosti podkladů. V ideálním případě zajistí orgán činný v trestním řízení lege artis stopy z místa činu a procesně správně předměty související s trestnou činností – pomocí kterých, nebo na nichž byl trestný čin spáchán. Znalec má pak k dispozici úplné a bezvadné podkladové materiály, a může tak vybrat vhodné metody zkoumání. Pokud znalec nemůže dát na položenou otázku jednoznačnou odpověď, tedy závěr posudku nedosáhne nejvyššího standardu přesnosti, je nutné, aby se znalec slovně vyjádřil k přesnosti závěru – tedy, že uvedený závěr je vzhledem ke skutečnostem obsaženým ve znaleckém posudku v rovině vysoké či nízké pravděpodobnosti. To však nevylučuje, aby byla přesnost závěru vyjádřena matematicky, a to v těch případech, kdy je takové vyjádření adekvátní. Pravděpodobnost lze vyjádřit i slovně (např. malá, převažující, velká, pravděpodobnost blízká se jistotě), procenty, stupnicí (škálou) aj. Přiblížení znaleckých závěrů usnadní hodnocení důkazu orgány činnými v trestním řízení.⁷⁶

⁷⁵ Padyšák P. Využití odborných znalostí v kriminalistické praxi. In: Tiplice, M. Kriminalistická taktika, Policejní akademie ČR, Praha 1997, 27 s.

⁷⁶ Planka B. et al. Kriminalistická balistika. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 185 s.

V novém zákoně o znalcích (§ 28 odst. 5) je stanovena povinnost, aby v souladu s obecně uznávanými postupy a standardy obsahoval závěr posudku jednoznačné odpovědi na položené otázky; pokud podklady nebo metoda neumožňují znalci vyslovit jednoznačný závěr, uvede znalec skutečnosti snižující přesnost závěru.

Stupni určitosti nálezu znaleckého posudku se v minulých letech Kriminalistický ústav hodně věnoval. Před více než deseti lety proběhlo školení v problematice Bayesova teorému a vždy zde byly snahy o uvedení co možná nejpřesnějších závěrů znaleckého zkoumání. V praxi však existují situace, kdy nelze potvrdit jednoznačné rozuzlení v případě. Např. v problematice zkoumání ručního písma je znalec závislý na dodaných originálech a srovnávacích materiálech, zejména pokud jde o jejich množství, kvalitu a jejich vytvoření v čase. Pravděpodobnost můžeme chápat z hlediska kvantitativního (numerická, matematická, grafická), kterou lze získat kvantifikujícími metodami, nebo jako pravděpodobnost kvalitativní, jež je typická např. pro písmoznalectví. Zatím úroveň vědeckého poznání neumožňuje přesně vyjádřit hranici mezi pravděpodobností a jistotou. I když bude konkrétní znalecké zkoumání zcela algoritmizováno a vyjádřeno matematicky, stále bude mít hranice podmíněnou, pouze relativní hodnotu, která může být měněna a zpřesňována zdokonalováním metod vědeckého bádání.⁷⁷

JUDr. Křístek ve své publikaci uvádí k relevanci posudku tzv. Zákon dostatečného důvodu, z něž vychází „*deduktivní způsob uvažování, který je vlastní vyvozováním závěrů ve znaleckém posudku.*“ Ve znaleckém zkoumání jsou používány myšlenky a předpoklady, jež nejsou dostatečně logicky odůvodněny, a proto dochází k falešným závěrům, chybám a omylům.⁷⁸

8.14 Odborné vyjádření

Dle § 112 ods. 2 trestního řádu by odborné vyjádření mělo dokázat nebo vyvrátit dokazovanou skutečnost. K jeho privilegizaci došlo zásadní novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. Odborné vyjádření vypracuje osoba, která je odborně způsobilá v dané problematice. Touto osobou může být osoba fyzická i právnická vč. státních orgánů. Vyloučen není ani znalec. V aplikační praxi jsou však znalci přibíráni především k podávání znaleckých posudků. Důvodem je zpravidla považování významnější hodnoty

⁷⁷ Chmelík J., Kybic P., Státní zastupitelství, 2/2014, s. 18 an.

⁷⁸ Křístek L. Znalectví. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 268 s.

znaleckého posudku než důkazní síly odborného vyjádření zejména s ohledem na erudici zpracovatele.

Trestní řád nestanoví v § 105 striktní hranici, v jakých případech se vyžaduje znalecký posudek, nebo kdy postačí odborné vyjádření. Při rozhodování o druhu výstupu znaleckého zkoumání vychází orgán činný v trestním řízení především z odborné literatury a ustálené judikatury. Odborné vyjádření bude vyžadováno orgánem činným v trestním řízení v méně závažných případech s menší náročností na odbornost a vědomosti osoby, která odborné vyjádření podává, což však nevylučuje, že i znalec může být zpracovatelem odborného vyjádření. Půjde zpravidla o rutinní posuzování skutečností důležitých pro trestní řízení, které však již vyžadují určitou míru odborných znalostí. Odborné vyjádření pouze konstatuje výsledek posouzení, který orgán činný v trestním řízení nemá možnost přezkoumat a posoudit věrohodnost závěru odborného vyjádření. Požadavek na zpracování odborného vyjádření by měl být ve skutkově jednoduchých případech, kdy postačuje pouhé odborné posouzení věci bez prováděného zkoumání. Zejména jde o:

- a) posouzení hodnoty zboží či služeb (např. při krádeži v obchodě napíše prodavač odborné vyjádření s vyčíslením hodnoty, za které se zboží prodává, z čehož vylyne např. správné právní posouzení deliktu),
- b) výpočet množství alkoholu v krvi,
- c) popis méně závažných poranění osoby při vnějším ohledání lékařem a lékařské posouzení (protokol o lékařském vyšetření),
- d) stanovení výše bolestného,
- e) stanovení škody na motorovém vozidle,
- f) výsledky laboratorních testů na přítomnost různých látek včetně toxikologických analýz a další.

Takto to bylo konstatováno ve výkladovém stanovisku Nejvyššího státního zastupitelství č. 9/2003:

„Složitost posuzované otázky vyžaduje přibrání znalce, je-li k posouzení otázky potřebná delší doba, nutnost systematického studia příslušné odborné literatury, využívání zásadních empirických a teoretických poznatků, které je potřebné komplexním způsobem zpracovat, potřeba konzultace s dalšími odborníky apod. Bude tomu tak zpravidla i s ohledem na závažnost trestné činnosti, o kterou jde, z hlediska jejího rozsahu, mnohosti pachatelů, zvláštního způsobu provedení činu. O otázku, na kterou by dopadalo vymezení uvedené v

§ 105 odst. 1 věta druhá trestního řádu („pro složitost posuzované otázky není vyžádání odborného vyjádření postačující“), nejde, jedná-li se o otázky, které se často opakují, např. určování množství alkoholu v krvi propočtem, posouzení méně závažných poranění, ověření jednoduchých ekonomických propočtů u hospodářské trestné činnosti apod. V těchto případech by měla zcela jednoznačně převažovat odborná vyjádření.“

Bohužel tyto odborné názory nejsou dlouhodobě brány v potaz při přibírání policejních znaleckých ústavů ke znaleckému zkoumání. Tato pracoviště jsou od novely trestního řádu v roce 2001 přibírána v převážné většině ke zpracování odborných vyjádření, ačkoliv se mnohdy jedná o rozsáhlá znalecká zkoumání s vědeckou metodologií. Tuto situaci již reflektoval ústavní soud ve svém nálezu ze dne 15. srpna 2008 pod sp. zn. III ÚS 1076/08: „K vysvětlení těchto a dalších rozporů mohlo nepochybně přispět odborné zkoumání z oboru kriminalistické balistiky. Orgány činné v trestním řízení se o to sice pokusily, avšak procesně vadným postupem, a neúplné výsledky tohoto zkoumání nesprávně zhodnotily. Policejní orgán vyžádal u Odboru kriminalistické techniky a expertiz Správy hl. m. Prahy Policie České republiky dvě odborná vyjádření (č. l. 116, 136), která byla poskytnuta (č. l. 119, 138). Zpracovatel tohoto odborného vyjádření kpt. Ing. K. Z. byl u hlavního líčení před nalézacím soudem dne 23. 5. 2007 vyslechnut nikoliv jako znalec, nýbrž jako svědek. Tento zvolený postup odporuje kogentnímu ustanovení § 105 odst. 1 tr. ř. Vyžádání odborného vyjádření nebylo postačující, protože v tomto případě posuzované otázky z oboru kriminalistické balistiky byly velmi složité a bylo namíste přibrat znalce. Znalecké zkoumání složitých odborných otázek skýtá zásadně lepší předpoklady pro poskytnutí kvalitního a věrohodného důkazu než pouhé odborné vyjádření. To je garantováno preciznější a podrobnější procesní úpravou znaleckého dokazování v trestním řádu (včetně práv poskytnutých obviněnému v § 105 odst. 3 tr. ř. - právo vznášet námitky proti osobě znalce a proti formulaci otázek, což posiluje prvky kontradiktornosti řízení), vyššími nároky na ověřování odborné kvalifikace znalce zakotvenými ve zvláštních předpisech o znalcích (viz zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů), možnosti znalce požadovat přístup k relevantním informacím ze spisu a podílet se na provádění procesních úkonů (viz § 107 tr. ř.). Právní garancí za správnost znaleckého posudku je rovněž trestní odpovědnost znalce za trestný čin křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek podle § 175 tr. zák., která u zpracovatele odborného vyjádření neexistuje. Aniž by Ústavní soud chtěl jakkoli ovlivňovat konkrétní postup dokazování, domnívá se, že vzhledem k vysoké obtížnosti a závažnosti tohoto případu bylo namíste vyžádat znalecký posudek přímo

u vrcholového specializovaného znaleckého ústavu, kterým je Kriminologický ústav Praha Policie České republiky, v němž je k dispozici optimální personální a technické vybavení pro komplexní kriminalistické zkoumání. V tomto případě nelze přehlédnout ani to, že policejní orgán při prvním dožádání o odborné balistické vyjádření neposkytl odborníkovi všechny podklady a materiály, které k řešení položených otázek byly nezbytně potřebné, jako byl protokol o ohledání místa činu a fotodokumentace, a tyto podklady byly odborníkovi dodány až dodatečně s více než tříměsíčním zdržením. Za metodické pochybení lze pokládat i skutečnost, že k rekonstrukci činu dne 11. 7. 2006 byl přibrán jako konzultant jiný odborník (pplk. V. M.) než ten, který zpracovával odborné vyjádření (kpt. Ing. K. Z.).“

Bohužel musím konstatovat, že si následující léta nevzaly z této kauzy policejní orgány ponaučení ani přes snahu Kriminologického ústavu (byly rozeslány dopisy na krajská ředitelství policie i policejní útvary s celostátní působností s požadavkem na přibírání Kriminologického ústavu ve větší míře ke zpracování znaleckých posudků místo odborných vyjádření, ale bez valného efektu) a i nadále v převážné většině požadovaly po znaleckých ústavech Policie ČR zejména odborná vyjádření (např. v roce 2013 jich bylo zpracováno celkem 62 171 a představovaly 58% z celého objemu vyřízených zakázek). Vysvětlení je nasnadě, policejní orgán, objasňující trestní věc, neinformuje o přibrání znalce obviněného nebo jeho obhájce, tím pádem se nemusí zabývat jejich případnými námitkami proti osobě znalce nebo proti položeným otázkám, ubude mu administrativní zátěž a koneckonců až na výše uvedenou výjimku soudy odborná vyjádření respektují jako plnohodnotné důkazy.

Dle § 89 trestního řádu platí zásada volného hodnocení důkazů založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu, nelze proto privilegiovat žádný znalecký důkaz. Odborné vyjádření je vnímáno soudem jako listinný důkaz a je prováděno většinou přečtením v souladu s § 213 odst.1 trestního řádu.

Na rozdíl od znaleckého posudku není stanoven právním předpisem obsah a formální náležitosti odborných vyjádření, neobsahují postup zkoumání, popis metod a prostředků k němu použitých. V praxi policejních znaleckých ústavů jsou odborná vyjádření vypracována často ve formě zjednodušených znaleckých posudků.

Proti osobě znalce je možné vznést námitky, vůči zpracovateli odborného vyjádření to zákon nestanoví. Ačkoli jsou odborná vyjádření státními orgány poskytována orgánům činným v trestním řízení bezúplatně (policejní znalecké ústavy neúčtují těmto orgánům ani odměny za znalecké posudky), je jedním z důvodů nadužívání odborného vyjádření především neexistence povinnosti o dožádání znaleckého zkoumání o uvědomění stran. Orgán

činný v trestním řízení má přihlídnout k případné podjatosti zpracovatele odborného vyjádření (§ 105 odst. 2 trestního řádu), nemusí jej však poučit dle § 106 trestního řádu jako je tomu v případě příbrání znalce. Zpracovatel také nemá právo nahlížet do spisu nebo se účastnit vyšetřovacích úkonů či navrhopvat jejich provádění. Trestní řád nepočítá s možností vyslechnout zpracovatele odborného vyjádření k jeho obsahu, resp. výslech zpracovatele odborného vyjádření vůbec neupravuje. Ze stanoviska Nejvyššího státního zastupitelství č. 9/2003 také vyplývá, že *„Zpracovatele odborného vyjádření k obsahu tohoto vyjádření není možno zpravidla vyslýchat v procesním postavení svědka, neboť předmětem výslechu zde většinou není podání svědeckví o okolnostech spáchaného trestného činu zjištěných na základě smyslového vnímání, ale odborné posouzení skutečností důležitých pro trestní řízení. Na zpracovatele odborného vyjádření tak nebude dopadat ustanovení § 97 tr. ř.“* Soudní praxe je však jiná. Přestože trestní řád nezná výslech zpracovatele odborného vyjádření a soud by jej měl číst jako listinný důkaz, bývají většinou zpracovatelé odborných vyjádření za policejní znalecké ústavy vyslýcháni buď jako svědci nebo v lepším případě přibírání do znaleckého slibu a pak vypovídají před soudem jako znalci. V nově připravovaném trestním řádu by mělo dojít k zavedení nového institutu, kdy výslech zpracovatele odborného vyjádření bude prováděn jako výslech tzv. odborného svědka, čímž by byly odstraněny potíže vznikající v aplikační praxi, která nyní kolísá mezi výslechem takového zpracovatele jako „standardního“ svědka nebo jako osoby v postavení znalce.

Vzhledem k tomu, že na rozdíl od znaleckého posudku není v trestním řádu stanoven postup pro případ, je-li odborné vyjádření nejasné, neúplné, vnitřně rozporné, přichází v úvahu vyzvat zpracovatele k písemnému odstranění nedostatků odborného vyjádření, mohlo by také od něj být vyžádáno vysvětlení ústně, popř. i zpracování nového odborného vyjádření. I po formální stránce je odborné vyjádření mnohem jednodušší než znalecký posudek (tzn. bez popsaných postupů znaleckého zkoumání). U odborného vyjádření orgán činný v trestním řízení prioritně zajímá odpověď na položenou otázku, neposuzuje se jeho věrohodnost a objektivita, proto je mnohem méně časově náročnější než vypracování znaleckého posudku. Trestní řád nestanoví možnost zpracovatele odborného vyjádření nahlížet do spisů, účastnit se vyšetřovacích úkonů nebo vyžadovat zdravotnickou dokumentaci.

Podání odborného vyjádření je také jinak finančně ohodnoceno než vypracování znaleckého posudku. Zatímco odměna znalce činí dle prováděcí vyhlášky stále 100 až 350 Kč za hodinu práce, zpracovateli odborného vyjádření náleží 75 až 125 Kč za každou započatou hodinu dle vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 23/2002 Sb. Za těchto okolností není divu,

že soukromí znalci v běžné praxi podávají v trestním řízení odborná vyjádření naprosto ojediněle a v něm pak uvedou jen nejnütnější údaje a v dalším odkážou na případný znalecký posudek.

8.15 Trestné činy znalců

Znalec je při výkonu znalecké činnosti trestně odpovědný, protiprávním se může dopustit trestného činu křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek podle ustanovení § 346 trestního zákoníku. Toto ustanovení chrání nejen oprávněný zájem společnosti na řádném výkonu znalecké činnosti, ale rovněž i zájem na korektním zjištění skutkového stavu související trestní věci, aby v ní mohl soud spravedlivě rozhodnout. Pokud by byl znalecký posudek zpracován v rozporu s právními předpisy, došlo by k porušení zásady spravedlivého procesu, ale především by to mohlo zásadně ovlivnit vlastní rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení.

Ze současného znění vyplývá, že znalec může spáchat trestný čin jakýmkoli znaleckým posudkem. Nemusí se jednat o znalecký posudek vyžádaný státními orgány. Postačí, že znalec posudek vydal. Pachatelem trestného činu může být pouze znalec, který je zapsaný v seznamu znalců nebo i nezapsaný znalec, avšak příbraný v dané věci podle § 24 zákona o znalcích. K uplatnění trestní represe vyžaduje trestní zákoník nejen nepravdivost znaleckého posudku, ale musí jít o případy společensky škodlivé, a současně nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. To znamená, že skutek nebude kvalifikován jako přestupek podle zákona o znalcích.

Nejtěžší část dokazování ze spáchání trestného činu bude se subjektivní stránkou trestného činu. Znalec si musí být vědom, že jde o nepravdu nebo nesprávnost nebo o zamlčení a současně úmysl takovou nepravdu nebo nesprávnost uvést nebo okolnost zamlčet. Postačí úmysl eventuální. V rámci nepravdivého znaleckého posudku musí být znalci dokázán úmysl podat nepravdivý znalecký posudek (§ 13 odst. 2 trestního zákoníku), tedy nestačí zavinění z nedbalosti. Objektem trestného činu je zájem na řádné činnosti znalců a zvláště na správném zjištění skutkového stavu jako základu zákonného rozhodnutí soudů. Nepravdivý posudek je v rozporu s uvedeným zájmem. Proto tento znak bude nepravdivým posudkem naplněn vždy. Objektivní stránka trestného činu ukazuje, jak se trestný čin projevuje "navenek". Znalec podá nepravdivý, hrubě zkreslený nebo neúplný znalecký posudek v jakémkoli řízení, nemusí to být pouze trestní. Druhý odstavec upravuje výpověď znalce, nejedná se již o formu znaleckého posudku. Znalec nesmí uvést nepravdu o

okolnosti, která má podstatný význam pro rozhodnutí. Nesmí takovou okolnost ani zamlčet. To vše před soudem, státním zástupcem nebo policejním orgánem nebo před vyšetřovací komisí Poslanecké sněmovny.

Trestní odpovědnost se týká i zaměstnanců znaleckého ústavu, jde o institut jednání za jiného (§ 114 odst. 2 trestního zákoníku). Zákon o znalcích v § 22 vyžaduje, aby v posudku ústavu bylo výslovně uvedeno, kdo posudek vypracoval, a kdo jej může před soudem stvrdit. Zaměstnanec znaleckého ústavu má v tom případě stejné postavení jako znalec a před obhajobou posudku u soudu musí být poučen o následcích vědomě nepravdivého znaleckého posudku. Dále pro něj platí vše, co je uvedeno u trestní odpovědnosti znalce-fyzické osoby.

Zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, byl zaveden zcela nový institut trestní odpovědnosti právnické osoby. Právnická osoba se může dopustit i trestného činu nepravdivého znaleckého posudku. Pachatelem je právnická osoba, tedy znalecký ústav. Subjektivní stránka, objektivní stránka i objekt trestného činu jsou stejné jako u pachatele-fyzické osoby. Jestliže znalecký ústav spáchá trestný čin prostřednictvím zaměstnance, který napsal nepravdivý znalecký posudek, pak nastává trestní odpovědnost jak znaleckého ústavu, tak i fyzické osoby, která posudek zpracovala. V případě odsouzení hrozí znaleckému ústavu trest zákazu výkonu znalecké činnosti, který může být udělen na jeden rok až dvacet let nebo i zrušení znaleckého ústavu.

Pro úplnost dodávám, že znalci se mohou při výkonu své činnosti dopustit spáchání i jiných trestných činů uvedených v trestním zákoníku, např. podvodu (§ 209), zkrácení daně, poplapplatku a podobné povinné platby (§ 240), neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby (§241), přijetí úplatku (§ 331), zasahování do nezávislosti soudu (§ 335), pohrdání soudem (§ 336), neoznámení trestného činu (§ 368).

Ačkoliv v posledních letech již častěji než dříve, dochází k pravomocnému odsouzení znalců za spáchání trestného činu podle ustanovení § 346 trestního zákoníku, stále jde o počty případů v řádu jednotek ročně (bohužel z databáze vedené Ministerstvem spravedlnosti nelze získat přesný počet pravomocně odsouzených znalců, neboť v rámci téhož ustanovení trestního zákoníku jsou subsumováni i pravomocně odsouzení svědci pro trestný čin křivé výpovědi⁷⁹). V ostatních případech, kdy došlo k pochybení znalců, neunesou orgány činné v trestním řízení důkazní břemeno, neboť k zavinění skutkové podstaty tohoto trestného činu je třeba prokázat úmysl. Bez doznání znalce k úmyslnému jednání nebo zjištění zásadních

⁷⁹ Ševčík P., Ullrich L. Znalecké právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 40 s.

okolností, je velmi obtížné jej usvědčit. Znalec pochopitelně přizná jen to, co je zřejmé, tedy nedbalostní pochybení. Proto pro futuro by stálo za zamyšlení, zda by neměla být do skutkové podstaty implementována jako postačující i hrubá nedbalost.

Jeden z prvních případů kriminalizovaného znalce byl medializován až po roce 2000, kdy byl pravomocně odsouzen znalec, který ve znaleckém posudku významně nadhodnotil sbírku „drahých“ kamenů, jež měla sloužit jako jistina za úvěr. Poté co obchodní společnost zkrachovala a banka poskytující úvěr se chtěla hojit na prodeji této sbírky, ukázalo se, že skutečná hodnota sbírky je téměř nulová. Jednalo se samozřejmě o zcela nepravdivý znalecký posudek, kdy byla naplněna kvalifikovaná skutková podstata trestného činu dle § 346 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku, neboť tímto skutkem došlo ke způsobení značné škody.

V lednu 2018 byl zveřejněn případ znalce⁸⁰ - soudního psychiatra, který zpracoval znalecký posudek na osobu, kterou ani neviděl, natož aby ji vyšetřil. Bylo zahájeno trestní stíhání. Podaný nepravdivý znalecký posudek dokonce již stvrdil před soudem. Znalec přibraný obhájcem obžalovaného zpochybnil závěry předchozích posudků podaných psychiatrem a psycholožkou, kteří u poškozené potvrdili rozvinutou posttraumatickou stresovou poruchu způsobenou jednáním obžalovaného. Soudce jeho posudek vůbec nevzal v potaz a vyjádřil údiv nad tím, že takto renomovaný znalec diagnostikoval oběť, aniž by ji osobně vyšetřil. Znalec však zastává názor, že verbální komunikace s pacientkou pro vypracování znaleckého posudku není tím nejdůležitějším, že byl oponentním znalcem a že jednoduše dospěl k jinému závěru než jeho kolegové. Jednalo se však již o třetí takto vyhotovený znalecký posudek téhož znalce a soudce vyjádřil názor, že pokud nebude v trestním řízení znalec odsouzen, tak alespoň doufá, že mu bude ve správním řízení zastavena znalecká činnost. V zákoně není stanoven přesný postup pro znalce – psychiatra před zpracováním znaleckého posudku, logicky se však nabízí reálné vyšetření osoby za účelem relevantního posouzení psychického stavu a dále odkazují na vyjádření předsedy Psychiatrické společnosti ČSL JEP v kap. 6.1.

Začátkem roku 2019 byl po 8 letech od odsouzení vyviněn z trestného činu pohlavního zneužívání duchovní Adam Kuszaj, který byl odsouzen na základě smyšlené výpovědi údajné oběti a neodborného posudku znalkyně z oboru psychologie Vlasty Kulíškové. Ta se plně

⁸⁰ Policie stíhá psychiatra za posudek na ženu, kterou ani nevyšetřil - Novinky.cz. Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu [online]. Copyright © 2003 [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/policie-stiha-psychiatra-za-posudek-na-zenu-kterou-ani-nevysetril-40056634>

postavila za výpověď hocha obviňujícího kněze ze sexuálního zneužívání. Při obnově procesu však byl její znalecký postup označen za obskurní. V roce 2010 tehdy sedmnáctiletý hoch obvinil místního kaplana v Javorníku, že jej sexuálně zneužíval. Během následujícího vyšetřování vypracovala Kulíšková na hocha znalecký posudek, v němž tvrdila, že hoch mluví jednoznačně pravdu. Kaplan byl odsouzen k podmíněčnému odnětí svobody, osm dlouhých let žil s nálepkou sexuálního delikventa, nesměl se věnovat své kněžské profesi a živil se jako dělník. Znalkyně Kulíšková do svého posudku uvedla, že hoch je jednoduchý a neumí lhát, uvedenou věc by si prý neuměl vykonstruovat. Hoch požadoval původně po knězi 250 tisíc korun odškodného. Když před soudem probíhala obnova řízení, Kulíšková dál setrvala na svých závěrech, že posudek zpracovala zodpovědně, metody, které použila, jsou starší, ale ne špatné, navíc je doplnila svou dlouholetou praxí. Dokonce uvedla, že pokud by soud shledal posudek za mylný, počítá s ukončením činnosti znalce. Jiný znalec, který zpracoval doplnění jejího posudku, s kolegyní příliš nesouzněl. Soudu sdělil, že vyšetřovaný hoch své odpovědi účelově korigoval, až zkresloval. Osobnost vyšetřovaného označil za natolik patologicky strukturovanou, že není schopen podat věrohodnou výpověď. Nakonec okresní soud v Jeseníku rozhodl o vypracování revizního znaleckého posudku, který posloužil jako jeden z klíčových důkazů v obnoveném řízení. Revizní znalci v něm přitom posudek Kulíškové označili za nepřezkoumatelný a nevědecký a došli k závěru, že Kulíšková při práci překročila všechny hranice. Upozornili, že Kulíšková celý profesní život vyšetřovala v pedagogicko-psychologické poradně dětí s poruchami učení či chování, což je způsob práce zcela odlišný od diagnostiky osobnostních poruch a věrohodnosti osoby. Dle vyjádření mluvčí ostravského soudu, kde je Kulíšková zapsaná v seznamu znalců, psychologka svou znaleckou činnost neukončila.⁸¹ Ke dni dokončení rigorózní práce se znalkyně tohoto jména v seznamu znalců již nevyskytovala. V tomto případě spatřuji pochybení znalkyně, která měla odepřít vypracování posudku z důvodu své nekompetnosti (viz výše celoživotní pracovní zaměření znalkyně) s ohledem na požadovaný úkol pro znalce. Mohla se tak dopustit přestupku dle ustanovení § 25a odst. 1 písm. a) zákona o znalcích s odkazem na ustanovení § 8, které normuje, že znalec je povinen vykonávat znaleckou činnost řádně, ve stanovené lhůtě, oboru

⁸¹ Neodborný posudek znalkyně poškodil kněze obviněného ze zneužití - Novinky.cz. Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu [online]. Copyright © 2003 [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/neodborny-posudek-znalkyne-poskodil-kneze-obvineneho-ze-zneuzeni-40272657>

a odvětví, pro které byl jmenován. Za porušení této povinnosti lze znalci uložit pokutu až do výše 100 000,- Kč nebo vyškrtnutí ze seznamu.

V únoru 2017 rozhodl předseda Krajského soudu v Ústí nad Labem soud Luboš Dörfl o vyškrtnutí lékaře Radka Matlacha a Jiřího Závodského ze seznamu znalců. Jde o soudce, který se dlouhodobě zabývá problematikou činnosti znalců, působil také v Komisi pro znalectví, která se podílela na přípravě nového zákona o znalcích a v roce 2009 vydalo Nakladatelství C. H. Beck v Praze jeho publikaci „Zákon o znalcích a tlumočnících Komentář Mgr. Luboš Dörfl“. Důvodem vyškrtnutí výše uvedených znalců byl jejich posudek v kauze údajných vražd v nemocnici v Rumburku. Znalci došli k závěru, že bývalá zdravotní sestra Věra Marešová vraždila pacienty nitrožilním podáním nadměrného množství draslíku. Jejich posudek vyvrátili další znalci. Mluvčí soudu Marcela Trejbalová tehdy uvedla, že „*Vadný postup znalců a nesprávný závěr posudku vedl k vysoce nežádoucímu závažnému následku, který spočíval ve vyvolání trestního stíhání konkrétní osoby, jež byla posléze trestním soudem pravomocně zproštěna obžaloby ze spáchání šestinasobné vraždy,*“ Věra Marešová čelila obžalobě z vražd šesti pacientů v nemocnici v Rumburku. Obžaloba byla opřena právě o posudek obou znalců. Jejich závěry nejprve odmítl posudek obhajoby a následně i revizní znalecký posudek, který v případě nechal vypracovat soud. Nakonec byla zdravotní sestra pravomocně zproštěna viny. Soud dospěl k názoru, že se nepodařilo prokázat, že by se skutky vůbec staly.

U Matlacha šlo již o druhý sporný posudek. V případě Petra Kramného, kterého soud poslal na 28 let do vězení za vraždu manželky a dcery, zpracoval posudek pro obhajobu a odmítl v něm, že by oběti zemřely v důsledku zásahu elektrickým proudem. Před soudem mluvil o otravě. Stejně jako v případě Věry Marešové i tehdy jeho závěry zcela odmítl revizní znalecký posudek.⁸² V obou případech zareagoval nejrychleji správní orgán, tedy předseda krajského soudu a udělil trest vyškrtnutí ze seznamu. Pokud by však došlo k trestnímu stíhání znalců, bylo by obtížné unést důkazní břemeno v prokázání úmyslného zavinění.

Kriminalistický ústav zaznamenal před cca 10 lety nárůst revizního znaleckého zkoumání v oboru písmoznalectví, když v kauzách vždy figuroval znalecký posudek znalkyně Anny Grabowské, ať už ji přibraly v dané věci orgány činné v trestním řízení nebo obhajoba.

⁸² Soud vyškrtl ze Seznamu znalce, kteří chybovali v případě sestry z Rumburka - Seznam Zprávy. Seznam Zprávy [online]. Copyright © 1996 [cit. 26.06.2020]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/soud-vyskrtl-ze-seznamu-znalce-kteri-chybovali-v-pripadu-sestry-z-rumburku-12727>.

Zjistili jsme, že jde o znalkyni, která v 90. letech minulého století, kdy ještě nebyla stanovena striktní pravidla pro ustanovení znalce, byla jmenována pro obor, školství a kultura, odvětví psychologie, specializace grafologie. Znalkyně dosáhla středoškolského vzdělání na střední průmyslové škole strojírenské. Protože orgány veřejné moci nerozlišovaly grafologii od grafického zkoumání ručního písma (podrobněji v kap. 9.1.4), začaly přibírat tuto znalkyni i v trestním řízení zejména ke zkoumání pravosti ručního písma a podpisů. Na rozdíl od policejních znaleckých ústavů měla kratší dobu zpracování znaleckých posudků. Odměny, které jí Policie ČR několik let vyplácela, dosáhly v řádech statisíců korun českých. Následným revizním zkoumáním v Kriminalistickém ústavu bylo zjištěno, že závěry jejich znaleckých zkoumání byly vysoce neodborné, diletantské a ti, kterým byla její kvazi znaleckou činností způsobena újma, se začali bránit soudně. Znalecká činnost A. Grabowské byla pozastavena, bylo jí sděleno obvinění ze spáchání trestného činu podle § 346 trestního zákoníku – Křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek. Bohužel se soudu nepodařil prokázat úmysl obžalované a byl vydán osvobozující rozsudek podle § 226 písm. b) trestního řádu, když byla v plném rozsahu zproštěna obžaloby. Není bez zajímavosti, že soud se v odůvodnění rozsudku rovněž zabýval i odbornou způsobilostí znalkyně Anny Grabowské k vypracovávání znaleckých posudků z oboru ručního písma, kterou Kriminalistický ústav v rámci revizního znaleckého posudku napadal. Porovnáním několika soudních spisů soud zjistil a následně i konstatoval, že problematiku vztahu grafologie a písmoznalectví nemají vyjasněnou ani orgány činné v trestním řízení. Nicméně i díky této kauze zaměřily na činnost A. Grabowské svoji pozornost příslušné správní orgány. Do doby odevzdání této práce je však znalkyně v Seznamu znalců stále zapsána.

Soud vystihl problematickou situaci v odvětví zkoumání ručního písma. Různá podvodná jednání dovršená falšováním podpisů mohou rozklíčovat znalci, kteří dokáží stanovit pravost textu či podpisu např. na směnce či závěti. Vždy také záleží na dostatku a kvalitě srovnávacího materiálu. Velká většina znalců specializujících se na problematiku ručního písma se rekrutuje z řad bývalých kriminalistických znalců Kriminalistického ústavu nebo odborů kriminalistické techniky a expertiz krajských ředitelství policie. Tato specializace se totiž na žádné vysoké škole v České republice nevyučuje, kriminalističtí znalci musí projít dlouhou přípravou popsanou v kap. 9.2 a navíc jejich zaučování pod vedením zkušeného znalce je delší než u kolegů ostatních odvětví právě z důvodu absence studia vysokoškolského oboru. Od orgánů veřejné moci je příliš mnoho požadavků na malý počet znalců. Někteří znalci, kteří opustili řady Policie ČR před 15 a více lety, si bohužel neosvojili

mnohé nové metody zkoumání, nezahrnují do svých posudků velmi názornou fotodokumentaci, nemají ani k dispozici nové přístrojové vybavení (např. obrazový software LUCIE ke zjišťování prŕpisů) a nemohou tak obstát podle nejnovějších trendů v kvalitně provedeném ústavním zkoumání. Přesto dál působí ve znalecké obci a vytvářejí znalecké posudky. Jejich závěry pak ale mnohdy neodpovídají skutečnosti, dotčená strana se hájí a přibírá nového znalce. Ten dochází k opačnému závěru než první znalec a na Kriminalistickém ústavu se vrší žádosti o revizní znalecká zkoumání a jejich následné obhajování u soudu. To nebývá vůbec jednoduché, protože první znalci urputně obhajují své závěry s odkazem na desetiletí praxe, kdy závěry jejich posudků nebyly v minulosti nikdy nikým zpochybněny.

V televizním pořadu Reportéři byla před časem natočena reportáž s bývalým písmoznalcem Kriminalistického ústavu p. Valeškou, který zájemkyni o znalecký posudek (šlo o nastroženou reportérku České televize) poskytl závěry, které po něm požadovala a zároveň přiznala, že budou vycházet z nepravdivých premis. Ačkoliv byl celý průběh jejich dohody zdokumentován a odvysílán v České televizi, pro úmyslně chybujícího znalce neměl vůbec žádnou dohru. Jeho účelově chybný posudek, kterým mohla být druhá strana v soudním řízení velmi poškozena (šlo o rozdělení společného jmění bývalých manželů), nebyl řešen ani jako přestupek podle zákona o znalcích, natož jako trestný čin podání vědomě nepravdivého znaleckého posudku podle ustanovení § 346 trestního zákoníku.

9 Znalci

9.1 Znalec – fyzická osoba

Celé znalecké dokazování stojí a padá s osobou znalce. Jeho úlohou je poskytnutí nezávislého a neutrálního hodnocení věci, osoby, jejich souvztažnosti nebo určitého děje či procesu založeného na odborných znalostech. Vždy by mělo jít o odborníka (v případě právnické osoby, resp. znaleckého ústavu, o instituci uznávanou na základě její erudice) mezi ostatními co možná nejvýše vzdělaného a s praktickými zkušenostmi, které nelze získat pouze studiem, ale faktickou aplikací naučených vědomostí doprovázených vlastními poznatky a jejich konfrontací s reálným děním, jehož odbornost by měla významně překračovat běžnou kvalifikaci i znalosti a tím garantovat jeho kvality. Tyto osoby nemohou ustrnout ve svém vzdělávání, ba právě naopak, své znalosti musí neustále zdokonalovat a rozvíjet.

Rozhodně musíme odlišit znalce od svědka, který se pouze vyjadřuje ke skutkovým okolnostem. Zatímco u znalecké činnosti jsou vyžadovány hluboké odborné znalosti daného oboru, kde předpokladem je ukončené vysokoškolské vzdělání a soustavné zdokonalování a sebevzdělávání znalce, k podání odborného vyjádření bude zpravidla způsobilá i osoba, která disponuje odbornými znalostmi v oboru, přičemž její dosažené vzdělání není nikterak zjišťováno.

Znalec je v České republice poměrně silně legislativně zakotven. Jeho povinnosti nespočívají pouze v činnosti pro orgány veřejné moci, ale též pro potřeby fyzických a právnických osob v rámci soukromého styku. Znalcem je ve smyslu zákona o znalcích osoba, kterou do této funkce jmenoval pro konkrétní obor, odvětví a specializaci ministr spravedlnosti (pokud jde o pracovníky znaleckých ústavů zapsaných ve II. oddíle Seznamu ústavů), nebo předseda krajského soudu v rozsahu, v němž k tomu byl ministrem spravedlnosti pověřen. Informaci o tom, zda je konkrétní osoba znalcem či nikoliv, je možné ověřit v Seznamu znalců, který vede krajský soud, v jehož působnosti má osoba trvalý pobyt, a také Ministerstvo spravedlnosti za celou Českou republiku a uveřejňuje jej na svých internetových stránkách (www.justice.cz).

9.1.1 Podmínky pro jmenování znalce – fyzické osoby

Návrh na jmenování znalcem může podat buď žadatel sám, nebo jej může podat orgán veřejné moci, vědecká instituce, vysoká škola či jiná organizace, která v daném oboru a odvětví působí. Fyzická osoba, která má zájem o jmenování znalcem, musí splnit následující zákonné podmínky:

1. je státním občanem České republiky, občanem jiného členského státu Evropské unie, kterému bylo vydáno potvrzení o přechodném pobytu nebo povolení k trvalému pobytu na území České republiky, nebo státním příslušníkem jiného než členského státu Evropské unie, kterému bylo vydáno povolení k trvalému pobytu na území České republiky,
2. je způsobilá k právním úkonům v plném rozsahu (jde de facto o synonymum k pojmu „svéprávnost“, kterou zavedl nový občanský zákoník provedený zákonem č. 89/2012 Sb. a v § 5 nového zákona o znalcích je použit již tento pojem),
3. je bezúhonná,
4. nebyla v posledních 3 letech vyškrtuta ze seznamu znalců a tlumočnicků pro porušení povinností podle tohoto zákona,
5. má potřebné znalosti a zkušenosti z oboru, v němž má jako znalec působit, především ta, kdo absolvovala speciální výuku pro znaleckou činnost, jde-li o jmenování pro obor, v němž je taková výuka zavedena,
6. má takové osobní vlastnosti, které dávají předpoklad pro to, že znaleckou činnost může řádně vykonávat,
7. se jmenováním souhlasí.

Pokud jde o podmínku bezúhonnosti, nesmí být tato osoba odsouzena za úmyslný trestný čin nebo nedbalostní trestný čin spáchaný v souvislosti se znaleckou činností, pokud se ovšem na ni nehledí, jako by nebyla odsouzena.

Dle mého názoru, podpořeném zkušenostmi z praxe, není zcela správné, že ani rozsáhlá novela zákona o znalcích, provedená zákonem č. 444/2011 Sb., kterým se mění zákon o znalcích a tlumočnících, neupřednostnila a nespecifikovala úroveň vzdělání zájemců o znaleckou práci jako nejvýznamnější předpoklad k provádění znalecké činnosti. Znalci by měli kromě dosaženého úplného vysokoškolského vzdělání být špičkoví pracovníci ve svém oboru – nejlepší z nejlepších. Vždyť i na základě jejich výstupů je v trestním řízení rozhodováno o vině či nevině člověka a stanovován druh a výše trestu.

Vzhledem k výše uvedenému, zejména k chybějícímu jednoznačnému zakotvení kvalifikačních kritérií, panuje v posledních letech i v současné době bohužel nejednotný postup krajských soudů při jmenování nových znalců. Každý z nich jmenuje znalce na základě vlastních měřítek, mnohdy odlišných od ostatních soudů. Uvedu několik příkladů nesprávné praxe, které jsou mi známy:

- osoba neuspěla o jmenování znalcem u soudu, v jehož obvodu měla trvalý pobyt, protože nesplnila předpoklad zde nastavené délky praxe a zcela bez problému byla jmenována znalcem soudem, do jehož obvodu si po prvním odmítnutí přehlásila trvalý pobyt,
- žadatel o jmenování znalcem neuspěl v oboru kriminalistika u příslušného soudu, a tak se obrátil přímo na Ministerstvo spravedlnosti a bez jakéhokoliv ověřování jeho odbornosti byl někdejší ministrem jmenován znalcem, přestože nešlo o pracovníka znaleckého ústavu, jak předpokládá prováděcí vyhláška k zákonu o znalcích,
- krajský soud zamítl žádost policisty – kriminalistického technika o jmenování znalcem v oboru kriminalistika, ačkoliv tento byl absolventem Policejní akademie ČR v magisterském studiu i tří měsíčního specializačního kurzu Policie ČR pro zajišťování stop na místě činu, tuto odbornou práci vykonával již 20 let a současně byl vedoucím oddělení kriminalistické techniky; soud zcela nepochopitelně trval na vzdělání chemického nebo technického směru.

Kriminalistický ústav coby největší znalecká instituce v České republice v oboru kriminalistika býval dříve požádán Ministerstvem spravedlnosti i Krajským soudem pro Středočeský kraj o stanovisko k žadatelově kvalifikaci pro tento znalecký obor.

Podle § 16 zákona o znalcích může ministr spravedlnosti zřídit své poradní orgány, jejichž členy jmenuje z řad znalců. Ačkoliv to zákon nepředpokládá, takové poradní sbory si zřídili i někteří předsedové krajských soudů, neboť problematika znalectví je poměrně administrativně (jmenování znalců, přerušování či ukončování jejich činnosti, kontrola znaleckých deníků, správní řízení v oblasti přestupků) i věcně náročná (výběr znalců). Poradní sbor pomáhá předsedovi krajského soudu před rozhodnutím o jmenování znalce shromáždit podklady dokládající znalcovu erudici, odborné zkušenosti i znalosti z oblasti znaleckého práva.

V novém zákoně musí být zájemce o znaleckou činnost odborně způsobilý k výkonu znalecké činnosti, což bude ověřováno zejména vstupní zkouškou zároveň musí být dostatečná odbornost zajištěna i požadovanou délkou praxe a vzděláním. Tyto kvalifikační požadavky jsou upraveny v ustanovení § 8 nového zákona a blíže budou specifikovány příslušnou vyhláškou Ministerstva spravedlnosti pro jednotlivé obory a odvětví. Od těchto nároků nebude možno se odchýlit. Dle důvodové zprávy k novému zákonu se jeví tento krok v souvislosti se zavedením právního nároku na jmenování znalcem jako nezbytný k zachování vysokého standardu výkonu znalecké činnosti.

9.1.2 Znalec ad hoc

Zákon o znalcích počítá v ustanovení § 24 s institutem tzv. znalce ad hoc (pro jednotlivý případ). Důvodem je situace, kdy pro některý obor není žádný znalec do Seznamu znalců zapsán, nebo zapsaný znalec nemůže požadovaný znalecký úkon provést, nebo by provedení úkonu zapsaným znalcem bylo spojeno s nepřiměřenými obtížemi nebo náklady. Zapsaný znalec může působit dlouhodobě např. na zahraniční vysoké škole, nebo být nemocný a jeho ustanovení pro daný případ může přijít v době, kdy si ještě nepožádal o přerušování výkonu znalecké činnosti. Orgán veřejné moci pak v souvislosti s takovými okolnostmi může ustanovit znalcem osobu, která sice není zapsána do Seznamu znalců, ale má potřebné odborné předpoklady pro to, aby podala posudek. S ustanovením musí tato osoba souhlasit a složit slib podle § 6 odst. 2 zákona o znalcích do rukou orgánu, který ji ustanovil.

9.1.3 Znalecký slib

Znalecký slib, který je ve stejném znění platný již od účinnosti zákona o znalcích, je strážlivý, odpovídá i současným požadavkům demokratické občanské společnosti, a tudíž zcela nadčasový:

"Slibuji, že při své znalecké (tlumočnické) činnosti budu přesně dodržovat právní předpisy, že znaleckou (tlumočnickou) činnost budu konat nestranně podle svého nejlepšího vědomí, že budu plně využívat všech svých znalostí a že zachovám mlčenlivost o skutečnostech, o nichž jsem se při výkonu znalecké (tlumočnické) činnosti dozvěděl."

Obdobné znění znaleckého slibu je zakotveno i v ustanovení § 5 odst. 2 nového zákona: *„Slibuji, že při své znalecké činnosti budu dodržovat právní předpisy, že znaleckou činnost budu vykonávat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, nezávisle a nestranně, že budu plně využívat všech svých znalostí a dbát o jejich rozvoj a že zachovám mlčenlivost o skutečnostech, o nichž jsem se při výkonu znalecké činnosti dozvěděl.“*

Při své pedagogické činnosti občas narážím na stesky studentů, že si vybrali ke studiu Vysokou školu chemicko-technologickou, protože jim nekonvenují humanitní vědy, a zcela překvapivě se mají učit právo. Využívám tedy znění znaleckého slibu jako argumentu, že budou-li po studiu forenzích analýz věnovat laboratorní práci např. ve znaleckém ústavu, musí se předně seznámit s odpovídajícími právními předpisy, než se zaváží k jejich dodržování. Aby pochopili systém práva, je třeba projít právními základy od právních systémů přes prameny práva až k jednotlivým druhům právních disciplín.

9.1.4 Povinnosti znalce při výkonu znalecké činnosti

Znalci jsou zákonem povinováni vykonávat znaleckou činnost řádně, ve stanovené lhůtě, v oboru a odvětví, pro které byli jmenováni. Jakkoliv se zdá tato premisa zcela logická, existují v praxi příklady, kdy v jiné souvislosti výše zmíněná znalkyně zapsaná v oboru kultura a školství, odvětví psychologie, specializace grafologie byla přibrána orgánem činným v trestním řízení pro identifikaci pisatele ručního písma a bez námítky zpracovala v tomto odvětví znalecký posudek. Jde o pochybení jak orgánu veřejné moci, který nemá jasno v náplni odvětví zkoumání ručního písma, tak i ze strany znalkyně, která měla namítnout svoji nekompetenci. Troufám si tvrdit, že zde pochybil i krajský soud, který pro specializaci grafologie nechal znalkyni zapsat. Jde, dle mého názoru, o nevědeckou disciplínu (stanovuje povahové vlastnosti pisatele pouze na základě jeho písemného projevu, což nelze vědecky přezkoumat), která má ke zkoumání ručního písma ve vztahu k identifikaci pisatele (zde jde výhradně o exaktní technicistní zkoumání jednotlivých tahů písma komparovaného s vytipovaným srovnávacím materiálem) stejně daleko jako astrologie (zabývá se možným vlivem dění na obloze na dění na Zemi) k astronomii (věda založená na pozorování vesmíru a kosmických těles). Vzhledem k těmto souvislostem bychom se mohli dočkat zápisu do Seznamu znalců např. v oboru výklad karet nebo numerologie. Pod hrozbou sankce za přestupek nemůže znalec zpracovat posudek v jiném oboru, než je zapsán.

Znaleckou činnost jsou znalci oprávněni vykonávat i mimo obvod krajského soudu, v jehož Seznamu znalců jsou zapsáni. Orgány veřejné moci ustanovují zpravidla znalce, který je zapsán v seznamu toho krajského soudu, v jehož obvodu má orgán veřejné moci sídlo nebo pracoviště, a to po předchozím projednání se znalcem.

Kromě pozastavení, příp. zániku znaleckého oprávnění a námítky podjatosti je znalec povinen vždy podat posudek, jestliže byl o to požádán orgánem veřejné moci. Kdyby bez vážného důvodu znalec odmítl provést úkon, sdělí to orgán veřejné moci krajskému soudu, v jehož seznamu je znalec zapsán. Je-li podáván posudek písemně, musí být každé jeho vyhotovení podepsáno, sešivací šňůra připevněna k poslední straně posudku a přetištěna znaleckou pečeti.

Kromě zmíněných povinností jsou znalcům také stanoveny trestním řádem dva zásadní zákazy: jde o zákaz hodnocení důkazu a zákaz vyjadřovat se k právním otázkám (viz kap. 8. 7). Poměrně často přibírají v trestním řízení policejní orgány i civilní znalce, ačkoliv ve stejných oborech a odvětvích jsou zapsána policejní znalecká pracoviště. Důvodem jsou

zejména kratší dodací lhůty znaleckého výstupu, neboť v některých odvětvích trvá provedení znaleckého zkoumání až 1 rok (např. písmoznalectví).

Ve výjimečných případech, jestliže to je k podání posudku nezbytné, je dle § 14 zákona o znalcích povinna organizace, u níž znalec pracuje, nebo též jiná organizace, která má potřebné přístroje, zařízení a materiály, poskytnout znalci na jeho žádost jejich použití. Výjimka z této povinnosti je dána pouze organizacím, které plní zvláštní úkoly ve veřejném zájmu. Toto ustanovení bylo poplatné v době, kdy znalci byli do výkonu funkce navrhováni zejména organizacemi, u nichž pracovali, ekonomika našeho státu byla centrálně řízená a téměř neexistovalo soukromé vlastnictví. Nový zákon o znalcích stanoví znalci již v době jeho žádosti o zápis mít odpovídající materiálně technické zázemí a přístrojové vybavení, které dává záruku řádného výkonu znalecké činnosti bez potřeby nutit třetí subjekt zapůjčovat svoje vybavení. Je otázkou, jak toto bude řešeno u soudních lékařů, kteří si jistě nebudou ve svých obydlích zřizovat a vybavovat pitevní sály.

Organizace má vůči znalci nárok na náhradu nákladů, které jí použitím přístrojů, jiných zařízení a materiálů vznikly. Je mi ze strany znalecké komunity známo, že toto ustanovení je využíváno např. zdravotnickými zařízeními, kdy zejména soudní lékaři při výkonu soukromé znalecké praxe provádějí pitvu těla a související úkony (odběr pitevních materiálů, jejich laboratorní analýza aj.) na pitevně a z odměny, kterou získají za provedení znalecký posudek, odevzdají část nemocnici.

Povinností znalců je vést znalecký deník v listinné nebo elektronické podobě, do nějž si obligatorně zapisují:

- provedení všech posudků (tlumočnických úkonů),
- jejich předmět,
- pro koho byla činnost provedena,
- výši odměny a výloh,
- den jejich proplacení.

9.1.5 Konzultant znalce

Znalec je ze zákona povinen vykonávat svou činnost osobně, ledaže by si přibral konzultanta k posuzování zvláštních dílčích otázek; tuto okolnost spolu s důvody, které k ní vedly, musí uvést v posudku. Institut konzultanta je upraven v § 10 odst. 2 zákona o znalcích. Konzultant může posuzovat zvláštní dílčí věci a jeho znalosti dílčí problematiky musí být hlubší než znalosti znalce. Musí se svým působením v roli konzultanta souhlasit.

Konzultantem, který byl přibrán znalcem k posouzení zvláštních dílčích otázek, může být osoba odborně způsobilá k posouzení těchto otázek důležitých pro podání znaleckého posudku, i když není zapsána do Seznamu znalců.

Odpovědnost znalce není dotčena ani v oné části posudku, o níž bylo konzultováno. Pokud znalec konzultanta přibere, má nárok na náhradu nákladů s tím spojených podle § 18 zákona o znalcích jen tehdy, jestliže orgán veřejné moci, který jej znalcem ustanovil, s přibráním konzultanta vyslovil souhlas.

Osoba konzultanta není v zákoně o znalcích definována. Z judikatury vychází názor, že nejde o osobu určenou např. k vykonávání pouze pomocných prací, nýbrž o odborníka na úrovni znalce, který však sám nemusí být jako znalec zapsán. Má znalci pomoci vyřešit dílčí odborné otázky, ke kterým není znalec erudován, ale které úzce souvisí s povahou úkolu, který je znalci zadán. Jde o oblasti, které přesahují do jiného odvětví nebo specializace. Stanovisko konzultanta by mělo sloužit jako podklad pro odpověď na některou ze zadaných otázek, ale odpovědnost znalce není dotčena ani v oné části posudku, o níž bylo konzultováno (§ 10 odst. 2 věta druhá zákona o znalcích). V odborné literatuře byl publikován názor, že *„znalec tedy nemůže odpověď na zadanou otázku postavit pouze na stanovisku konzultanta, ale musí být schopen z dalších podkladů nebo svého celkového nálezu dospět k samostatnému závěru, který je schopen ověřit a obhájit“*⁸³.

S odkazem na moje mnohaleté působení právníka ve znaleckém ústavu si dovoluji vyslovit názor, že toto ustanovením je, eufemisticky vyjádřeno, mírně kontroverzní. Nelze logicky požadovat odpovědnost znalce za odborné věci, kterým nerozumí a nemůže je sám odborně ověřit, či zkontrolovat. V praxi jsem se přesvědčila, že někdy lze expertní téma rozdělit na otázky jednotlivým znalcům a pak je na orgánu činném v trestním řízení, aby si závěry spojil, případně se k ukončení věci dobral výsledky jednotlivých znalců. Např. naše znalecké pracoviště bylo v souvislosti s tzv. „lihovou aférou“ požádáno o znalecké zkoumání ohledně chemického složení zabaveného alkoholu a rovněž zkoumání kolků osvědčující původ lihoviny v láhvi. Původně řešil policejní orgán s naším ústavem možnost přibrání konzultanta Generální ředitelství cel, které je pro kriminalistickou technickou expertizu dokladů a písemností zapsáno jako znalecký ústav ve II. oddíle. Nakonec jsme doporučili dožadujícímu policejnímu orgánu rozdělit znalecké otázky dvěma samostatným znaleckým

⁸³ Dörfl L. Zákon o znalcích a tlumočnících: komentář. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 72.

subjektům, kdy si každý ručí za závěry zkoumání v rámci své věcné působnosti. Toto rozhodnutí korespondovalo s následujícím judikátem:

"Znalec přibraný podle § 105 odst. 1 TŘ je podle § 10 odst. 2 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, je oprávněn přibrat si konzultanta k posuzování zvláštních dílčích otázek, jestliže to vyžaduje povaha věci. Přitom musí postupovat tak, aby jeho odpovědnost znalce nebyla dotčena ani v té části posudku, o níž bylo konzultováno. To znamená, že sice není vyloučeno, aby konzultant byl odborníkem z jiného oboru, než je znalec, jeho úkolem však musí být jen posouzení dílčí otázky z tohoto jiného oboru, jež tvoří podklad pro posudek z oboru znalce. V případě, kdy je k objasnění více skutečností důležitých pro trestní řízení třeba odborných znalostí z více oborů a nejde jen o dílčí otázky v uvedeném smyslu, je nutné postupem podle § 105 odst. 1 TŘ přibrat znalce z každého z těchto oborů."⁸⁴

Konzultant může posuzovat jen dílčí otázky, jestliže to vyžaduje povaha věci. Úlohou konzultanta proto nemůže být vypracování znaleckého posudku namísto znalce.

Konzultant však může být odborníkem z jiného oboru, než je znalec, jeho úkolem však musí být jen posouzení dílčí otázky z tohoto jiného oboru, jež tvoří podklad pro posudek z oboru znalce. Pokud se nejedná jen o dílčí otázky z jiného oboru, avšak je třeba odborných znalostí z více oborů, je nutné přibrat v trestní věci znalce z každého z těchto oborů. Přibrání konzultanta ustanoveným znalcem k posouzení dílčích otázek znamená společné projednání těchto otázek znalcem s další osobou.

Od roku 2011 vznikla znalci povinnost (§ 10a zákona o znalcích), písemně poučit konzultanta a další osoby, které se na znalecké činnosti podílely o povinnosti mlčenlivosti.

9.1.6 Mlčenlivost znalce

Další povinností znalce, která byla do zákona implementována až rozsáhlou novelou zákona č. 444/2012 Sb., je zachováváním mlčenlivosti o skutečnostech, o kterých se dozvěděl v souvislosti s výkonem své znalecké činnosti, a to i po jejím skončení. Získané informace však mohou použít přiměřeným způsobem pro vědecké nebo vzdělávací účely. Mlčenlivosti jej může zprostit orgán veřejné moci, který jej ustanovil, nebo ten, pro nějž znaleckou činnost na základě smlouvy vykonal. Stejný rozsah mlčenlivosti se vztahuje i na konzultanty apřípadně další osoby, pokud se na znalecké činnosti podílely (např. laboranti). O tom je však znalec musí písemně poučit. Mlčenlivosti může tyto osoby zprostit orgán veřejné moci, který znalce ustanovil, nebo ten, pro nějž znalec znaleckou činnost na základě smlouvy vykonal.

⁸⁴ NS Rt 20/2000 4 To 70/98 ze dne 26. 2. 1998.

9.1.7 Nestrannost znalce

Pojmovým znakem výkonu znalecké činnosti je vedle zásady odbornosti a mlčenlivosti také zásada nestrannosti. Nestrannost znalce je definována v § 11 zákona o znalcích. V tomto ustanovení je taxativně vymezeno, že znalec nesmí mít poměr ke zkoumané věci, k orgánům provádějícím řízení a k účastníkům nebo jejich zástupcům. Pokud má znalec za to, že je pro svůj poměr k projednávané věci nebo k orgánům provádějícím řízení nebo k účastníkům podjatý, neprodleně to oznámí; stejnou povinnost mají i účastníci řízení. O tom, zda znalec je z daného případu vyloučen, rozhoduje orgán, který jej pro podání posudku ustanovil.

Zaznamenala jsem případy, kdy se obhájci obviněného se snažili zpochybnit nestrannost kriminalistického znalce, který na místě činu zajišťoval stopy a následně pak prováděl znalecké zkoumání. Stejně tak byl zaregistrován pokus označit Kriminalistický ústav za podjatý znalecký subjekt, a to jen z důvodu, že je zařazen v organizační struktuře Policie ČR, a tudíž je u něj údajně předpoklad podjatosti k policejním orgánům provádějícím objasňování trestní věci. Obě námitky podjatosti byly soudy označeny jako nedůvodné. I Nejvyšší soud v obdobném případě konstatoval ve svém usnesení sp. zn. 3 Tdo 1021 z 18. září 2008: *„Pochybnost ohledně podjatosti osoby znalce musí v každém konkrétním případě vyplývat z konkrétních skutečností, které ji oprávněně vyvolávají. Skutečnosti zakládající pochybnosti o podjatosti znalce nemůže být sama o sobě pouze přítomnost znalce v postavení policisty při rekognici, pokud nic dalšího nenasvědčuje tomu, že by pro vztah k věci nebo orgánům činným v trestním řízení byl podjatý. Skutečnost, že znalec (v trestním řízení) je současně policistou není sama o sobě způsobilá vyvolat pochybnosti o jeho podjatosti, neexistují-li vedle toho jiné skutečnosti svědčící o tom, že by mohla být jeho objektivita a nestrannost ovlivněna.“*

V minulosti byly ze strany obviněných a obžalovaných projeveny pochybnosti o nepodjatosti znaleckých ústavů zapsaných ve II. oddíle Seznamu ústavů, neboť jsou často propojeny s orgány veřejné moci, které je přibírají (např. policejní znalecké ústavy přibírané útvary Policie ČR). Ústavní soud však podjatost v těchto případech nepotvrdil (viz sp. zn. II. ÚS 835/09, sp. zn. 685/08 a sp. zn. II. ÚS 666/06), neboť zastává názor, že v rámci institucí veřejnoprávní povahy jsou nastaveny zcela jiné vztahy, než které jsou běžné v soukromoprávních ústavech.

Zásady nestrannosti znalce jsou obdobné jako u orgánů činných v trestním řízení. Byla jsem členkou senátu v trestní věci obžalovaného pedofilního pachatele, který působil mnoho

let jako učitel tance v pražských mateřských školách. Na počátku prvního hlavního líčení uvedla předsedkyně senátu, že do tanečního kroužku vedeného obžalovaným docházel před 17 lety také její syn. Ona sama s obžalovaným dříve nikdy nemluvila, účast syna v tanečním kroužku byla zprostředkována přes učitelky. Sdělila, že se tedy necítí podjatá vůči obžalovanému a dala prostor k vyjádření státnímu zástupci i obžalovanému. Ani oni nevnímali v takovém případě porušení principu nestrannosti.

Překvapil mě v souvislosti s podjatostí názor soudního znalce Jiřího Hlaváče, partnera poradenské společnosti TPA, který uvedl: „*Pokud bychom byli osloveni, abychom zpracovali znalecký posudek pro soud, kde je jednou ze stran někdo z našich klientů, pro něž jsme už stejnou věc řešili, měli bychom odmítnout. Záleží také na velikosti firmy. Kdyby byla zakázka pro znalce tak významná, že by tvořila třeba třicet procent jeho tržeb, měl by ji odmítnout. V takové situaci ji nemůže udělat nezávisle – je na ní ekonomicky závislý.*“⁸⁵O ekonomické podjatosti zákon nehovoří, nemyslím si, že by to měl být důvod k odmítnutí zakázky. Nestrannost se vztahuje pouze k osobám zainteresovaným na řízení nebo k věci, v souvislosti s níž je prováděno znalecké zkoumání. Pokud bychom tento postoj k podjatosti převzali jako premisu k zamítnutí objednávky, mohl by takto postupovat i např. IT znalec, který by dostal zadání znalecky prozkoumat velké objemy elektronických dat, nebo písmoznalec, který by měl za úkol komparovat více podpisů s velkým množstvím srovnávacího materiálu, protože v obou případech dosahuje odměna znalce řádově desetitisíce, resp. statisíce korun českých. Nikdy jsem se nesetkala u bývalých kolegů – kriminalistických znalců, kteří jsou zapsanými znalci, s tím, že by odmítli zakázku pro podjatost v případě vysoké budoucí odměny.

9.1.8 Přestupky znaleckých subjektů

Až teprve novela zákona o znalcích s účinností od 1. 1. 2012 zavedla poprvé správní delikvenci znalců a uzákonila druhy a výši trestů za jednotlivé přestupky znalců i znaleckých ústavů. Důvody porušení povinností jsou pro všechny znalecké subjekty stejné, liší se pouze výše finančních částek, v jakých jsou udělovány pokuty za přestupky. Dle § 25 zákona o znalcích se znalec dopustí přestupku tím, že

a) vykoná znaleckou činnost v rozporu s § 8 (řádně, lhůta, obor),

⁸⁵ Vejvodová A. Znalecké posudky pro stát se dělají pod cenou. Hospodářské noviny. 27.2.2019. 17 (041), ISSN 0862-9587.

- b) vykoná svoji činnost v rozporu s § 10 (osobně, ev. konzultant),
- c) poruší povinnost zachovávat mlčenlivost podle §10a nebo o této povinnosti nepoučí další osoby, které se podílely na znalecké činnosti,
- d) v rozporu s § 11 (podjatost) podá znalecký posudek ve věci, z níž byl jako znalec vyloučen,
- e) v rozporu s § 12 bez vážných důvodů odmítne orgánu veřejné moci podat znalecký posudek,
- f) v rozporu s § 13 opakovaně nepodepíše nebo nepřipojí otisk pečeti na písemný znalecký posudek,
- g) v rozporu s § 15 nevede znalecký deník nebo ho nevede řádně,
- h) v rozporu s § 17 odst. 3 nesprávně vyúčtuje odměnu za podání znaleckého posudku,
- i) v rozporu s § 20 odst. 4 vykonává činnost znalce v době pozastavení práva vykonávat tuto činnost.

Za uvedené přestupky lze znalci uložit pokutu v rozmezí od 50000 do 200000 Kč nebo vyškrtnutí ze Seznamu znalců. Při stanovení druhu a výměry sankce za přestupek se přihlédne též ke skutečnosti, zda již v minulosti byla znalci udělena výstraha. V zákoně o znalcích se od roku 2012 se objevilo novum v podobě výstrahy. Jestliže znalec při své činnosti poruší povinností, které nelze posoudit jako správní delikt postižitelný podle zákona o znalcích nebo jako přestupek podle zákona o přestupcích anebo jako trestný čin, může Ministerstvo spravedlnosti nebo předseda krajského soudu udělit znalci nebo ústavu písemnou výstrahu (§ 25d zákona o znalcích).

9.1.9 Odměna znalce

V souladu s § 17 zákona o znalcích má znalec za podání posudku pro orgán veřejné moci právo na odměnu, jejíž výše je v současné době podle prováděcí vyhlášky ve výši 100 až 350 Kč za hodinu práce. Odměna může být podle § 21 a § 27 prováděcí vyhlášky přiměřeně krácena, jestliže např. úkon nebyl proveden řádně nebo ve stanovené lhůtě, nebo naopak podle § 20 prováděcí vyhlášky zvýšena, pokud bylo zpracování znaleckého posudku vzhledem k okolnostem případu mimořádně obtížné, nebo bylo prováděno revizní znalecké zkoumání, příp. znalec musel provést znalecký úkon v den pracovního volna nebo pracovního klidu anebo v noci (v těchto případech může být odměna zvýšena až o 50 %). Je-li

zadavatelem znaleckého posudku jiný subjekt než orgán veřejné moci, je výše odměny závislá na smlouvě mezi nimi.

Kromě odměny má znalec i právo na náhradu nákladů, které účelně vynaložil v souvislosti se znaleckým posudkem. Jsou jimi zejména cestovní výdaje a náhrada ušlého výdělku při předvolání k orgánu veřejné moci. U Městského soudu v Praze se nejčastěji setkávám s tím, že znalci účtují dvě hodiny přípravy na výslech u hlavního líčení a jednu hodinu výslechu (jako celá hodina se účtuje i jen započatá) a jízdné na cestu k soudu a zpět.

Stávající právní konstrukce pohyblivé odměny je odvislá od subjektivní schopnosti a možnosti orgánu činného v trestním řízení posoudit množství, obtížnost, odbornost, charakter, kvalitu a rychlost vypracování znaleckého výstupu. Orgán činný v trestním řízení přiznává znalci odměnu v rozmezí sazby stanovené prováděcí vyhláškou, tj. 100 až 350 Kč za hodinu práce a v případě odměny za odborné vyjádření jde o částku 75 až 125 Kč za hodinu práce podle vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 23/2002 Sb. Největší břemeno za odměny znalcům nese v trestním řízení Policie ČR, respektive její krajská ředitelství, která se stala na základě § 8 odst. 1 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, organizační složkou státu samostatně hospodařící se svěřenými prostředky, a tak samozřejmě náklady na znalečné jdou z jejího rozpočtu. Podobně je tomu u útvarů s celostátní působností, např. Národní protidrogová centrála a Národní centrála proti organizovanému zločinu, které čerpají finance přidělené z Policejního prezidia ČR, jež je součástí rozpočtové kapitoly Ministerstva vnitra.

Problémy bývají s vyúčtováním tzv. znalečného za provedené znalecké zkoumání a následně zpracovaný znalecký posudek. Znalečné přiznává usnesením znalci soud na základě jeho vyúčtování, které je soud oprávněn přezkoumat. Podle ustanovení § 17 zákona o znalcích má znalec na odměnu právo podle množství účelně vynaložené práce a je-li znalecký posudek zpracován v požadované lhůtě, dává odpovědi na vznesené otázky, je odůvodněn a splňuje i ostatní formální náležitosti požadované ustanovením § 13 prováděcí vyhlášky. Odměna může být přiměřeně krácena, pokud úkon nebyl proveden řádně nebo ve stanovené lhůtě. Znalec může požadovat náhradu i podle ustanovení § 18 zákona o znalcích. V současnosti je hodinová sazba za práci znalce stanovena prováděcí vyhláškou v rozmezí 100 až 350 Kč v závislosti na náročnosti znaleckého posudku a podle míry odborných znalostí, které bylo nutné k jeho podání vynaložit. Při určování výše odměny za znalecký úkon se hodnotí další aspekty podrobněji vymezené v ustanovení § 25 odst. 2 prováděcí vyhlášky. Soudy standardně přiznávají horní hranici sazby odměny cca 300 až 350 Kč za hodinu práce pouze za vlastní znaleckou činnost, pro kterou je vyžadována zvláštní

kvalifikace, protože to je meritum znalecké činnosti. Odměnu na stejné úrovni odmítají potvrdit za tzv. vedlejší činnosti (např. pořizování podkladů, sběr dat, administrativu, vázání posudku), které jsou sice potřebné, ale nikoliv vyžadující odbornou úroveň znalce. Za tato konání znalce soudy přiznávají odměnu spíše ve spodní polovině hodinové sazby v rozmezí cca 100 až 200 Kč. S takovými úvahami soudu lze paušálně souhlasit, ale občas vznikají mezi soudy a znalci rozpory v hodnocení potřeby vysoké odbornosti při studiu předkládaných materiálů. Je zřejmé, že již v počátku znaleckého procesu musí znalec zapojit celou svoji erudici, aby vybral a neopomenul relevantní informace. Dle názoru některých soudů tyto činnosti nedosahují stejných nároků na tvůrčí činnost jako vypracování nálezů a posudků samotných a nehodnotí pak znalce v této fázi plnou sazbou odměny. Ne vždy takový úsudek soudu odpovídá znalecké realitě. Všechny fáze znaleckého zkoumání se odvíjejí od počátečního studia spisu. Znalec nesmí nic opomenout ani přehlédnout, v závislosti na dostupné materii si připraví znalecký proces, vč. studia materiálů, a to i komparace s obdobnými případy vč. zahraničních, příprava experimentu či pokusu. Znalci se tak mohou domáhat maximálních částek za hodinu pro studium materiálu a příprav na zkoumání. Soudy kontrolují i časový rozsah práce znalce, přičemž se řídí kritérii stanovenými v ustanovení § 25 odst. 2 prováděcí vyhlášky a sledují, zda nevybočuje z mezí jiných znaleckých zkoumání a odpovídá tak i jiným případům s obdobným předmětem zkoumání. V pozici přísedící v trestním senátu Městského soudu v Praze jsem byla přítomna stvrzení znaleckého znalce, který si v závěru výslechu mimo jiné účtoval dvě hodiny za přípravu na jednání, což mělo spočívat ve znovu seznámení se svým posudkem, od jehož zpracování uplynulo již několik měsíců. Na otázky senátu týkající se předmětu zkoumání však znalec odpovídal vždy velmi vágně s tím, že vše popsal v posudku a že si konkrétní odpovědi nevybavuje, dokonce se mu nepodařilo odpověď v posudku ani dohledat. Zde by jistě bylo namístě odměnu za přípravu znalci zkrátit, nebo vůbec neproplatit.

9.1.10 Pozastavení a zánik činnosti znalce

Zákon o znalcích před jeho novelou v roce 2011 vůbec neimplikoval možnost pozastavit činnost již jmenovaného znalce. Až zmíněná novela taxativně vymezila v § 20 situace, kdy Ministerstvo spravedlnosti nebo předseda krajského soudu mohou rozhodnout o pozastavení práva vykonávat činnost znalce. Děje se tak v případě, když proti znalci bylo zahájeno trestní stíhání pro úmyslný trestný čin nebo řízení o způsobilosti k právním úkonům nebo má znalec na základě pravomocného rozhodnutí soudu nastoupit výkon nepodmíněného

trestu odnětí svobody. Pozastavení činnosti může iniciovat i sám znalec, a to nejdéle na 4 roky, např. nastupuje-li na dlouhodobější léčbu nebo pracovní pobyt v zahraničí.

Uvedená novela zákona o znalcích taxativně stanovila případy zániku činnosti znalce a to smrtí, resp. prohlášením za mrtvého, omezením svéprávnosti, pravomocným odsouzením za úmyslný trestný čin nebo pravomocným odsouzením za nedbalostní trestný čin spáchaný v souvislosti s výkonem činnosti znalce.

Pozastavení práva vykonávat činnost znalce a ukončení pozastavení tohoto práva zaznamená Ministerstvo spravedlnosti nebo předseda krajského soudu v Seznamu znalců nejpozději do 15 pracovních dnů poté, co se rozhodnutí o pozastavení práva vykonávat činnost znalce stalo vykonatelným a zanikne-li znalci právo vykonávat znaleckou činnost, vyškrtne se ze Seznamu znalců.

9.2 Kriminalistický znalec

Kriminalistický znalec (dříve se používalo sousloví kriminalistický expert) je policista, který je zařazen na služebním místě systemizovaném ve znaleckém pracovišti Policie České republiky. V současné době jsou Ministerstvem spravedlnosti zapsány jako ústavy tyto policejní znalecké instituce:

- Kriminalistický ústav Policie České republiky – II. oddíl Seznamu ústavů,
- Pyrotechnická služba Policie České republiky – I. oddíl Seznamu ústavů,
- odbory kriminalistické techniky a expertiz krajských ředitelství policie – I. oddíl Seznamu ústavů.

Každý policista, který nastoupí do služebního poměru na základě zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů je povinen co nejdříve po nástupu absolvovat tzv. základní odbornou přípravu. Její délka se odvíjí podle služebního zařazení policisty v rozmezí od několika týdnů, měsíců až jeden rok. Zde se začínající policista seznámí s nezbytnými právními normami, potřebnými k výkonu jeho práce, především jde o ústavní zákony, zákon o Policii ČR, trestní řád, trestní zákoník, správní řád, zákon o přestupcích a dále si osvojí zručnost zacházení se zbraní a nacvičí v rámci sebeobrany některé hmaty a chvaty. Pokud je tento policista zařazen na pozici kriminalistického znalce na některém ze znaleckých ústavů Policie ČR, musí nastoupit do dvouměsíčního Kvalifikačního kurzu kriminalistických znalců, který připravuje Policejní akademie ČR ve spolupráci s Kriminalistickým ústavem každoročně v měsících leden až

únor. Hlavní cílem této vzdělávací aktivity je získání hlubokých znalostí mnoha odvětví znaleckého zkoumání v oboru kriminalistika vč. výcviku praktických dovedností v laboratoři (tady je prováděna výuka správného zajišťování různých druhů stop na místě činu) a dále seznámení se znaleckým právem. Unikátnost takového vzdělání pak vede k tomu, že kriminalističtí znalci dokáží zachovat na jednom objektu (tzv. multinosič stop) všechny druhy stop i pro kolegy z jiných odvětví zkoumání. Naučí se i pořadí, v jakém je třeba provádět jednotlivé druhy zkoumání. Např. na ruční střelné zbraně, která byla pachatelem zakopána v zemi, mohou být nalezeny biologické stopy, které budou posléze zkoumány kriminalistickými biology a genetiky, dále stopy daktyloskopické, povýstřelové zplodiny a mikrostopy, na které se zaměří fyzikální chemici. Pokud byla zbraň zabalena v textilním obalu, mohou se předmětem chemického zkoumání stát mikrovlákna. Na komplexním znaleckém zkoumání se budou podílet i kriminalističtí balisticy, kteří v případě nalezení nábojnice budou posuzovat, zda byla vystřelena právě z této zbraně, případně stanoví dráhu letu střely a pozici střelce. Ze zbytků zeminy lze odvodit s pomocí geologické mapy pravděpodobnou lokalitu, kde byla zbraň uložena. V takovém množství posouzení v jednom ústavu spočívá jedinečnost znaleckých pracovišť Policie ČR. Na výuce ve výše zmíněném kurzu se rovným dílem podílejí pedagogové Policejní akademie ČR a lektoři Kriminalistického ústavu a kurz je ukončen závěrečnou zkouškou z vyučované materie před komisí odborníků z řad vyučujících. Adept na kriminalistického znalce pak pracuje v kriminalistické laboratoři dle svého služebního zařazení nejméně jeden rok (v řadě odvětví i déle, např. v balistice i tři roky) pod vedením zkušeného kriminalistického znalce a zároveň se připravuje na kvalifikační zkoušku před komisí odborníků určenou ředitelem Kriminalistického ústavu. Tentokrát je podrobně zkoušen z konkrétního odvětví znalecké činnosti, v jehož rámci bude v budoucnu provádět znalecká zkoumání, a dále z právních znalostí zákona o znalcích, jeho prováděcí vyhlášky, trestního řádu a interních aktů řízení policejního prezidenta týkajících se znalecké a kriminalistickotechnické činnosti. Pokud prokáže dostatečné penzum znalostí a zkoušku úspěšně zvládne, složí pak do rukou ředitele Kriminalistického ústavu znalecký slib, který má totožné znění se slibem daným zákonem o znalcích. Tím však vzdělávání kriminalistických znalců nekončí. Interním aktem řízení policejního prezidenta je nastaven systém celoživotního vzdělávání policejních odborníků a jejich vědomosti jsou pravidelně v intervalu 5-7 let ověřovány v prolongačním řízení, které obnáší přezkoušení z forenzního práva a absolvování buď odborné zkoušky, nebo získání

dostatečného počtu kreditů za různé aktivity: např. doktorandské studium, pasivní či aktivní účast na konferencích, přednášková a publikační činnost.

9.3 Znalecké ústavy

Vedle znalců-fyzických osob vykonávají znaleckou činnost taktéž znalecké ústavy. Znaleckým ústavem je právnická osoba nebo její organizační složka, která je specializována na znaleckou činnost.

Podle § 21 zákona o znalcích jsou znalecké ústavy dvojího typu a zapisují se do dvou různých oddílů Seznamu ústavů. V I. oddíle znaleckých ústavů jsou právnické osoby, které se zabývají pouze znaleckou činností, jde o jejich hlavní náplň činnosti či předmět podnikání. Do II. oddílu Seznamu ústavů se řadí například vysoké školy, Akademie věd ČR, fakultní nemocnice, nebo jiné významné instituce, které vykonávají v daných oborech vědeckovýzkumnou činnost. Běžnou součástí jejich činnosti je vyvíjení nových metod a jejich prověřování následnou aplikací v praktickém použití. Tyto ústavy poskytují znalecké posudky podle § 110 trestního řádu v odborně složitých, a zvláště obtížných případech, kdy je zapotřebí odborný úsudek kolektivu specializujících se odborníků. V trestním řízení jsou tyto instituce nezhledka pověřovány tzv. revizním zkoumáním (§ 110 trestního řádu), kde je třeba se vypořádat i s odlišnými závěry předchozích posudků, a navíc provést vlastní analýzu. Výsledkem mohou být zcela nová zjištění, nebo příklon k závěrům jednoho z předchozích znaleckých posudků. Dle poznatků z praxe se většinou liší závěr znaleckého zkoumání znalce přibraného orgánem činným v trestním řízení a závěr znalce obhajoby. Ačkoliv nechci použít spekulativní výrok, nabízí se otázka, proč tomu tak je. V první řadě může jít o odbornou nedostatečnost znalce (viz příklady v kapitole Trestné činy znalců), anebo snaha vyjít vstříc obhajobě. Tyto diskrepance by měly být odstraněny nástupem nového zákona o znalcích, kde je zakotvena povinnost (§ 28 odst. 2 písm. f) nového zákona o znalcích) uvedení všech znaleckých postupů a metod ve znaleckém posudku.

Na rozdíl od znalce – fyzické osoby, který může posudek i nadiktovat do protokolu, ústav podá posudek písemně (§ 22 odst. 1 zákona o znalcích). Uvede v něm, kdo posudek připravoval a kdo může před orgánem veřejné moci osobně stvrdit správnost posudku podaného ústavem a podat žádaná vysvětlení. Toto ustanovení vyvolává v praxi problémy, pokud osoba, která za ústav posudek zpracovala, v něm již není zaměstnána. Ačkoliv jsme v Kriminologickém ústavu dali možnost bývalému kriminologickému znalci zpětně si prostudovat spisový materiál včetně jím vytvořeného znaleckého posudku, nechtěl k soudu jít.

Protože tyto osoby již nejsou v jurisdikci služebního funkcionáře, nelze jim účast v hlavním líčení nařít a problematické je i sdělení jejich kontaktních údajů soudu z hlediska ochrany osobních údajů. Někteří bývalí pracovníci si netroufnou po delším čase, kdy ve znalectví již nepůsobí, jít obhájit svoje závěry k soudu. Nastat může i situace, kdy bývalý zpracovatel znaleckého posudku ústavu, v době projednávání trestní věci před soudem, již nežije. Kriminologický znalec působící ve stejném odvětví, může před soudem potvrdit, že byly použity znalecké postupy *lege artis*, které zná a také používá, ale není schopen individualizovat daný případ, pokud by jej nezkoumal znovu osobně. To ale mnohdy není možné, neboť stopy zajištěné na místě činu byly zkoumáním tzv. spotřebovány.

Znalecké ústavy se dopustí správního přestupku, když poruší stejné povinnosti zákona o znalcích jako znalci - fyzické osoby (viz předchozí kapitola) vyjma ustanovení § 25 písm. i). Za to jim hrozí pokuta ve výši od 100000 do 400000 Kč, nebo vyškrtnutí ze Seznamu ústavů. Při určení druhu a výměry sankce ústavu nebo právnické osobě se přihlédne k závažnosti správního přestupku, zejména ke způsobu jeho spáchání a jeho následkům a k okolnostem, za nichž byl spáchán, a ke skutečnosti, zda již v minulosti byla ústavu udělena výstraha podle § 25d zákona o znalcích. Ústav nebo právnická osoba za správní přestupek neodpovídají, jestliže prokáží, že vynaložily veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby porušení právní povinnosti zabránily. Pokuta je splatná do 30 dnů ode dne, kdy rozhodnutí o jejím uložení nabylo právní moci.

10 Tým DVI České republiky

10.1 Ustanovení týmu DVI a jeho úkoly

Anglická slova Disaster Victim Identification znamenají v českém překladu identifikace obětí hromadného neštěstí (katastrofy). Týmy vyškolených specialistů v mnoha zemích především západního světa jsou vládami svých států posílány na místa mimořádných událostí⁸⁶, při kterých dojde k usmrcení většího počtu lidí, nebo jsou oběti obtížně identifikovatelné. Ve světě jde především o přírodní katastrofy (zemětřesení, tsunami, povodně, požáry, sopečné erupce, hurikány), dopravní nehody (pády letadel, potopení lodí) a od začátku nového tisíciletí také následky způsobené teroristickými útoky (např. nárazy letadel do Světového obchodního centra v New Yorku dne 11. 9. 2001, bombové výbuchy v londýnském metru, ve vlaku v Madridu, na bruselském letišti, střelba v pařížském hudebním klubu). V České republice v roce 2008 došlo k vykolejení vlaku u Studénky vlivem jeho nárazu do zřícené mostní konstrukce, k pádu autobusu mimo vozovku u Nažidel v jižních Čechách nebo k výbuchu v dole Darkov, ve všech případech také s vyššími počty mrtvých obětí (8, 19 a 11).

Úkolem speciálního týmu odborníků je zajistit z těl obětí relevantní údaje (tzv. post mortem data), které budou znalecky porovnány s identifikačními daty získanými z předmětů užívaných oběťmi, příp. jejich zdravotnickou dokumentací (tzv. ante mortem data) a prostřednictvím znaleckého zkoumání dosáhnout na jednoznačnou identifikaci obětí. V týmu DVI působí specialisté – soudní lékaři, daktyloskopové, genetici, antropologové, biologové, odontologové a dokumentaristi. Český tým DVI je vybaven jedním velkým (8 x 4 m) a dvěma menšími (6 x 3 m a 3 x 3 m) skládacími stany, které je možno v případě potřeby během pár minut postavit kdekoliv v terénu. Jejich provozuschopnost byla několikrát cvičně prověřena, např. na podzim roku 2016, kdy tým DVI byl účastníkem velkého koordinačního cvičení všech složek integrovaného záchranného systému, které proběhlo při simulovaném pádu dopravního letadla nedaleko Teplic v severních Čechách a dále na jaře 2017 při simulovaném vykolejení vlakové soupravy nedaleko Lednice na jižní Moravě. Ohledávání těl obětí (v tomto případě figurín) proběhlo přímo v prostorách stanu. V reálné situaci by tato činnost byla pravděpodobně konána v pitevních sálech Všeobecné fakultní nemocnice v Praze nebo Ústřední vojenské nemocnice, s nimiž má Policie ČR uzavřeny dvojstranné partnerské dohody.

⁸⁶ Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému.

Identifikace formou znaleckého dokazování bude vždy probíhat jako součást trestního řízení, neboť dojde-li k jakékoliv výše naznačené nehodě, je třeba vyloučit či potvrdit souvislost s trestným činem.

Základními znaleckými identifikačními metodami, z nichž každá samostatně může vést k individuální identifikaci, v závislosti na stavu těla, jsou:

1. analýza DNA,
2. daktyloskopie,
3. forenzní stomatologie.

Úkony provedené na mrtvém těle, pokud to jeho stav dovolí (získání vhodného biologického materiálu pro analýzu DNA, odebrání daktyloskopických otisků prstů, naprosto přesný popis stavu chrupu, příp. jeho náhrad) a zjištění relevantních nálezů, je pak nutné komparovat s ante mortem daty, která jsou získána např. v domácnosti obětí (zubní kartáček nebo hřeben, oblečení, které oběť používala a ze kterých se podaří zajistit biologický materiál oběti a posléze zjistit profil DNA, nebo daktyloskopické otisky z předmětů, na které oběť prokazatelně sahala), nebo zjištěna ze zdravotnické či zubní dokumentace. V případě, že není možné žádnou z těchto metod použít, nebo lze použít jen částečně (např. biologický materiál je hnilobně degradován, tělo vč. zubů je ohořelé apod.) lze subsidiárně použít tyto metody:

1. fotografie obličeje nebo těla, příp. zvláštních znamení,
2. antropologie,
3. osobní předměty.

Na jejich základě je možné provést např. rekoncenci blízkými osobami. V případě komparace antropologických markerů (např. kostní anomálie, operační zákroky na kostech nebo kloubech) jde opět o vědecké zhodnocení erudovanými znalci.

Všechny identifikační postupy a procesy probíhají podle mezinárodně uznávaných standardů celosvětové policejní organizace Interpol. Na místě události jsou zajišťovány předměty a stopy, které mají napomoci zjistit, zda k neštěstí došlo úmyslným či nedbalostním trestním jednáním, příp. z důvodu vis major. Tým DVI nesupluje činnost výjezdové skupiny Policie ČR, která ohledává místo činu za účelem zajištění relevantních stop a následnému zjištění příčiny neštěstí. Úzce však spolupracuje se všemi složkami integrovaného

záchranného systému i Ústavem pro zjišťování příčin leteckých nehod, pokud jde o pád letadla.

Kriminalistický ústav se zapojil v letech 2006-2008 do Projektu bezpečnostního výzkumu Ministerstva vnitra ČR, jehož cílem bylo „Vytvoření struktury týmu pro identifikaci obětí hromadného neštěstí (DVI) v České republice jako nástroje řešení kriminalistických a soudně-lékařských problémů při identifikaci osob a věcí v případech hromadných nehod“. Tento projekt byl prodloužen do konce listopadu roku 2016.

Švýcarsko poskytlo Policii České republiky přes 1.265.000 CHF na vyškolení českého týmu DVI. Prvních 20 specialistů bylo proškolen v základním kurzu v říjnu roku 2013 a dalších 20 odborníků v dubnu roku 2014. Autorka této práce se zúčastnila za management týmu DVI obou vzdělávacích aktivit a je tak způsobilá plnohodnotně vykonávat funkci zástupce vedoucího týmu DVI v České republice. Každé školení ve Švýcarsku trvalo dva týdny a bylo prováděno mnoha švýcarskými odborníky. Absolvovali jsme spoustu teoretických přednášek především soudních lékařů, forenzních odontologů, ale také zkušených řídicích pracovníků Federální či kantonální policie Švýcarska, kteří se zúčastnili práce švýcarského týmu DVI mimo jiné při ztotožňování zemřelých turistů po vlně tsunami v Thajsku nebo převážně dětských obětí při havárii autobusu s belgickými studenty ve Švýcarsku. Také jsme podstoupili praktická cvičení v krematoriu v Curychu. V budově postavené v 50. letech 20. století bylo již tehdy počítáno s prostory, které by sloužily jako úložiště a pitevny mrtvých těl v případě neštěstí s větším počtem obětí. Za pomoci soudních lékařů švýcarských i českých jsme ohledávali nejprve jen figuríny a posléze i těla zemřelých osob, zapisovali do formulářů Interpolu data relevantní pro identifikaci obětí. Aby byla udržena dosažená vysoká odborná úroveň a připravenost týmu pro tuto nelehkou činnost, je, dle švýcarského vzoru, minimálně jednou ročně prováděn obnovovací trénink všech členů. Česká republika se tak zařadila po boku mnoha západoevropských států, které již disponují těmito týmy určenými k identifikaci obětí hromadných neštěstí.

10.2 Právní opora činnosti týmu DVI

Činnost týmu DVI není v České republice vymezena žádnou zákonnou normou, při jeho nasazení lze vycházet z následujících právních předpisů:

- zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách),
- zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému,

- vyhláška Ministerstva vnitra č. 328/2001 Sb., o některých podrobnostech zabezpečení integrovaného záchranného systému,
- zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

Provádění identifikačních úkonů a zajišťování ante mortem a post mortem dat je také upraveno v interních aktech řízení, jde zejména o pokyny policejního prezidenta týkající se pátrání po osobách a věcech, kriminalistickotechnické činnosti a provádění identifikačních úkonů. Další postupy jsou stanoveny v typové činnosti složek IZS při společném zásahu (obsahují optimální doporučený postup složek IZS při záchranných a likvidačních pracích s ohledem na druh a charakter mimořádné události):

- STČ 04 - Letecká nehoda,
- STČ 09 - Mimořádná událost s velkým počtem raněných a obětí,
- STČ 13 - Reakce na chemický útok v metru.

Povolání týmu DVI bude souviset většinou s mimořádnou událostí, kterou se dle ustanovení § 2 zákona č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému, rozumí „*škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy, a také havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací*“. V Kriminalistickém ústavu byl ke konkrétnímu fungování týmu DVI připraven věcný záměr interního aktu řízení policejního prezidenta. Byl vydán pod číslem 150 v červnu 2016 a upravuje činnost týmu DVI v podmínkách Policie ČR, včetně důvodů a způsobu jeho nasazení při vyjmenovaných událostech. Je zde zakotveno obligatorní nasazení týmu DVI v případě mimořádné události s hromadným úmrtím („*událost, při níž zemře zpravidla více než 10 osob*“), která je definována v ustanovení § 87 v zákoně o zdravotních službách. V témže ustanovení je vymezena povinnost Policie ČR provést mimo jiné identifikaci zemřelých a zajistit přivolání lékaře se způsobilostí v oboru soudní lékařství a lékaře, který zajistí prohlídky těl zemřelých. Prohlídku těla zemřelého je třeba provést vždy; jejím účelem je zjistit smrt osoby, pravděpodobné datum a čas úmrtí, pravděpodobnou příčinu smrti a dále určit, zda bude provedena pitva. V rámci provedení prohlídky těla zemřelého je provedeno označení těla zemřelého. Tyto úkoly korespondují i s povinností danou veliteli zásahu v ustanovení § 5 vyhlášky Ministerstva vnitra č. 328/2001 Sb., o některých podrobnostech zabezpečení integrovaného záchranného systému, vyčlenit prostor pro umístění a identifikaci obětí.

U žijících osob lze vycházet ze zákona o Policii ČR, kde je podle ustanovení § 63 odst. 2 písm. h) policista oprávněn vyzvat k prokázání totožnosti osobu zdržující se v blízkosti místa, kde došlo ke spáchání trestného činu nebo správního deliktu, k požáru anebo jiné mimořádné události. Pokud osoba odmítne nebo nemůže prokázat svoji totožnost, je policista zmocněn získat informace snímáním daktyloskopických otisků, zjišťováním tělesných znaků, měřením těla, pořizováním obrazových, zvukových a jiných záznamů a odebíráním biologických vzorků umožňujících získání informací o genetickém vybavení. Souvislost s činností týmu DVI by nastala v případě, kdy by bylo nutné identifikovat živé oběti neštěstí, které by např. pro svoje zranění nebo psychický stav nebyly schopny osvědčit svoji totožnost. Nejbližší k činnosti týmu DVI směřuje ustanovení § 68 zákona o Policii České republiky, kde je konstatováno, že v souvislosti s pátráním po osobách a věcech je úkolem Policie ČR identifikovat osoby, mrtvol, části lidského těla anebo kosterního nálezu neznámé totožnosti. Za účelem zjištění totožnosti neznámé mrtvol lze žádat poskytnutí údajů ze zdravotnické dokumentace.

10.3 Nasazení týmu DVI v ČR

V současné době je vypracováno několik typových plánů, které stanoví úkoly jednotlivým složkám integrovaného záchranného systému při různých druzích mimořádných událostí a při kterých je předpoklad velkého počtu obětí. Pokud by došlo nad územím České republiky k letecké nehodě, jsou pro Policii ČR, z hlediska činnosti týmu DVI, stanoveny typové činnosti 04 následovně:

- organizuje mezinárodní pomoc a spolupráci při identifikaci obětí,
- provádí ohledání místa letecké nehody, pořizuje dokumentaci, zajišťuje stopy,
- koná úkony potřebné ke zjištění identifikace mrtvol,
- zjišťuje totožnost osob, které ji odmítnou uvést v průběhu ochranných opatření, zejména při evakuaci a po provedené dekontaminaci,
- spolupracuje s Mezinárodní organizací kriminální policie Interpol (koordinace identifikace obětí).

V souvislosti s leteckou nehodou jsou v tomto typovém plánu rovněž stanoveny úkoly pro zdravotnickou záchrannou službu kraje a leteckou zdravotnickou záchrannou službu:

- záchranné práce jsou organizovány tak, aby nebyly poškozeny důležité důkazy pro zjištění příčiny události a identifikaci obětí,
- těla zemřelých se nechávají na místě jejich nálezů, pokud nebrání činnosti složkám IZS; v případě nutnosti přemístění těla je stav těla zdokumentován, číselně označeno místo nálezů zemřelého a odpovídajícím číslem zemřelého,
- u částí lidských těl se postupuje obdobným způsobem, je užito číselné označení začínající číslem větším, než je počet postižených osob,
- poskytnutí informací o tělech zemřelých, která byla přemístěna z místa jejich nálezů nebo o osobách, které zemřely v průběhu zásahu zdravotnické záchranné služby na místě letecké nehody nebo později,
- soudnělékařské vyšetření provádí Ústřední vojenská nemocnice, a to na základě smlouvy s Ústavem pro zjišťování příčin leteckých nehod.

Další případ nasazení týmu DVI popisuje plán 09 pro typové činnosti s velkým počtem obětí. Zde bude plnit Policie ČR tyto úkoly:

- zúčastní se identifikace osob,
- vyhledávání raněných, obětí, trosek apod. (zejména u pádů letadel),
- zúčastní se procesu třídění raněných, zaznamenání polohy postižených do podrobného plánu místa zásahu (plocha, sedadlo v autobuse apod.) s označením postiženého dle přiděleného registračního čísla (třídící karta), nebo jiného charakteristického znaku,
- vyčlení síly k poskytnutí první pomoci lehce raněným obětem, úzce spolupracuje se zdravotnickou záchrannou službou, která poskytne potřebný zdravotnický materiál (zejména obvazový), včetně ochranných prostředků (např. chirurgické rukavice, roušky, zástěry),
- zajistí dohled nad vyznačeným prostorem pro ukládání zemřelých,
- zajistí přepravu zraněných osob z místa události.

Poslední typovou činností, při které by byl nasazen tým DVI, je chemický útok v metru. Konání složek integrovaného záchranného systému po teroristickém útoku, kdy došlo k použití nebezpečné chemické látky, bylo 22. října 2014 předmětem velkého cvičení, které proběhlo v Praze v nočních hodinách v několika stanicích metra. Této akce se zúčastnil rovněž tým DVI, který zde plnil své úkoly. Následně byla dohodnuta spolupráce s chemickou

jednotkou Armády ČR v oblasti dekontaminace těl před prováděním identifikačních úkonů. Pod číslem 13 jsou dány Policii ČR tyto pokyny:

- do nebezpečné zóny na příkaz nebo s vědomím velitele zásahu vstupují pouze policisté k provádění záchranných a likvidačních prací (zneškodnění nástražného výbušného systému) nebo k provádění úkonů orgánů činných v trestním řízení, pokud jsou vybaveni dýchacími přístroji a celotělovým ochranným oděvem,
- při likvidačních pracích – zabezpečit již dekontaminovaný opuštěný majetek zraněných osob a obětí,
- přivolat lékaře se způsobilostí v oboru soudní lékařství a lékaře podle ustanovení § 84 odst. 2 písm. b) zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, který zajistí prohlídku těl zemřelých,
- nařídit soudní pitvy,
- identifikovat oběti útoku a zabezpečit související úkoly (informování pozůstalých).

10.4 Proces provádění identifikace obětí

Při identifikaci obětí se vychází z kriminalistických a následně znaleckých postupů, z nichž prvně uvedené jsou upraveny v policejních interních předpisech. Jde zejména o pořízení kriminalistických fotografií osoby, a to jak třídičné kriminalistické, tak i celé postavy, portrétní a zvláštních znamení (např. jizvy po operacích, tetování, piercing). Dále je kriminalistickými znalci prováděno snímání daktyloskopických otisků prstů a dlaní osoby a odebrání biologického materiálu osoby pro účely stanovení profilu DNA a jeho následné komparaci s profilem DNA vytipované pohřešované osoby.

Fotografická dokumentace mrtvolky pro rekognici nebo znaleckou komparaci má svá specifika. Je třeba fotografovat tělo z různých stran, zaznamenat polohu obličeje a údů. Ležící mrtvolu nelze fotografovat podélně od nohou nebo od hlavy, ale zpravidla se pořídí alespoň jedna fotografie kolmo shora. Fotografování obličeje mrtvolky je nutné provádět zásadně v poloze vsedě (hlava se opře o podložku; objekt se nefotografuje z nadhledu ani podhledu), obličej mrtvolky se upraví (odstraní se nečistoty, umyje se a učeše, otevřou se oči, upraví se dolní a horní víčka, skvrny – modřiny, krevní podlitiny se potřou pudrem tělové barvy). Fotografuje se zásadně před započítím pitvy. Je-li tělo v částečném rozkladu, obličej je zduřelý nebo zohyzděný sečnými nebo řznými ranami, pak se provede jeho rekonstrukce v součinnosti se soudním lékařem, rány se sešijí, odborně zaretušují a pak nalíčí (make-up). Zůstanou – li po neštěstí pouze kosterní nálezy obětí, pak je třeba fotografovat nejen

jednotlivé kosti při postupném odkrývání, ale také nalezené doprovodné předměty (knoflíky, šperky, zbytky látek, mince aj.) a místo (detail) jejich umístění. Po odkrytí kostry se pořídí půdorysná fotografie celé kostry a dále se fotografují znaky na kostech.

Znaleckému zkoumání kosterních nálezů se věnuje odvětví antropologie. Mezi její objekty zkoumání patří i mrtvola neznámé totožnosti, pohřešovaná i žijící osoba, jejich fotografie, rentgenové snímky, stomatologické charakteristiky, komparace osteologických, morfologických a metrických vlastností, znaků a parametrů. Úkolem této vědecké disciplíny je zjistit totožnost mrtvoly, přičemž využívá vyšetření tvrdých tkání (osteologický materiál) a komparace zjištěných osteologických, morfologických, metrických, stomatologických, imunologických, biochemických a genetických vlastností, znaků, parametrů a posmrtných znaků s odpovídajícími podklady týkajícími se pohřešované osoby (obrazová a písemná dokumentace ante mortem). Dokud není známa totožnost mrtvoly, pak ji po skončení soudně lékařských úkonů nelze zpopelnit (kremace), ale pozůstatky musí být řádně pohřbeny do označeného hrobu z důvodu možnosti pozdější exhumace. K antropologické identifikaci se kostrový nález nebo jeho vybrané části (lebka, pažní, stehenní kost, pánev) předloží až po provedení preparace (odstranění zbytků měkkých tkání). Lebka se preparuje vždy a preparaci ostatních zbývajících částí kostry lze nahradit rentgenovými snímky potřebných detailů. Policie ČR se pokusí zajistit fotografii hlavy (nejlépe z různých pozic) časově co nejdříve době, od níž je osoba pohřešována. Totéž se týká zdravotnické dokumentace, vč. stomatologické – záznamy o stomatologických úkonech doplněných rentgenovými snímky o stavu chrupu nebo chrupu umělého. U zdravotnické dokumentace je třeba klást důraz především na záznamy s popisem změn zanechávajících stopy na kostech, např. zlomeniny, amputace, poranění hlavy, krevní skupina a zejména rentgenové snímky pořízené před smrtí. Znalecké zkoumání v odvětví antropologie je v rámci Policie ČR prováděno pouze v Kriminologickém ústavu, a to předními kriminalistickými znalci, kteří dlouhodobě participují na vědeckovýzkumných projektech s účastí odborníků např. Fakultní nemocnice v Motole.

Pro genetickou analýzu je třeba zajistit relevantní biologický materiál. Při pitvě mrtvoly se odeberou srovnávací vzorky měkké a tvrdé tkáně, pokud již nelze získat vzorek krve. Odebrané vzorky měkkých tkání (přibližně 10 g) nebo kousek žebra se rozřežou nebo rozstříhají před zmrazením na malé (0,5 až 1 cm) kousky. Srovnávací vzorky měkkých a tvrdých tkání, plodové vody a výtěry ústní dutiny se konzervují usušením nebo zmrazením (-20 °C). Ve zmrazeném stavu se provede i jejich transport (za použití termosek

nebo polystyrénových boxů s chladicími vložkami) na znalecké policejní pracoviště, kde proběhne znaleckým zkoumáním zjištění profilu DNA.

U daktyloskopování mrtvol hraje roli, zda pokožka na prstech je či není v rozkladu. Pokud je zcela v pořádku, provádí se daktyloskopování stejně jako u živých osob. Je – li pokožka svraštělá nebo vrásčitá (zejména u utonulých), vstříkne se injekční stříkačkou pod kůži parafínový olej nebo voda (pokožka se vypne a vyrovná). Při porušení soudržnosti tkáně prstů se nasype na pokožku daktyloskopická čern a otisk se sejme na izolepu. Není-li možný tento postup, použijí se odlévací hmoty (např. silikonové). Je-li povrch pokožky tak narušen, že nedává dostatečný obraz papilárních linií, soudní lékař pokožku odpreparuje. Odpreparované části z prstů mrtvoly se označí tak, aby bylo zřejmé, z kterého prstu pochází a pak se zasílají v prázdných zkumavkách nebo lahvičkách bez jakéhokoliv konzervování či dezinfikování místně příslušnému znaleckému pracovišti Policie ČR k laboratornímu zpracování.

Dodržování všech výše uvedených kriminalistických principů bude znamenat lepší výchozí pozici pro znalecké zkoumání ve všech oborech, které svými výsledky určí nebo přispějí k jednoznačné identifikaci obětí.

11 Závěr

Zásadní význam znaleckého dokazování spatřuji v možnosti, resp. povinnosti orgánů činných v trestním řízení opatřit si zákonným způsobem relevantní exaktní podklad pro své rozhodnutí ve věci. Není v odborných silách těchto orgánů na základě vlastních úvah či vědomostí přinést podstatné závěry pro skutkové poznání, tedy co, proč, kde a jak se stalo.

Práce byla zpracována v době, kdy je stále v účinnosti stávající zákon o znalcích a současně je již platný nový zákon o znalcích. Věnovala jsem se podrobné komparaci obou zákonných norem a zmínila palčivé problémy, které se úzce dotýkají především znaleckých pracovišť Policie ČR. Některá tvrzení, která se objevují v této části práce, představují můj názor na znaleckou problematiku vycházející ze zkušeností a postřehů získaných v aplikační praxi.

Velmi podrobně jsem popsala rozdíly mezi znaleckým posudkem a odborným vyjádřením. Jak již bylo v textu práce zmíněno, jsou v převážné většině policejní znalecké ústavy dožadovány k podávání odborných vyjádření. Když bylo nejvyšším metodickým pracovištěm znalecké a kriminalisticko-technické služby Policie ČR, tedy Kriminalistickým ústavem, doporučováno policejním útvarům, aby znalecké ústavy byly dožadovány ve větší míře o vypracování znaleckých posudků, bylo ze strany policejních orgánů namítáno, že to pro ně znamená větší administrativní zátěž. Měly na mysli především informační povinnost o přiřazení znalce vůči obviněným, resp. jejich advokátům a možné podání námitek proti osobě znalce, jeho odbornému zaměření, položeným otázkám a jejich následné řešení. Navíc dodávaly, že odborná vyjádření policejních znaleckých pracovišť jsou soudy běžně akceptována, což je většinou bohužel pravda. Výjimkou byl již zmíněný nález Ústavního soudu, který konstatoval, že chybí pregnantní vymezení hranice, jaká forma znaleckého výstupu je v daném případě relevantní. V praxi pak dochází až k absurdním situacím, kdy soukromí znalci ve své praxi podávají v trestním řízení odborná vyjádření naprosto ojediněle, v převážné míře zpracovávají znalecké posudky, zatímco u policejních znaleckých ústavů je tomu přesně naopak. Z pohledu orgánu činného v trestním řízení je samozřejmě ctěna zásada volného hodnocení důkazů a formálně kladena stejná váha na odborné vyjádření, jakožto listinný důkaz a znalecký posudek jakožto specifický důkaz vyjmenovaný mezi ostatními v § 89 trestního řádu.

Mám však za to, že zejména znalecké ústavy v mnoha případech provádějí rozsáhlá zkoumání daného předmětu či stopy, kdy probíhají různé metody a procesy za pomoci drahého přístrojového vybavení a následného vyhodnocení, čemuž někdy předcházejí

i znalecké experimenty zjišťující odborná východiska a premisy dalšího postupu ke konkrétnímu případu. Přípravě na vlastní zkoumání často předchází studium odborné literatury nebo vyhledávání řešení obdobných případů na internetu či přednášek na tuzemských a zahraničních konferencích, pokud jsou k dispozici. Některé stopy ani nejsou kriminalistickými technikami na místě činu přímo zajištěny, ke zkoumání jsou předkládány předměty, na kterých musí kriminalističtí znalci teprve stopy vyvolat a posléze přímo (např. odvětví biologie, genetiky) nebo alespoň fotograficky (např. odvětví daktyloskopie) zviditelněné stopy zajistit. To skutečně neznamená pouhé posouzení stopy či předmětu. Síla znaleckého dokazování je pak poněkud dehonestována nižší úrovní znaleckého výstupu – odborným vyjádřením jako listinným důkazem. Je s podivem, že většinou soudů tato praxe konvenuje. Nový zákon o znalcích tomu možná učiní přítrž, když explicitně považuje za znaleckou činnost pouze znalecký posudek (§ 1).

Stále není sjednocena soudní praxe při výslechu zpracovatele odborného vyjádření před soudem. Z mnohaleté praxe našeho ústavu vím, že kriminalističtí znalci jako zpracovatelé odborných vyjádření jsou před soudem vyslýcháni většinou jako svědci. Trestní řád však považuje za svědka osobu, které je něco známo o trestném činu nebo o okolnostech jeho spáchání a o pachateli, tedy jde o osobu, která svými smysly vnímala události trestného činu, což znalec pochopitelně nebyl. A pokud náhodou ano, nemohl by z důvodu podjatosti znaleckou činností v tomto případě provádět. Aplikační praxe soudů se tak ustálila a v legislativě zřetelně chybí institut zpracovatele odborného vyjádření, ať již jde o pracovníky znaleckých institucí nebo odborných fyzických osob, které nevlastní znalecké oprávnění. V mnohých novelizačních návrzích trestního řádu, které jsme měli možnost v rámci mezirezortního připomínkového řízení posuzovat⁸⁷, bylo *de lege ferenda* počítáno s pojmem odborný svědek. Jde rozhodně o bližší a přesnější určení odborníka než svědek v obecné rovině.

Situaci se znalci, kteří ať již vědomě či nikoliv nezvládají erudovaně podávat znalecké posudky, neprospívá fakt, že mnoho soudců, kteří se s jejich chybnými znaleckými výstupy setkávají, dále neřeší zjištěná pochybení. Nabízejí se dvě možnosti řešení. Při nepřilíš závažných chybách, jak je definuje ustanovení § 24 a § 25 zákona o znalcích, by je měl orgán veřejné moci oznámit příslušnému soudu, v jehož obvodu je znalec zapsán, resp. Ministerstvu spravedlnosti v případech znaleckých ústavů nebo jejich pracovníků se znaleckým

⁸⁷ Již v roce 2008 byl Legislativní radou vlády České republiky schválen věcný záměr nového trestního řádu, který byl zpracován na ministerstvu spravedlnosti. Bohužel doposud nebyl nový trestní řád přijat.

oprávněním. Je-li však podezření ze spáchání trestného činu podání vědomě nepravdivého znaleckého posudku (§ 346 trestního zákoníku), je nezbytné zpravit orgán činný v trestním řízení. Jak jsem v práci uvedla, v novém zákoně o znalcích je tato povinnost již explicitně stanovena (§ 36). Doufám, že sjednocení podmínek, za kterých se osoby stanou znalci, znaleckými kanceláři nebo ústavy povede také k větší kompetenci těchto subjektů ke znalecké činnosti. V opačném případě je nastaven systém, kdy znalecká pochybení budou řešena odpovědnými orgány a vyvozeny závěry od udělení pokuty až po zákaz činnosti.

Přijetí nového zákona byla nezbytná nutnost. Stávající norma je ve všech ohledech zastaralá, byla přijata před více než 50 lety v době zcela jiné společenské, státoprávní i ekonomické situace. Na mnoho otázek nedává vyčerpávající odpověď. Je třeba pak vycházet zejména z ustálené judikatury.

Znalci musí celou svoji kariéru sledovat nové poznatky ve svém oboru. Pokud nebude problematiku zohledňování odborného vývoje reflektovat přímo právní úprava, bylo by nanejvýš žádoucí, „*aby alespoň pro některá odvětví znalecké činnosti byly přijaty a počase vždy revidovány znalecké standardy či jiné oborové odborné sjednocené postupy, které by jednak reagovaly na vývoj odborných či přímo vědeckých poznatků v jednotlivých oborech a zároveň by upřesnily, co lze v určitém oboru vnímat jako postup lege artis*“, jak konstatuje v předmluvě publikace *Znalecké právo*⁸⁸ prof. JUDr. Ivo Telec, CSc. Například policejní znalecké ústavy prošly v posledním desetiletí akreditačním procesem, když jim byl uznán Českým institutem pro akreditaci systém managementu dle ČSN 17025, který se týká práce v laboratořích. Výsledky jejich znalecké činnosti tak mohou být uznány v jakékoliv jiné zemi Evropské unie. V pravidelných intervalech probíhá reakreditace již uznaných metod a je vždy přezkoumáno, zda jsou odborné postupy striktně dodržovány. Takové zkoušení by mělo být standardem i v jiných oborech než v kriminalistice.

Věda má dnes již obrovský náskok před průměrně i vysokoškolsky vzdělaným člověkem, takže soudce musí čím dál tím více spoléhat na úsudek znalců. Ten v závislosti na kvalitě a množství stop zajištěných na místě činu a poznatky vědy lege artis nemusí obsahovat závěr se stoprocentní jistotou. Kategorické závěry jsou častější zejména v technických oborech (struktura materiálu, složení chemických látek), jinak jsou předestírány závěry pravděpodobnostní. Znalecké zkoumání je zatíženo spoustou proměnných hodnot. Soudci vkládají do forezních věd mnohdy až přehnaná očekávání, jde o tzv. CSI efekt. Takže ideální

⁸⁸ Ševčík P., Ullrich L. *Znalecké právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 8 s.

stav, kdy by byly závěry znaleckých zkoumání jednoznačné, je zatím nedosažitelný. Ukázkovým příkladem z posledních let, kdy je rozsudek soudu závislý na znalcích, je pád opravované mostní konstrukce u Studénky na jednoucí mezinárodní rychlík a jeho následné vykolejení s 8 oběťmi. Ani po osmi letech od neštěstí stále nedošlo k pravomocnému zjištění a odsouzení pachatele či pachatelů. V trestním řízení bylo zpracováno spoustu znaleckých posudků, odpovědnost osciluje mezi pracovníky projektanta, investora a stavitele.⁸⁹

Vztah dokazování v trestním řízení v souvislosti se znaleckým zkoumáním, postavení znalce v rámci trestního řízení, jeho práva a povinnosti, význam a obsah znaleckého posudku jako jednoho z důkazních prostředků, posuzování pravdivosti znaleckého posudku, kritéria pro stanovení odměny znalce a další související aspekty jednoznačně dalece přesahují rámec trestního práva. Všechny konotace se znaleckým dokazováním souvisejí kromě právní úpravy obsažené v trestním řádu zejména s právní úpravou obsaženou v novém zákoně o znalcích. Ten má být doplněn novou prováděcí vyhláškou, k jejímuž vydání je zmocněno ve dvanácti oblastech Ministerstvo spravedlnosti.

Cílem nového zákona je i to, aby znalecké posudky obsahovaly jednoznačné odpovědi, které neumožňují dvojí výklad a aby znalec vždy určil, na kolik jsou závěry znaleckého posudku přesné. Doufejme, že se nakonec podařilo přijmout moderní nadčasovou normu, která bez větších změn přežije nejméně půl století, stejně jako tomu bylo u stávajícího zákona o znalcích a tlumočnících a bude zásadním způsobem nápomocna při odhalování a usvědčování pachatelů trestných činů.

⁸⁹ Neví se, proč most spadl. Po 11 letech od tragédie ve Studénce soud osvobodil všechny obžalované — ČT24 — Česká televize. ČT24 — Nejdůvěryhodnější zpravodajský web v ČR — Česká televize [online]. Copyright © [cit. 24.10.2020]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2969495-soud-opet-osvobodil-vsechny-obzalovane-v-kauze-zelezniciho-nestesti-ve-studence>

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

- BĚLOHLÁVEK, A. J., HÓTOVÁ R. *Znalci v mezinárodním prostředí – v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech*. Vydání první. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-606-18-0057-5.
- BLATNICKÝ J., VIKTORYOVÁ J. *Znalec vo vyšetřovaní*. 1. vydanie. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2013. ISBN 978-80-8054-570-3.
- CÍSAŘOVÁ D., FENYK J., GŘIVNA T. a kol. *Trestní právo procesní*, 5. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-348-5.
- DÖRFL L. *Zákon o znalcích a tlumočnicích: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-148-2. ISBN 978-80-7400-148-2.
- FRYŠTÁK M., KREJČÍ Z. *Postavení znalce v trestním řízení*. 1. vyd. Masarykova univerzita, 2009, (Edice učebnic PrF MU č. 430). ISBN 978-80-210-4955-0.
- CHMELÍK J. a kol. *Místo činu a znalecké dokazování*. Praha: Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-8689-842-3.
- JELÍNEK J. *Trestní právo procesní*. 3. aktualiz. a doplň. vyd. Praha: Leges, 2013. Student. ISBN 978-80-875-7644-1.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Black's Law Dictionary* (Titul v překladu: Blackův právní slovník). 80.vyd. Thomson West, 2004. ISBN 978-03-1415-199-5
- KONRÁD Z. *Kriminalistická expertiza*. I: Porada, V. a kol.: *Kriminalistika II*. Vyd. PF UP Olomouc, 1995.
- KRAJNÍK V. a kol. *Kriminalistika*, Bratislava: Akadémia PZ, 2002. ISBN 978-80-8054-254-2.
- KŘÍSTEK L. *Znalectví*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. Právní rukověť. ISBN 978-80-7478-042-4.
- MUSIL J., KONRÁD Z., SUCHÁNEK J. *Kriminalistika*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-878-9.
- PADYŠÁK P. *Využití odborných znalostí v kriminalistické praxi*. In: Tiplice, M. *Kriminalistická taktika*, Policejní akademie ČR, Praha 1997.
- PLANKA B. a kol. *Kriminalistická balistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-70-7380-036-9.

STRAUS J. a kol. *Úvod do kriminalistiky*, 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86473-82-1.

STRAUS J. *Dějiny československé kriminalistiky slovem i obrazem II.: Historie KÚP*. Praha: Police history, 2005. ISBN 80-86477-18-5.

ŠÁMAL P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. I. díl. 6. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-043-0.

ŠEVČÍK P., ULLRICH L. *Znalecké právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-539-8.

ŠIMOVČEK I. a kol. *Kriminalistika*. Bratislava: Akadémia PZ, 1997. ISBN 978-80-8054-005-0

VIKTORYOVÁ J. *Teória dokazovania*. Bratislava: Akadémia PZ, 2006. ISBN 80-8054-367-4

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Neví se, proč most spadl. Po 11 letech od tragédie ve Studénce soud osvobodil všechny obžalované — ČT24 — Česká televize. ČT24 [online]. Copyright © [cit. 24.10.2020]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2969495-soud-opet-osvobodil-vsechny-obzalovane-v-kauze-zeleznicniho-nestesti-ve-studence>.

Soud vyškrtl ze Seznamu znalce, kteří chybovali v případě sestry z Rumburka - Seznam Zprávy. Seznam Zprávy [online]. Copyright © 1996 [cit. 26.06.2020]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/soud-vyskrtl-ze-seznamu-znalce-kteri-chybovali-v-pripadu-sestry-z-rumburku-12727>.

Neodborný posudek znalkyně poškodil kněze obviněného ze zneužití - Novinky.cz. Novinky.cz [online]. Copyright © 2003 [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/neodborny-posudek-znalkyne-poskodil-kneze-obvineneho-ze-zneuzeni-40272657>.

Policie stíhá psychiatra za posudek na ženu, kterou ani nevyšetřil - Novinky.cz. Novinky.cz [online]. Copyright © 2003 [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/policie-stiha-psychiatra-za-posudek-na-zenu-kterou-ani-nevysetril-40056634>.

Sněmovní tisk 72/0, část č. 1/8 vl.n.z. o znalcích, znaleckých konc. a znaleckých ústavech – EU [online]. [cit. 26.06.2020]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=72&CT1=0>.

Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed. Brno: Masaryk University, 2010 [online]. [cit. 26.06.2020]. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>.

Rules and Practice Directions. Justice.gov.uk [online]. Copyright © Crown copyright [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/criminal/rulesmenu-2015>.

Criminal Justice Act 1988. Legislation.gov.uk [online]. Copyright © [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/33/contents>.

Představuje se: OKTE - Plzeňský deník. Plzeňský deník [online]. Copyright © [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <https://plzensky.denik.cz/zlociny-a-soudy/predstavuje-se-okte20110815.html>.

VOBOŘIL J., FERFECKI V. *DNA v policejní praxi, Analýza právní úpravy a praxe využívání DNA v sektoru policie* [online]. Copyright © 2014 [cit. 26.06.2020]. Dostupné z: http://www.slidilove.cz/sites/default/files/iure_DNA-studie_11-2014_cc.pdf.

Z historie - Policie České republiky. Úvodní strana - Policie České republiky [online]. Copyright © 2020 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 26.06.2020]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/celorepublikove-utvary-pyrotechnicka-sluzba-z-historie.aspx>.

Nečesaný dostal odškodné 1,2 milionu, chce celkem 20 milionů Kč - Česká justice. [online]. Copyright © 2020 Všechna práva vyhrazena [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2020/03/necesaný-dostal-odškodne-12-milionu-chce-celkem-20-milionu-kc/>.

Soud Nečesaného opět zprostil obžaloby. Státní zástupkyně pro něj navrhovala 13 let vězení - Aktuálně.cz. Zprávy - Aktuálně.cz [online]. Copyright © [cit. 29.06.2020]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/statni-zastupkyne-navrhuje-necesanemu-13-let-vezeni-za-pokus/r~13b89840574711e8a44c0cc47ab5f122/>.

3. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech.

Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 23/2002 Sb., kterou se stanoví výše odměny za odborné vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti.

Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu).

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému.

Vyhláška Ministerstva vnitra č. 328/2001 Sb., o některých podrobnostech zabezpečení integrovaného záchranného systému.

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 167/1949 Sb., o stálých přísežných znalcích a tlumočnících.

Zákon č. 47/1959 Sb., o úpravě právních poměrů znalců a tlumočnicků.

Zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád.

Zákon č. 382/2004 Z. z., o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch, a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok, v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 119/1873 ř. z., trestní řád soudní.

4. Seznam použité judikatury

- Nález Ústavního soudu ze dne 12. prosince 2012, sp. zn. Pl. ÚS 3/08.
- Nález Ústavního soudu sp. zn. III ÚS 1076/08 ze dne 15. 8. 2008.
- Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 346/01 ze dne 14. 3. 2002.
- Nález Ústavního soudu sp. zn. III ÚS 299/06 ze dne 30. 4. 2007.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Rt 20/2000 4 To 70/98 ze dne 26. 2. 1998.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 4 Tz 107/2002 ze dne 15. 4. 2003.
- Rozhodnutí 41/1976, R46/1956, R 11/1977 a 52/1991 sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 1 Tz 4/91 ze dne 28. 2. 1991.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Tzn 19/97 ze dne 24. 4. 1997.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. Tzv 17/80 ze dne 8. 7. 1980.
- Rozhodnutí Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 260/05 ze dne 17. 5. 2005.
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn 25 Cdo 583/2001 ze dne 25. 4. 2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 352/2008 ze dne 6. 8. 2009.
- Rozsudek Krajského soudu v Plzni sp. zn. 7 To 388/98 ze dne 3. 2. 1999.
- Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci sp. zn. 6 To 73/2009 ze dne 12. 11. 2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1810/2009 ze 21. 10. 2009
- Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 11 Tdo 1202/2010 ze dne 21. 12. 2010.
- Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tdo 1021 ze dne 18. 9. 2008.
- Usnesení Ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 835/09 ze dne 25. 6. 2009.
- Usnesení Ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 685/08 ze dne 17. 4. 2008.
- Usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 666/06 ze dne 21. 11. 2007.

5. Seznam ostatních zdrojů

- CHMELÍK J., KYBIC P. *Pravděpodobnostní závěry v trestním řízení*, Státní zastupitelství, 2/2014.
- NGUYEN T. *Znalcům přibude peněz i povinností*. E15 deník pro ekonomiku a byznys. 27.3.2019. č.2800, ISSN 1803-4543.
- TELEC Ivo. *Právní postavení znalců a tlumočnicků*. Právní rádce. 2009, roč. 17, č. 10, ISSN 1210-4817.
- VEJVODOVÁ A. *Znalecké posudky pro stát se dělají pod cenou*. Hospodářské noviny. 27. 2. 2019. 17 (041), ISSN 0862-9587.

ŠIMKOVÁ R. *Znalecká činnost Policie České republiky*. Státní zastupitelství, 2/2014.

Stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství č. 9/2003

Pokyn policejního prezidenta č. 103/2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie ČR v trestním řízení, ve znění pozdějších předpisů.

Pokyn policejního prezidenta č. 100/2018, o kriminalistickotechnické činnosti.

Pokyn policejního prezidenta č. 177/2018, kterým se vydává věcná, funkční a místní příslušnost znaleckých ústavů Policie ČR.

Pokyn policejního prezidenta č. 150/2016, o týmu DVI České republiky.

Závazný pokyn policejního prezidenta č. 100/2001 ke kriminalistickotechnické činnosti Policie České republiky.

Závazný pokyn policejního prezidenta č. 100/2012, kterým se provádí některá ustanovení zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

Znalecké dokazování v trestním řízení

Abstrakt

Rigorózní práce se zabývá znaleckým dokazováním v trestním řízení. Znalci jsou více než celé století přibíráni do trestního procesu, aby orgánům činným v trestním řízení objasnili odborné skutečnosti nebo vysvětlili, jak proběhly skutkové děje související s trestným činem. Jejich zapojení do trestního řízení napomáhá ke zjištění objektivní pravdy o uplynulém skutku a následnému usvědčení pachatele. Znalecké zkoumání zajišťuje orgán činný v trestním řízení, ale také je tato možnost dána i straně obhajoby.

Cílem autorky bylo komplexní zhodnocení zásadních institutů znaleckého a trestního práva v procesu dokazování. Velmi podrobně charakterizuje znalecký posudek, odborné vyjádření a znalecké subjekty - znalce i znalecké ústavy. Analyzuje důkaz znaleckým posudkem od zajištění stop na místě činu, přes příbrání znalce, jeho zákonné možnosti při zpracování znaleckého posudku až po jeho hodnocení.

Autorka reflektuje historický vývoj znaleckého dokazování v trestním řízení na území České republiky a jejích předchůdců a rovněž vývoj současných znaleckých ústavů v Policii ČR, kterými jsou Kriministický ústav, Pyrotechnická služba a znalecké laboratoře při krajských ředitelstvích policie.

Stručně komparuje právní úpravu znalecké problematiky evropských zemí a podrobněji rozebírá slovenskou právní úpravu znaleckého dokazování.

V souvislosti se znaleckou činností předestírá autorka problematiku identifikace obětí hromadných neštěstí např. při teroristickém útoku a vybudování týmu DVI (Disaster Victim Identification) České republiky. Identifikace je prováděna za využití několika znaleckých oborů, když činem poznamenaný stav těl neumožňuje jejich ztotožnění pouhou rekognicí.

Rigorózní práce vychází z právního stavu ke dni 20. 10. 2020. Do konce roku 2020 je účinný zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, ale současně byl již po více než 50 letech schválen zákon nový - zákon č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, jehož účinnost byla odložena k 1. 1. 2021. Autorka popisuje a srovnává platnou právní úpravu s novým zákonem a akcentuje problematiku oblasti, které shrnuje v závěru práce.

Klíčová slova:

znalec, znalecké dokazování, trestní řízení

Expert evidence in criminal proceedings

Abstract

Rigorosum thesis addresses expert evidence in criminal proceedings. For more than a century, experts are being taken on the criminal proceedings to clarify technical facts to law enforcement or judicial authorities or to explain how the factual circumstances related to criminal acts took place. Their involvement into criminal proceedings helps discover the objective truth about past act and following conviction of perpetrator. Examination of experts is being secured by law enforcement and judicial authorities, but this option is also given to the defendant.

The aim of the author was to comprehensively evaluate crucial institutes of expert and criminal law in the process of taking of evidence. Expert report, technical advice and experts' subjects – experts and expert institutions are elaborately described. Author analyses expert report as an evidence starting from the securing of tracks at the place of the offense, taking on an expert, their legal possibilities during processing of the expert record up till its evaluation.

Author reflects historical development of expert evidence in criminal proceedings in the territory of the Czech Republic and its predecessors and also the development of expert institutions of Police of the Czech Republic, such as Forensic Institute, Pyrotechnical Service and expert laboratories subordinate to regional directorates of police.

Author briefly compares legislation of expert issues of European countries and inquires into Slovakian legislation of expert evidence in more detail.

In relation to expert activity, author describes the issues of victims' identification during mass disasters (e.g. terrorist attack) and the establishment and development of DVI team (Disaster Victim Identification) of the Czech Republic. Identification is carried out using several expert fields when the condition of body affected by the disaster does not allow its identification by simple recognition.

Rigorosum thesis is based on the legal situation applicable on the October 20, 2020. The law no. 30/1967 Sb. (Co.), on experts and interpreters, as amended, is in force until the end of year 2020. However, at the same time and after more than 50 years, the new law no. 254/2019 Sb. (Co.), on experts, expert offices and expert institution, has been adopted and it will be brought into force on the January 1, 2021. Author describes and compares existing rules with the new law and highlights problematic areas which are summarized in the conclusion of the thesis.

Key words:

Expert, expert evidence, criminal proceedings